

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEFSİR-HADİS ANA BİLİM DALI

HADİSLERİ BAKIMINDAN
T A R İ K U ' L - E D E B
(AMASYA'LI ALİ b. HÜSEYİN)
(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Y ö n e t e n

Doç. Dr. Ali YARDIM

H a z ı r l a y a n

Sabri ÇAP

İ z m i r - 1 9 9 0

İ Ç İ N D E K İ L E R

KISALTMALAR	3
ÖNSÖZ	4
G İ R İ Ş	5

B İ R İ N C İ B Ö L Ü M

I - ALİ b. HÜSEYİN el-AMÂSÎ ve ESERLERİ	17
a) Hayatı	17
b) Eserleri	20
c) el-Amâsî'nin Âdâbla İlgili Görüşleri	22
II - TARÎKU'L-EDEB, ÜSLÛBU ve MUHTEVÂSÎ	24
a) Eser Hakkındaki Çalışmalar	24
b) Kitabın Adı	26
c) Tarîku'l-Edeb'in Yazılışı	27
d) Kitapta Takip Edilen Usûl	28
e) Tarîku'l-Edeb'in Muhtevâsı	30

İ K İ N C İ B Ö L Ü M

TARÎKU'L-EDEB'İN HADİSLERİNİN TAHRÎCİ	34
---	----

Ü Ç Ü N C Ü B Ö L Ü M

TARÎKU'L-EDEB'DE GEÇEN HADİSLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ .	119
S O N U Ç	127
B İ B L İ Y O G R A F Y A	130
HADİSLERİN FİHRİSTİ	138

K I S A L T M A L A R

Ank.	: Ankara
A.Ü.İ.F.	: Ankara Üniversitesi İlähiyat Fakültesi
b.	: İbn
bkz.	: Bakınız
Böl.	: Bölümü
Hz.	: Hazreti
İst.	: İstanbul
İ.Ü.	: İstanbul Üniversitesi
Ktp.	: Kütüphânesi
No:	: Numara
nşr.	: neşreden
ö.	: ölümü
s.	: sayfa
s.a.s.	: Sallâllâhü aleyhi ve sellem
tah:	: Tahkik
trc.	: Terceme eden
trz.	: tarihsiz
TY.	: Türkçe Yazmalar
vb.	: ve benzeri
vd.	: ve diğerleri
vr.	: varak
Yay.	: Yayınları

Ö N S Ö Z

İslâm'ın ilk devirlerinden itibaren, hadisleri bir araya getirmek amacıyla, Câmî', Sünen, Müsned, Mu'cem vb. nevi'den müstakil Hadis kitaplarının yazıldığı görülmektedir. Ayrıca; Tefsir, Fıkıh ve Kelâm gibi ilim dallarındaki eserlerde de bol miktarda hadislere rastlanmaktadır.

Hadis kaynakları ve hadisle yakından ilgili olan Fıkıh, Tefsir ve Kelâm kitapları dışında; Ahlâk, Âdâb, Tasavvuf, Eğitim-Öğretim, Tıb, Târih, Tabakât ve Lügat nev'inden eserlerde de bir hayli hadise rastlamak mümkündür. Hadislerin topluma intikâlinde, birinci gruptaki eserlerden ziyâde, toplumun her kesimine hitap eden ve içinde âyet, hadis, hikmetli sözler, darb-ı meseller ve kıssalar bulunan Âdâb, Ahlâk ve Tasavvuf nev'inden olan eserler rol oynamaktadır.

Hadis, Tefsir ve Fıkıh sahasındaki kaynakların hadisleri üzerinde pek çok çalışma yapılmışsa da; Ahlâk, Âdâb ve Tasavvuf sahasındaki eserlerin hadisleri hakkında yapılan çalışmalar oldukça azdır.

Ali b. Hüseyin el-Amâsî'nin XV. asırda kaleme aldığı " T a - r î k u ' l - E d e b " i de bir Âdâb-ı muâşeret kitabıdır. Biz de bunun için, çalışmamızı bu eserde geçen hadislerin kaynaklarının tesbiti hususunda yaptık.

Çalışmamı yöneten, benden yardım ve alâkalarını esirgemeyen hocam Doç. Dr. Ali YARDIM'a, eser ve müellif hakkındaki notlarıyla bana ışık tutan Doç. Dr. Mehmet ŞEKER'e ve zaman zaman fikirlerinden istifade ettiğim diğer hocalarıma teşekkürü bir borç bilirim.

G İ R İ Ő

İnsanlar, toplu halde yaşamak zorundadırlar. Çünkü insanın, bütün ihtiyaçlarını kendisinin karşılaması mümkün değildir. Her ferdin, başta aile içinde olmak üzere, hayatını bir arada sürdürdüğü diğer insanlarla bir çok ilişkileri olmaktadır. İnsanlar bir topluluk oluşturunca, birbirleri arasındaki davranışların ve ilişkilerin, toplum hayatının sağlıklı bir şekilde yürümesi için belirli kurallara göre olması gerekmektedir.

İşte bu sebeple; toplum halinde yaşayan insanların rahat ve huzur içinde hayatlarını sürdürebilmeleri için, uymak zorunda oldukları bazı kurallar bulunmaktadır. Bunlar; kısaca d i n, h u k u k, a h l â k ve â d â b-ı m u â Ő e r e t kurallarıdır. Toplumdan topluma değişiklik gösteren bu kuralları, kesin çizgilerle birbirinden ayırmak da mümkün olmamaktadır.

Dinin, toplum hayatını düzenleyen esaslar arasında önemli bir yer tuttuğu bilinmektedir. Din, aynı zamanda hukuk, ahlâk ve âdâb-ı muâşeretin de en önemli kaynaklarından biridir. Beşeriyetle başlayan

din, tarih boyunca daima insanın hayatını tanzim etmiş; haram-helâl, farz-mübah gibi prensipleriyle insanların huzur ve emniyet içinde yaşayabilecekleri bir toplumun oluşmasında rol oynamıştır. Bu husus, bâtil dinler için de geçerlidir. İslâm dininin, hayatın bütününi tanzim eden emirleri bu hususta en güzel örnektir. Biz, diğer kural-ları bir tarafa bırakıp, sadece â d â b-ı m u â ş e r e t üzerin-de durmak istiyoruz.

Â d â b-ı m u â ş e r e t; " âdâb " ve " muâşeret " kelimele-rinin terkiibinden oluşmaktadır. E d e b.(çoğulu âdâb), (ع د ب) kö-künden türemiş olup " ع د ب " lafzından isimdir. " Edb "(ع د ب)" ise lügatte; bir kişiyi yemek ve ziyâfete çağırarak mânâsınadır. E d e b , insanları kötü hareketlerden uzaklaştırıp, iyi davranışla-ra çağırıldığından dolayı bu şekilde isimlendirilmiştir(1).

Â d â b; kısaca, insanlarla söz ve davranışlarında uyum içe-rinde olmak ve iyi geçinmek şeklinde ifade edilmiştir. Bu yönüyle âdâb; zerâfet ve nezâket gibi sıfatları, insanlar arasındaki ilişki-leri düzenleyen kuralları ve güzel ahlâkla ilgili bütün evsâfı ihti-vâ etmekte ve dînin lüzumlu, aklın da güzel kabul ettiği söz ve dav-ranışların tamamını içine almaktadır(2).

" Edeb " kelimesi Kur'an'da geçmemekle beraber, pek çok hadis-

(1) ^{Bkz:} İbn Manzûr, Lisânü'l-Arab, Kâhire trz., I/200; Âsım Efendi, Kâ-mus Tercemesi, İst. 1304, I/134.

(2) Bkz: Âsım Efendi, Kâmus Tercemesi, I/134.

te ta'lîm, terbiye, huy, karakter, davranış ve ahlâk gibi mânâlarda geçmektedir(1).

" M u â ş e r e t " ise; lügatte " muhâlata, müsâhabe, birbirine karışıp ülfet etme ve beraber olma " mânâsınadır(2). Kur'an'da " وعاشروا بالمعروف " şeklinde iyi geçinmek, beraber olmak ve bir arada bulunmak mânâsında kullanılmıştır(3). Hadislerde de, topluluk, kavim, beraber olmak ve birarada yaşamak gibi mânâlarda (daha ziyâde "işret " ve "aşîret " şeklinde) geçmektedir(4).

* Bu îzahlardan sonra, â d â b-ı m u â ş e r e t i; toplum içerisinde uyulması gereken kurallar, toplumda dikkat edilecek güzel davranışlar, insanlarla münâsebetlerde uyum içerisinde olma ve iyi geçinme, nezâket ve zerâfet, görgü kuralları, davranış bilgisi ve beşerî münâsebetlerin tanzîmi olarak ifade edebiliriz.

* Âdâb-ı muâşerete, konusu insan ve toplum olan bilim dallarında yer verildiği görülmektedir. Bunların başında ahlâk ve eğitim-öğretim gelmektedir. Ahlâkla âdâb arasındaki yakın münâsebet, bilinen bir gerçektir. Bunun için, ahlâk kitaplarıyla âdâb kitaplarının

(1) Bkz: Buhârî, el-Edebü'l-Müfred, s.47,62, No:92,142; Tirmizî, Sünen, VI/186, No:1952; İbn Mâce, Sünen, II/1211, No:3671; Ahmed b. Hanbel, Müsned, IV/395; Hâkim, el-Müstedrek, IV/263.

(2) İbn Manzûr, Lisânü'l-Arab, VI/250. (3) en-Nisâ (4), 19.

(4) Buhârî, Sahîh, I/129,151,170; Ebû Dâvud, Sünen, IV/251, No:4791; Ahmed b. Hanbel, Müsned, I/393, II/533.

Buhârî'nin Sahîh'inde (VI/146) " Husnü'l-Muâşereti mea'l-Ehl", Müslim'in Sahîh'inde (IV/1810) " Tebessümühû (s.a.s.) ve Husnü' İşretihî ", Tirmizî'nin Sünen'inde (VI/204) " Muâşeretü'n-Nâs " ve Ebû Dâvud'un Sünen'inde (IV/250) " Husnü'l-İşra" şeklinde bâblar mevcuttur.

- 2 - konuları hemen hemen aynıdır. Ayrıca tasavvuf, mev'iza, irşad ve nasihat, ilimler ve meslekler âdâbı ile sadece bir konu hakkında yazılmış âdâb kitaplarında konuyla ilgili bilgiler bulunmaktadır.
- 3 - "Görgü kuralları" olarak da ifade edilen âdâb-ı muâşerete, hukuk ve sosyolojide de genişçe yer verilmektedir.

Hukukta; insanlar arasındaki münâsebetleri tanzim eden esaslar dört grupta ele alınmakta ve bunlar; din, hukuk, ahlâk ve âdâb-ı muâşeret olarak ifade edilmektedir(1).

Görgü kuralları, örf ve âdetin içinde yer almaktadır. Günümüz hukukunda örf ve âdet, "toplum hayatından doğmuş bulunan ve uzun zamandan beri uygulanması sebebiyle hukuken bağlayıcı sayılan ve yazılı olmayan hukuk kuralları" olarak tarif edilmektedir(2).

İslâm hukukunda da konuya örf, âdet ve teâmül adı altında yer verilmektedir. Fakat örf ve âdetin sadece hukuk ve muâmelâtla ilgili kısmı üzerinde durulmaktadır. Örf ve âdet kelimeleri İslâm hukukunda aynı mânâda kullanılmış ve kısaca, aklen ve şer'an iyi kabul edilen söz ve fiiller olarak ifade edilmiştir.

Bilindiği gibi İslâm hukukunda örf, fer'î delillerden biri olarak kabul edilmiş, ictihâdî meselelerde ve hakkında nass bulunma-

(1) Necib Bilge, Hukuk Başlangıcı, Ank. 1987, s.12-23.

(2) Zâhit İmre, Medenî Hukuka Giriş, İst. 1976, s. 166.

yan hususlarda örf ve âdete göre hareket edilmiş, örf ile tayin, nass ile tayin gibi değerlendirilmiştir(1).

* Âdâb-ı muâşerete sosyolojide de örf, âdet, töre ve gelenek-görenek içersinde yer verildiği görülmektedir. Hukukta olduğu gibi sosyolojide de toplumda düzeni sağlayan kurumlardan biri; örf, âdet ve gelenek-görenekler olarak kabul edilmektedir(2). Ayrıca örf ve âdet, kültürü oluşturan unsurlardan biri olarak zikredilmektedir(3).

Çoğu zaman eş anlamlı olarak kullanılan örf ve âdet, sosyal münâsebetleri düzenleyen kanunlaşmamış kurallar olarak kabul edilir. " Töre olarak da ifade edilen âdet, belirli bir toplum için yapılması gerekli davranış tipi, halkça alışılmış ve yaygın toplum kurumu(4) şeklinde tarif edildiği gibi(5), " yaygın ve nüfusun büyük bir bölümü tarafından uzun zamanlardan beri tekrar edilen" (ve toplum tarafından kabul edilmiş olan hareketler) olarak ta ifade edilmektedir(5). Bunlar, toplumun kendiliğinden ortaya koyduğu ve uyguladığı kurallardır.

-
- (1) İslâm hukukunda örf ve âdetin yeri hususunda geniş bilgi için bkz: Mehmet Şener, İslâm Hukukunda Örf, s.94-158; Selahattin Kıyıcı, İslâm Hukukunda Örf ve Âdet, İst. 1990, s.19-41, 125-135.
 - (2) Mehmet Taplamacıoğlu, Genel Sosyoloji Üzerine Bir Deneme, A.Ü.İ.F. Yay. Ank. 1969, s.23-26; Sâmî Gürtürk, Sosyoloji, Ank. 1974, s.22; Sulhi Dönmezer, Sosyoloji, Ank. 1982, s.256, 257;
 - (3) George A. Lundberg v.d. Sosyoloji (Terc: Özer Ozankaya), Ank. 1970, I/145, 146; Erol Güngör, Kültür Değişmesi ve Milliyetçilik, Ank. 1980, s.69-84.
 - (4) Hilmi Ziya Ülken, Sosyoloji Sözlüğü, İst. 1969, s.3.
 - (5) Sulhi Dönmezer, Sosyoloji, s.267.

Örf ve âdetler, insan münâsebetlerini düzenleyen ve insanlar arası münâsebetlerde tatbik edilen kâidelerdir ve bunlar yaşanarak öğrenilir(1).

Gelenek ise; kuşaktan kuşağa geçerek kökleşip yerleşen davranışlardır. Toplumda değerler ve kurumların en ağır değişeni geleneklerdir(2).

Görenek de; " örf ve âdetten hiç bir yaptırıcı gücü olmaması, yahut karşı konduğu zaman çok zayıf yaptırıcı gücü bulunmasıyla ayrılan sosyal davranış tipidir. Görenek ve gelenek, âdetlere göre daha gevşektir. Görenekler birkaç kuşak sürebilir. Bazıları yerleşerek geleneklere karışır(3). " Görenek, henüz âdet haline gelmemiş davranışlardır. İnsanların birbirlerine bakarak yaptığı hareketlere görenek (teâmül) denir"(4).

* Yapılan tariflerden de anlaşıldığı üzere, hukuk ve sosyolojide âdâb-ı muâşeret(görgü kuralları), örf, âdet ve gelenek-görenek kelimeleriyle ifade edilmektedir.

* Gerek sosyoloji ve gerekse hukukta, görgü kurallarının neler olduğunun aksine, bunların yaptırım gücü ve toplumu şekillendirmedeki rolü üzerinde durulmaktadır. Örf, âdet ve gelenek-görenek; sosyal kontrol müessesesi, içtimâî hayatı düzenleyici bir sosyal güç, insanlar arasındaki münâsebetleri tanzim eden bir kurum ve kültürleri birbirinden ayıran bir özellik olarak ele alınmaktadır.

(1) Erol Güngör, Kültür Değişmesi ve Milliyetçilik, s.77.

(2) Hilmi Ziya Ülken, Sosyoloji Sözlüğü, s.115; Sulhi Dönmezer, Sosyoloji, s.268.

(3) Hilmi Ziya Ülken, Sosyoloji Sözlüğü, s.119-120.

(4) Sâmi Gürtürk, Sosyoloji, s.22.

Âdâb-ı muâşeret kuralları olmaksızın insanlar arası münâsebetlerin mükemmel bir şekilde yürümesi mümkün değildir. Toplumda, hukukun veya dinin tanzim ettiği ya da cezalandırdığı hareket ve davranışların, hayatın bütünü gözönüne alınacak olursa, çok az bir kısmını oluşturduğu görülür. Günlük yaşantımızdaki davranışlarımızın büyük bir kısmını, âdâb-ı muâşeret kâideleri tanzim edip şekillendirmektedir.

* Her milletin, her memleketin kendine has âdâb-ı muâşeret kâideleri vardır ve bunlar bir milletten diğerine büyük değişiklikler gösterir. Hatta, aynı ülkenin farklı bölgelerinde değişik âdâb-ı muâşeret kurallarına rastlamak mümkündür.

Âdâb ile âdâb-ı muâşeret arasında mâhiyet farkı vardır. Bir âdâb-ı muâşeret kâidesi, ferdin sadece diğer insanlarla olan münâsebetlerinde sözkonusu olurken, âdâbla ilgili bir prensip, insanın yalnız iken yapacağı davranışlarına da bir şekil vermektedir. İslâm âdâbı ile ilgili eserler dışındaki kaynaklar, konuya sadece kişinin diğer insanlarla olan ilişkileri açısından bakmaktadırlar.

* Âdâb-ı muâşeretin, İslâm'da âdâbın bir bölümü olarak ele alındığı görülmektedir. Bu sebeple, İslâm âdâbını görgü kuralları veya davranış bilgisi diye ifade etmek eksiktir. Zira, İslâm'da âdâb, hayatın her safhasını içine almaktadır. Âdâb, mü'minin yerken-içerken, yatarken-kalkarken, yürürken-otururken, Kur'an okurken, mescidde dururken, ibâdet ederken, hatta tuvâlete girip çıkarken

dikkat edeceği hususları tanzim etmektedir. İslâm âdâbı, ferdin sadece toplumla değil, kendisiyle ve Yaratıcısı ile olan münâsebetlerini de tanzim eder.

* İslâmda âdâbı, ibâdetten, muâmelâtta, emir ve nehiylerden ayrı değerlendirmek mümkün değildir. Başta ibâdet ve muâmelât olmak üzere hayatın her yönünde âdâb sözkonusudur. Âdâb, iman ve ibâdetle bir bütün halindedir. Ferdin kendisiyle, toplumla ve Allah'la olan münâsebetleri bizzat Allahü Teâlâ tarafından tanzim edilmiş, tatbikatı da Hz. Peygamber'e bırakılmış ve insanların O'na (s.a.s.) uymaları istenmiştir. Bu sebeple, İslâm âdâbının iki önemli kaynağı, Kur'an ve Sünnet olmaktadır.

KUR'AN
Kur'an, insanları dünya ve âhiret saadetine ulaştırmak için gönderilmiştir. İnsana nasıl ibâdet edeceğini öğrettiği gibi, nasıl bir hayat yaşayacağını da bildirmiş ve davranışlarına bir şekil vermiştir. Kur'an'da ibâdet, muâmelât, ukûbât, iman, tevhid, nübüvvet, haşir, peygamber kıssaları ve geçmiş milletlerin yaşayış ve âkıbetleri... gibi hususlardan bahseden âyetlerle beraber, insanlar arasındaki münâsebetleri tanzim eden, insanın yalnız iken veya âilesi içinde ve toplumda nasıl davranacağını açıklayan âyetler de mevcuttur. Kur'an'da ahlâkî ve ictimâî vazifelerle dînî emirler beraber ve iç içe zikredilmiştir. Bu cihetle âyetlerde, iman, ibâdet, ahlâk ve âdâb arasında bir bütünlük görülür. Kur'an'da ahlâk ve âdâbla ilgili prensipler ihtivâ eden âyetler, ibâdet, muâmelât ve ahkâmdan

bahseden âyetlerden daha çoktur(1).

SÜNNET

İslâm âdâbının ikinci kaynağı olan Sünnet ise; Hz. Peygamber'in söz, fiil ve takrirlerinden ibarettir. Hz. Peygamber'in sözlerinden murad O'nun Kur'an dışındaki ifadeleri, fiillerinden maksad ise, O'nun hayatı boyunca yapmış olduğu işlerdir.

Hz. Peygamber, insanlara örnek olarak gönderildiğinden(2), başta muhaddisler, O'nun ahlâkını ve hayat tarzını bizlere nakletmişlerdir. Hayatının bütün yönleri tesbit edilmiş ve her yönüyle beşeriyete örnek olmuş yegâne insan, Hz. Peygamber'dir. O'nun şahsında bulunan güzel hasletlerin hepsini, tarih boyunca bir başka şahısta görmek mümkün değildir.

Kur'an, bir çok âyetiyle Hz. Peygamber ve O'nun sünnetine uymayı emrettiği gibi(3), pek çok hadiste de sünnete uymanın önemi ve

(1) Kur'an'da iman-ibâdet-ahlâk ve âdâb bütünlüğü için bkz: el-Mü'minûn (23), 1-9; Âl-i İmrân (3), 134,135; eş-Şûrâ (42), 36-40; el-Ankebût (29), 45; en-Nisâ (4), 19,86; el-İsrâ (17), 23,24; el-Bakara, (2), 83; Tâ-hâ (20), 44; en-Nûr (24), 27,61; Lokmân (31), 14,15,18; Fussilet (41), 34; el-Hucurât (49), 12; el-Mü'dessir (74), 4.

Kur'an'da âdâb-ı muâşeretle ilgili geniş bilgi için bkz: M. Abdullah Draz, Düstûru'l-Ahlâk fi'l-Kur'an (Arapçaya terceme eden: Abdü's-Sabûr Şâhin), Beyrut 1973/1393; M. Zeki Duman, Kur'ân-ı Kerîm'de Âdâb-ı Muâşeret, İst.1989(II. baskı); Ali Turgut, Kur'ân-ı Kerîm'e Göre Ahlâk Esasları, İst. 1980.

(2) el-Ahzâb (33), 40.

(3) Âl-i İmrân (3), 31,132; en-Nisâ (4), 80; el-Haşir (59), 7; el-Kalem (68), 4; el-Ahzâb (33), 21.

sünnetin dindeki yeri belirtilmiştir(1).

Bir beşer olarak gönderilen Hz. Peygamber, Allah'ın bize uyulmasını bildirdiği prensipleri günlük hayatında uygulamış, bize mücerred fikirlerin müşahhas örneklerini vermiştir. Bunun için, müslümanlar bütün davranışlarında O'nu örnek almaya çalışmışlar, dînî-dünyevî işlerinde karşılaştıkları problemlere çözüm ararken, Kur'an'dan sonra hadislere -sünnete- de müracaat etmişlerdir.

İslâmda âdâb-ı muâşeretin ilk kaynağı Kur'an olmakla beraber, onu bizzat tatbik eden, müşahhas hale getiren ve yaşanabilir bir hayat tarzı olduğunu gösteren, Hz. Peygamber'dir. O'nun hayatı, Kur'an'ın tatbikinden ibârettir. " O'nun ahlâkı Kur'an idi "(2) ve " O, insanlar arasında ahlâkı en güzel olan idi " (3). O bunu; " Ben güzel ahlâkı tamamlamak için gönderildim "(4) sözüyle ifade etmektedir.

Şüphesiz ki biz, âdâb-ı muâşereti en mükemmel şekilde Hz. Peygamber'in sünnetinden öğrenebilmekteyiz. Bundan dolayı, âdâb-ı muâşerete ilgili ilk kaynaklar hadis kitapları olmaktadır. Hatta, ilk devirlerde müstakil olarak yazılan âdâb kitaplarının da hadis kitaplarının metoduyla yazıldıkları görülmektedir. Buhârî(256/870)'nin el-Edebü'l-Müfred'i bunlardan sadece biridir.

(1) Buhârî, Sahîh, VIII/139,140; Müslim, Sahîh, IV/1835, No:2361, 2362; Ebû Dâvûd, Sünen, IV/200,201, No:4604-4607; Tirmizî, Sünen, VII/319-322, No:2678-2681; Nesâî, Sünen, VIII/230.

(2) Müslim, Sahîh, I/513, No:746.

(3) Buhârî, Sahîh, VII/119; Müslim, Sahîh, III/1692, No:2150; Ebû Dâvûd, Sünen, IV/246, No:4773; Tirmizî, Sünen, VI/221, No:2016.

(4) Ahmed b. Hanbel, Müsned, II/398; Hâkim, el-Müstedrek, II/613.

Hadis kitaplarının büyük bir kısmında, â d â b ve âdâbla ilgili bölümlere rastlanmaktadır. Kütüb-i Sittede -Nesâî'nin Sünen'i hâriç- " e d e b " bölümleri mevcuttur(1).

Hadis kaynaklarında " Kitâbü'l-Edeb "den ayrı olarak İ s t î - z â n (Buhârî ve Müslim), Z ü h d (Müslim, Tirmizî, İbn Mâce), E ş - r i b e (Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd, Nesâî ve İbn Mâce), E t ' i m e (Buhârî, Ebû Dâvûd, Tirmizî ve İbn Mâce), B i r r ve's-S ı l a (Müslim ve Tirmizî), T e r a c c ü l (Ebû Dâvûd), R i k â k (Buhârî), Z î n e t (Nesâî), S e l â m (Müslim), İ ş r e t ü'n-N i s â (Nesâî), L i b â s (Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî ve İbn Mâce), F e z â - i l (Müslim) ve İ l i m (Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd ve Tirmizî)... gi - bi pek çok bölümde âdâbla ilgili hadisler bulunmaktadır.

İslâm âdâbını, ibâdet ve muâmelâtтан ayrı olarak değerlendirmek mümkün olmadığından; hadis kitaplarının ibâdet ve muâmelâtla ilgili bölümlerinde de â d â b-ı m u â ş e r e t le ilgili esaslar bulunabilmektedir.

İlk dönemlerde kaleme alınan âdâbla ilgili eserlerin, hadis kitaplarının metoduyla yazıldıkları görülmektedir. Buhârî(256/870)'nin el-Edebü'l-Müfred'i, İbn Ebi'd-Dünyâ(282/895)'nin es-Samt ve

(1) Kitâbü'l-Edeb; Buhârî'nin Sahîh'inde 56 sayfa (VII/68-125); Müslim'in Sahîh'inde Kitâbü'l-Âdâb 18 (III/1682-1700), Kitâbü'l-Birr ve's-Sıla ve'l-Âdâb 60 (IV/1974-2035) ve el-Elfâz mine'l-Âdâb 5 (IV/1762-1766) olmak üzere toplam 85 sayfa; Ebû Dâvûd'un Sünen'inde Kitâbü'l-Edeb 123 (IV/246-369); Tirmizî'nin Sünen'inde Kitâbü'l-Edeb 74 (VII/362-369 ve VIII/3-70), Kitâbü'l-İstîzân ve'l-Âdâb 31 (VIII/330-361) olup, toplam 105 sayfa; İbn Mâce'nin Sünen'inde ise, Kitâbü'l-Edeb 51 (II/2206-2257) sayfadır.

Âdâbü'l-Lisân'ı ve Beyhakî(458/1066)'nin el-Âdâb'ı bunlardan sadece birkaçıdır. Ayrıca Kitâbü'z-Zühd, el-Birr ve's-Sıla, Birru'l-Vâlideyn... gibi eserler de aynı usûlle yazılmışlardır.

* Fakat, ilk dönemlerden uzaklaştıkça, â d â b kitaplarının şekil ve muhtevâsında bazı değişiklikler göze çarpmaktadır. Daha sonraki dönemlerde yazılmış olan âdâbla ilgili eserler, tamamen hadislerden, sahâbe ve tâbiîn sözlerinden ve âyetlerden ibâret olmayıp, bu temel malzemelerle beraber, müellifinin de fikirlerini ve değerlendirmelerini içermektedir. Bu dönemdeki eserler, artık âdâb hakkındaki hadisleri bir araya toplayan bir " K i t â b ü'l - E d e b " olmayıp, bir çok konudaki hadislerden istifadeyle beraber, hikâyeye, ata sözü, darb-ı meseller ve şiirlerden de istifade edilerek meydana getirilmiş, içersinde bir miktar da hadis bulunan kitaplardır. Bu nevi'den eserler, ilk dönemdekilerin aksine, müellifin kendi fikirlerini de ihtivâ etmektedir. İşte; hadisleri yönünden incelemeye çalıştığımız Ali b. Hüseyin el-Amâsî'nin " T a r î k u'l - E d e b " adlı eseri de bu nevi'den bir â d â b kitabıdır.

* * Âdâbla ilgili eserlerde en bol malzeme olarak hadisler görülmektedir. Hatta hadis olarak zikredilmeyen bir çok hüküm de hadislere dayanmaktadır. Hadislerin topluma intikalinde en önemli rolü oynayan â d â b kitaplarının ihtivâ ettiği hadislerin sıhhat durumu acaba nedir? Bu hadisler daha çok hangi kaynaklarda yer almaktadır? Bu hususta bir sonuca varma düşüncesiyle biz, bu konudaki araştırmaların azlığını da gözönünde bulundurarak, el-Amâsî'nin kaleme aldığı " T a r î k u'l - E d e b " adlı eserini hadisleri açısından incelemeye çalıştık.

B İ R İ N C İ B Ö L Ü M

I - ALİ b. HÜSEYİN el-AMÂSÎ

ve

ESERLERİ

a - H a y a t ı :

Alâeddîn Çelebi adıyla anılan Ali b. Hüseyin, nisbesinden de anlaşıldığı üzere Amasya'lıdır. Doğum tarihini tesbit edemediğimiz müellifin, hayatı ve şahsiyeti hakkında da henüz geniş bir bilgiye sahip değiliz. Görebildiğimiz kaynaklarda, vefâtı 875/1470 senesi olarak kaydedilmekle beraber(1), bunun doğruluğu tetkîke muhtaçtır(2). Bursa'lı M. Tâhir, Ali b. Hüseyin'in Niğbolu Muharebesinde şehid olan Yörgüç Paşa'nın oğlu Hızır Bey'in muallimi olduğunu söylüyorsa da(3), N. Sâmi Banarlı bunun da kesin olmadığı kanaatindedir(4).

(1) Bursa'lı M. Tâhir, Osmanlı Müellifleri (Hazırlayan: A. F. Yavuz, İ. Özen), İst. trz., I/253; Ahmet Ateş, İ. Kafesoğlu v.d. , İstanbul Kütüphânelerinde Fâtih'in Husûsî Kütüphânesine ve Fâtih Çağı Müelliflerine Âit Eserler, İ. Ü. Yay., İst. 1953, s.21; M. Ali Kirboğa, Kâmûsu'l-Kütüp ve Mevzuâtü'l-Müellefât, Konya 1974, s. 34,213,243.

(2) N. Sâmi Banarlı, Resimli Türk Edebiyatı, İst. 1971, I/496; Mehmet Şeker, XV. Yüzyıl Müelliflerinden Ali b. Hüseyin el-Amâsî ve Tarîku'l-Edeb'inde Sosyal Hayat, XI. Türk Tarih Kongresi, Ank. 5-9 Eylül 1990, s.3.

(3) Bursa'lı M. Tâhir, Osmanlı Müellifleri, I/253,254.

(4) N. Sâmi Banarlı, Resimli Türk Edebiyatı, I/496.

Ali b. Hüseyin, üzerinde çalıştığımız " T a r î k u 'l-E - d e b " adlı eserini, İstanbul'un fethinin gerçekleştiği 857/1453 senesinde tamamladığını açıkça ifâde etmektedir(1). Müellifin burada verdiği bilgiyi gözönüne alıp, vefat tarihi olarak bildirilen 875/1470 yılını aşağı-yukarı doğru kabul edecek olursak, el-Amâsî'nin XV. Yüzyılda, II. Murat (1421-1451) ve Fatih (1451-1481) devrinde yaşadığı anlaşılmaktadır.

Ali b. Hüseyin'in hayatını Amasya çevresinde mi, yoksa fetihle beraber İstanbul'da veya bir başka yerde mi geçirdiği ve nerelerde görev yaptığı gibi hususlar, daha teferruatlı araştırmalar neticesinde öğrenilebilecektir.

Tarîku'l-Edeb'in yazılmasına sebep olan hadiseden anlaşıldığına göre, el-Amâsî bir muallimdir(2). " Her nekadar (eserin yazılma sebebiyle ilgili) ifâdeler müellifin sıbyan mektebi muallimi olacağı ihtimalini ortaya koymakta ise de Ali b. Hüseyin'in eğitim konusunda bir şöhrete sahip olduğu gözönüne alınırsa, büyüklerin çocukları ile meşgul olabileceği hususunu da akla getirir"(3). Nitekim, Kâtip Çelebi eser hakkında bilgi verirken, halkın önde gelen

(1) "...Bu kitab düzüldü ve yazıldı, hicretin sekizyüz elli yedinci yılında, feth-i Kostantin tarihinde." Tarîku'l-Edeb, vr.52^a.

(2) Tarîku'l-Edeb, vr.3^a-4^a; Mehmet Şeker, Tarîku'l-Edeb'de Eğitim, I. Din Eğitimi Semineri, A.Ü.İ.F. Yay. Ank.1981, s.83; Ali b. Hüseyin, el-Amâsî ve Tarîku'l-Edeb'inde Sosyal Hayat, s.2.

(3) Mehmet Şeker, Ali b. Hüseyin, el-Amâsî ve Tarîku'l-Edeb'inde Sosyal Hayat, s.2.

lerinin çocukları için telif edildiğini zikretmektedir(1).

Ali b. Hüseyin'in kendi yazdığı eserlerle beraber, istinsah ettiği bazı eserlerin de bulunabileceğini tahmin etmekteyiz. Zîra, Tarîku'l-Edeb'de hat ve hattatlığın önemi üzerinde ehemmiyetle durmakta ve zamanında ehl-i hünere gereken önemin verilmediğinden şikâyet etmektedir(2). Müellifin aynı zamanda bir hattat olduğu ihtimal dahilindedir.

* el-Amâsî, Tarîku'l-Edeb adlı eserinde âyet ve hadislerle beraber, bol miktarda Farsça ve Arapça (75 civârında Farsça, 20 kadar Arapça) şiir nakletmektedir. Buradan, onun Arapça ve Farsçayı çok iyi bildiği ve şâirlik yönünün de olduğu anlaşılmaktadır. Zîra, hakkında geniş bilgiye sahip olamadığımız " Nasâyıhu'l-Müslimîn " adlı eseri manzumdur(3). Bir diğer eseri olan " Risale fi'l-Aruz " ise; edebiyatla ilgilidir. Yâsîn sûresi için de bir tefsir yazmış olan müellifimizin, eğitim-öğretimden başka edebiyat ve tefsir gibi diğer ilimlerle de uğraştığını söyleyebiliriz.

Ali b. Hüseyin el-Amâsî'nin, devrindeki ulemâ ve idarecilerle münâsebetleri hususunda o, Tarîku'l-Edeb'de, bir müddet çevresinden uzak kaldığını, insanlarla pek beraber olmadığını, bir kısım öğrencilerinin kendisine saygı göstermediklerini, çevresindeki bazı kişilere dargın olduğunu, bazı kimselerle olan münasebetlerini daha

(1) Kâtip Çelebi, Keşfü'z-Zünûn an Esâmi'l-Kütûbi ve'l-Fünûn (nşr. Şerefüddin Yaltkaya ve Kilis'li Rifat Bilge), İst.1941,I/268.

(2) Tarîku'l-Edeb, vr.25^a-26^a.

(3) Bursa'lı M. Tâhir, Osmanlı Müellifleri, I/253; M. Ali Kirboğa, Kâmûsu'l-Kütüp, s.243.

sonra kestiğini ve içine kapanık, münzevî bir hayat yaşadığını, iyilik yaptığı bir çok kişiden daha sonra kötülük gördüğünü, insanlardan ayrı bir hayatın neticesinde kalben ve rûhen rahat ettiğini ifade etmektedir(1).

Süleyman Çelebi (825/1422), Şeyhî (834/1431) ve Yazıcıoğlu Mehmet (855/1451) gibi nazım; Ahmet Bican (870/1465), Eşrefoğlu Rûmî (874/1469) ve Sinan Paşa (891/1486) gibi nesir yazarlarının çağdaşı olan müellif, Tarîku'l-Edeb'den anladığımız kadarıyla, devrine göre sâde bir ü s l û b kullanmaktadır.

b - E s e r l e r i :

* Ali b. Hüseyin'in, şimdilik bilinen 4 eseri vardır. Ancak, eğitim-öğretim, edebiyat ve tefsir gibi bir çok ilim dalıyla ilgilenen el-Amâsî'nin başka eserlerinin de olması kuvvetle muhtemeldir. Müellifin, tesbit edebildiğimiz eserleri şunlardır:

1 - T a r î k u ' l - E d e b : Müellifin en önemli eseri olan Tarîku'l-Edeb üzerinde biraz sonra genişçe duracağız.

2 - N a s â y ı h u ' l - M ü s l i m î n : Eserin muhtevâsı hakkında bir bilgiye sahip değilsek de âdâb, ahlâk ve mev'iza nev'inden olduğu tahmin edilmektedir. Eserin manzum ve Türkçe olduğu bildirilmektedir(2).

(1) Tarîku'l-Edeb, vr.8^b -9^a.

(2) Bursa'lı M. Tâhir, Osmanlı Müellifleri, I/253; M. Ali Kırboğa, Kâmûsu'l-Kütüp, s.243.

3 - T e f s î r u S û r e - i Y â s î n : Bir nüshası Süley-
mâniye Ktp., İbrahim Efendi Böl., No:452/1'de kayıtlı olan bu eser,
Yâsîn sûresinin bir tefsîri olup, Türkçedir(1).

4 - R i s â l e f i' l - A r û z : Bir çok nüshası mevcut olan
(2) bu eserinde el-Amâsî, aruzla ilgili bilgi vermekte ve şiir, be-
yit, mesnevî, rubâî, kıt'a, kasîde ve gazel gibi edebiyatla ilgili
istilahları örnekleriyle açıklamaktadır(3).

Köprülü Ktp., No: ⁷ K. 909'da bir nüshası kayıtlı olan " Hâşiye
alâ Hâşiyeti'l-Metâli' li's-Seyyid Şerîf " adlı kitabın el-Amâsî'ye
âit olduğu bildiriliyorsa da (4), bunun kesin olmadığı kanaatinde-
yiz. Zîra, aynı numarada kayıtlı olan eserin, Ali b. Hüseyin b. Ali-
ye âit olduğu kaydedilmektedir(5). el-Amâsî'yi bu adla hiç bir yer-
de göremedik. Bu kişinin el-Amâsî olmayıp, başka biri olduğunu zan-
nediyoruz.

-
- (1) Bursa'lı M. Tâhir, Osmanlı Müellifleri, I/253,254; M. Ali Kırbo-
ğa, Kâmûsu'l-Kütüp, s.34; İhsan Aydın, Tarîku'l-Edeb'de Eğitim ve
Öğretim (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İst. 1989, s.10.
- (2) Süleymâniye Ktp., Tâhirağa Böl., No:177/3; Fâtih Böl., No:5374/16;
Esad Efendi Böl., No:3551/41; Kesidecizâde Böl., No:718/7; İ. Ü.
Yazma Eserler Ktp., No: TY. 3223/1. (Bkz: İ. Aydın, Tarîku'l-E-
deb'de Eğitim ve Öğretim, s.11.)
- (3) Ahmet Ateş v.d., İstanbul Kütüphanelerinde Fâtih'in Husûsî Kü-
tüphânesine ve Fâtih Çağı Müelliflerine Âit Eserler, s.21;
İ. Aydın, Tarîku'l-Edeb'de Eğitim ve Öğretim, s.11,12.
- (4) İ. Aydın, Aynı Eser, s.11,12.
- (5) Ahmet Ateş v.d. İstanbul Kütüphanelerinde Fâtih'in Husûsî
Kütüphânesine ve Fâtih Çağı Müelliflerine Âit Eserler, s.59.

c - e l - A m â s î ' n i n Â d â b l a İ l g i l i
G ö r ü Ő l e r i :

Ali b. Hüseyin'in edeb ve âdâb-ı muâşeretle ilgili görüşlerine kısaca yer vermek istiyoruz.

el-Amâsî'ye göre, her mü'mine edeb öğrenmek vâciptir ve iyi huylu, güzel ahlâklı olmak mecbûriyetindedir(1). Müellife göre, İslâm âdâbının kaynağı İlâhîdir. Zîra, biz edebi ve güzel ahlâkı Peygamberimiz'den, O da Cebrâil vâsıtasıyla Hak Teâlâ'dan öğrenmiştir(2).

Her insanın bir mürebbîsi olmalıdır ki, ondan terbiye, edeb ve erkân, hayâ ve güzel ahlâkı öğrensin. Nerede nasıl davranacağını, neyi nerede söyleyeceğini öğrensin. İdrâki, akıl ve firâseti mürebbî sâyesinde artsın(3).

İlim ve edeb öğrenmek için bazı sıkıntılara katlanmak gerekmektedir. " Hocanın sıkıntısına, edîbin kahrına katlanmayan ne ilim, ne de edeb öğrenebilir. Nitekim tabib zahmetine katlanmayan, cerrah cerâhatine sabretmeyen devâ ve şifâ bulamaz(4). İlim ve edeb öğrenmede anne-babanın şefkatinden, hocanın cevri cefâsı daha iyidir. Çünkü üstâdın cevrine katlanan, ilim ve edeb öğrenir(5).

el-Amâsî'ye göre, edepsizlerden de edeb öğrenilebilir. Edeb-

-
- (1) Tarîku'l-Edeb, vr.21^{a-b}.
 - (2) Tarîku'l-Edeb, vr.21^{a-b}.
 - (3) Tarîku'l-Edeb, vr.21^b.
 - (4) Tarîku'l-Edeb, vr.20^b.
 - (5) Tarîku'l-Edeb, vr.20^b-21^a.

sizlerin kötü hareketleri bize hoş gelmediği gibi, bizim de uyumsuz hareketlerimiz başkası tarafından hoş karşılanmayacaktır. Zira, bize hoş gelmeyen hareketler edepsizliktir ve terk edilmelidir(1).

Ali b. Hüseyin, mürebbîyi bir tabibe benzetir. Tabîb-i zâhirî ve tabîb-i bâtinî diye iki türlü tabibten bahsedip, mürebbînin tabîb-i bâtinî olduğunu, insana hikmet ve basîreti, hayrı ve şerri, faydayı ve zararı, edebi ve edepsizliğin ne olduğunu öğrettiğini ifade eder(2).

Edeb, nûr-u ilâhîden bir tâcdır. Kim o tâcı başına giyerse, her yerde azîz ve muhterem olup saygı ve hürmet görür. Edeb, aynı zamanda evliyâ ve enbiyâ kisvesidir. Edebli kişilerin dostu ve ahbâbı çok olur ve herkes onu hayırla yâd eder. Bî-edeb ve bî-hayâ kişilerden ise, hiç bir kimse hoşlanmaz ve bunları kimse hayırla yâd etmez. Aksine, herkes onlara düşman olup bed-duâ eder. Edebli kişiler, halk yanında sevildikleri gibi, Hak kâtında da mahbûb olur. Edepsizler de, dünyada kıymetsiz, hor ve hakîr oldukları gibi, âhirette de rezil ve rüsvay olacaklardır(3).

el-Amâsî, eserinin bir başka yerinde de gerçek şeref ve üstünlüğün ancak ilim ve edeble elde edileceğini, mal-mülk, makam-mevki, soy ve şülâle ile üstünlük olamayacağını dile getirir(4).

(1) Tarîku'l-Edeb, vr.22^{a-b}.

(2) Tarîku'l-Edeb, vr.21^b.

(3) Tarîku'l-Edeb, vr.23^a.

(4) Tarîku'l-Edeb, vr.25^a.

II - TARİKU'L-EDEB,
ÜSLÛBU ve MUHTEVÂSİ

Müellifin en önemli eseri olan " T a r î k u ' l - E d e b ", bir âdâb-ı muâşeret kitabıdır ve Türkçedir. Eserin bilinen birkaç yazma nüshası vardır(1). Bizim çalışmamızda esas aldığımız Nûru Osmâniye Ktp., No: 3389/3908.'de kayıtlı olan nüsha, 53 varaktır ve istinsah tarihi 1061/1651'dir. Eserin adı, yazılışı, üslûbu ve muhtevâsına geçmeden önce, Tarîku'l-Edeb üzerinde, farklı yönleri dikkate alınarak daha önce yapılan araştırmalara kısaca değinmek istiyoruz.

a - E s e r H a k k ı n d a k i Ç a l ı Ő m a l a r :

Tarîku'l-Edeb üzerinde daha önce bazı çalışmalar yapılmıştır. İlk defa Diyarbakır'lı Ali Emîrî Efendi eserin bazı bölümlerini " Târîh-i Osmânî Encümeni " mecmuâsının 29. nüshasında neşretmiştir(2).

(1) Süleymâniye Ktp., Lâleli Böl., No:1876; Râşid Efendi Böl., No:984; Kesidecizâde Böl., No:325; Nûru Osmâniye Ktp., No:3389/3908; İ.Ü. Yazma Eserler Ktp., TY. No:5720. (Bkz: Mehmet Şeker, Tarîku'l-Edeb'de Eğitim, I. Din Eğitimi Semineri, A.Ü.İ.F. Yay. Ank. 1981, s.82; Ali b. Hüseyin el-Amâsî ve Tarîku'l-Edeb'inde Sosyal Hayat, s.4.)

(2) Bursa'lı M. Tâhir, Osmanlı Müellifleri, I/253 (dipnot); Mehmet Şeker, Ali b. Hüseyin el-Amâsî ve Tarîku'l-Edeb'inde Sosyal Hayat, s.4.

N. Sami Banarlı da eseri tanıttı, muhtevâsı hakkında bir fikir vermek üzere bazı nakiller yapmaktadır(1).

Mehmet Sarı ise, Tarîku'l-Edeb üzerinde bir transkripsiyon çalışması yapmıştır(2).

Eser hakkında diğer iki araştırma ise, Doç. Dr. Mehmet Şeker tarafından yapılmıştır. Bunlardan birincisi, " Tarîku'l-Edeb'in eğitimle ilgili olan ilk altı bölümü üzerinde yoğunlaştırılmış olup, "Tarîku'l-Edeb'de Eğitim " adıyla(3), diğeri ise, " Tarîku'l-Edeb'de Sosyal Hayat " hakkında sunulmuş iki tebliğdir(4). Her iki araştırmada, müellif ve Tarîku'l-Edeb hakkında kısaca bilgi verilmiş ve el-Amâsî'nin eğitimle ve ictimâî hayatla ilgili bazı görüşleri dile getirilmiştir(5).

Bir diğer araştırma ise; İhsan Aydın tarafından " Tarîku'l-Edeb'de Eğitim ve Öğretim " adıyla yapılan Yüksek Lisans çalışmasıdır(6).

Yahya Akyüz de, Tarîku'l-Edeb'in eğitim tarihindeki yerine işaret ederek, eserden bazı örnekler vermiştir(7).

- (1) N. S. Banarlı, Resimli Türk Edebiyatı, I/496.
- (2) Mehmet Sarı, Ali b. Hüseyin el-Amâsî, Tâcu'l-Edeb, Metin ve İndeks, Türkiyât Enstitüsü Tez, 1932, İst. 1978.
- (3) Mehmet Şeker, Tarîku'l-Edeb'de Eğitim, I. Din Eğitimi Semineri, A.Ü.İ.F. Yay. Ank. 1981, s.81-89.
- (4) Mehmet Şeker, XV. Yüzyıl Müelliflerinden Ali b. Hüseyin el-Amâsî ve Tarîku'l-Edeb'inde Sosyal Hayat, XI. Türk Tarih Kongresi, Ank. 5-9 Eylül 1990.
- (5) Eser, Hocamız tarafından değişik nüshalar karşılaştırılarak neşre hazırlanmaktadır.
- (6) İhsan Aydın, Tarîku'l-Edeb'de Eğitim ve Öğretim (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İst. 1989.
- (7) Yahya Akyüz, Türk Eğitim Tarihi, Ank. 1989, s.128-132.

b - K i t a b ı n A d ı :

Tarîku'l-Edeb'den bahseden biyografik ve bibliyografik eserler, Tarîku'l-Edeb'in adını " T â c u ' l - E d e b " olarak zikretmişlerdir(1). Süleymâniye Ktp., Kesidecizâde Böl., No: 325'de kayıtlı olan nüsha ise, " V e s î l e t ü ' l - E d e b " adını taşımaktadır(2). Ali b. Hüseyin el-Amâsî ise, kitabın mukaddimesinde esere " T a r î k u ' l - E d e b " adını verdiğini açıkça belirtmiştir(3). Kâtip Çelebi, eseri " Tâcu'l-Edeb " olarak zikredip, " Türkçedir, Ali b. Hüseyin el-Amâsî, halkın önde gelenlerinin çocukları için 857/1453 tarihinde telif etmiştir " demektedir(4).

Keşfü'z-Zünûn'dan sonra yazılan eserlerin, Kâtip Çelebi'ye atıfla eserin ismi husûsundaki hatayı tekrarladıkları kuvvetle muhtemeldir. Zira. eserin, şimdilik bilebiştiğimiz nüshalarının hiç biri " T â c u ' l - E d e b " adını taşımamaktadır. Eseri tetkik edenler ise, adının " Tarîku'l-Edeb " olduğunu ifade etmektedirler(5). Müellifin, eserin adı hakkındaki ifadesi de oldukça açıktır.

- (1) Kâtip Çelebi, Keşfü'z-Zünûn, I/268; Eursa'lı M. Tâhir, Osmanlı Müellifleri, I/253, 254 (Dipnotta, Nûr-u Osmâniye Kütüphanesindeki nüshanın mukaddimesine atıfla, eserin adının Tarîku'l-Edeb olduğu bildirilmiştir.); M. Ali Kırboğa, Kâmûsu'l-Kütüp, s.182 (s.213'te ise, "Tarîku'l-Edeb" olarak kayıtlı); N. Sami Banarlı, Resimli Türk Edebiyatı, I/496; Faruk K. Timurtaş, Tarih İçinde Türk Edebiyatı, İst. 1990, s.158.
- (2) İ. Aydın, Tarîku'l-Edeb'de Eğitim ve Öğretim, s.13.
- (3) "... ve bu risâle-i şerîfe ve vesîle-i latîfeye Tarîku'l-Edeb deyû ad virdüm." Tarîku'l-Edeb, vr.4^b.
- (4) Kâtip Çelebi, Keşfü'z-Zünûn, I/268.
- (5) Mehmet Şeker, Ali b. Hüseyin el-Amâsî ve Tarîku'l-Edeb'inde Sosyal Hayat, s.4.

c - T a r î k u ' l - E d e b ' i n Y a z ı l ı s ı :

el-Amâsî, Tarîku'l-Edeb'in telif sebecini, eserin mukaddimesinde belirtmiştir.

Avamdan biri, oğlunu Ali b. Hüseyin el-Amâsî'ye getirir ve oğluna ilim ve güzel ahlâkı gösterip, edeb ve terbiye öğretmesini ister. Fakat müellif, bir müddet çocuğun ıslahında gayret sarfetmiş de, çocuğun durumunda herhangi bir değişiklik meydana gelmez. Bu durum karşısında, çocuğun babası el-Amâsî'ye gelip; " ey hoca, üstâdınız size hiç edeb erkân öğretmemiş ki, sen de benim oğluma edeb ve terbiye öğretmedin " der. Anlayışsız adamın bu tutumu el-Amâsî'ye dokunur. Bundan dolayı, edeb ile ilgili bir eser yazıp, o anlayışsız kişiye arzedip, üstâdının kendine edeb ve terbiye öğretip öğretmediğini göstermek ister(1).

Kitabın yazılmasına ilk sebep, yukarıda anlatılan hâdise olmakla beraber el-Amâsî, âdâb-ı muâşereti öğrenmek isteyenlere yardımcı olmayı ve kitabın, kendisine duâ etmelerine vesîle teşkil etmesini de gözönünde bulundurmıştır(2).

Müellifin, eseri ne kadar zamanda bitirdiğini tesbit mümkün olmamıştır. Ancak, ^{el-Amâsî,} eseri İstanbul'un fethiyle beraber tamamladığını belirtmiştir(3). Buradan onun; Tarîku'l-Edeb'i ömrünün olgunluk döneminde kaleme aldığını söylememiz mümkündür.

(1) Tarîku'l-Edeb, vr.3^a-4^a.

(2) Tarîku'l-Edeb, vr. 4^a, 52^b.

(3) Tarîku'l-Edeb, vr.52^a. (Bu kitap düzüldü ve yazıldı hicretin sekizyüz elli yedinci yılında, feth-i Kostantin tarihinde Hak Teâlâ'nin fazîleti ve keremi birle. Ve's-selâm.)

d - K i t a p t a T â k i p E d i l e n U s ũ l :

Ali b. Hüseyin eseri meydana getirirken; başta âyet ve hadisler olmak üzere, Arapça, Farsça ve Türkçe şiir ve beyitler, hikmetli sözler, kısa vecîzeler, hikâyeler, darb-ı meseller ve ata sözlerinden ibâret bol malzeme kullanmıştır. Müellif, eserde tâkip ettiği usûlü kısaca şöyle ifade etmektedir:

" Âyât ve ahbâr ve ehâdis ve kelâm-ı Emîru'l-Mü'minîn Ali (kerremallâhü vecchê) birle isbat eyledüm. Ve hukemâ-i mu'tekidîn kavliyle müstahkem kıldum. Ve her makâmı elfâz ve ebyât birle mütehallî kılub, benân vasıtasıyla beyân idüb ibâret silkine çekdüm(1).

Ali b. Hüseyin, kendisinde fazla istidat, fesâhat ve belâğat olmadığını belirtip, bununla beraber eserin mükemmeliyeti için elinden geleni yapmaya çalıştığını zikreder(2).

Tarîku'l-Edeb'de 12 âyet, 81 hadis, Hz. Ali'ye âit 12 söz, 15-20 kadar hukemâ kavli (hikmetli söz), 13 hikâye ve târihî hâdis, 13 "pend" ve "nasîhat" adı altında düstur, 75 civârında Farsça, 20 kadar Arapça ve 10'a yakın da Türkçe şiir mevcuttur. el-Amâsî, Hz. Hüseyin ve İmam Şâfiî'nin de birer sözünü nakletmektedir.

Müellif Tarîku'l-Edeb'de, genellikle önce kendisi hükmü bildirip, akabinde onu âyet, hadis, şiir veya hikâyeyle desteklemektedir. Bu yönüyle eser, sanki önce konuyla ilgili âyet, hadis, şiir... gibi

(1) Tarîku'l-Edeb, vr.4^b.

(2) Tarîku'l-Edeb, vr.52^b.

malzemeler toplanmış, daha sonra yerleştirilmiş imajını vermektedir. Hat ve Hattatlığın önemini anlatıldığı 9. bölüm buna en güzel misaldir(1). Eserde bazı bölümler, âdeta hadislerden örülmüştür. Buna örnek olarak " Kur'an Okumanın Âdâbı " bölümünü (6. bölüm) gösterebiliriz(2).

* Ali b. Hüseyin, eserde zikrettiği hadislerde, ekseriyetle önce hadisin tercemesini vermiş, sonra " كما قال " deyip metni nakletmiştir. Çok az yerde hadisi kaydettikten sonra tercemesini vermiştir. Bazen de, konuya delil olmak üzere bir hadis zikretmiş, fakat terceme etmemiştir. Bazı hadislerin ise, sadece Türkçesini zikretmiştir. Hadisleri naklederken, Hz. Âişe'den rivâyet edilen " من أتى من هذه... " (vr.10^a) hadisi dışında, kimden rivâyet edildiğini bildirmemektedir. Hz. Peygamber için ise; Resül Hazret, Resül Hazreti, Hazret-i Risâlet, Hazret-i Risâlet Penâh ve Resûlüllah Hazret gibi ifadeler kullanmaktadır.

el-Amâsî'nin " Tarîku'l-Edeb "i yazarken istifâde ettiği eserleri tesbit edemedik. Müellif, kitapta iki eser dışında başka bir kaynağa atıfta bulunmamaktadır. Bu iki eseri de, elfâz-ı küfürle ilgili bilgi verirken zikreder.

Bunlardan birincisi, " M u h î t " tir. " Muhît'de aydur: Harîr erenlere haramdur ve haram idüğünü inkâr etse kâfir olur " (vr.37^{a-b}.)

Müellifin nakilde bulunduğu "Muhît", Şemsü'l-Eimme Muhammed b.

(1) Tarîku'l-Edeb, vr.23^a-26^a.

(2) Tarîku'l-Edeb, vr.18^b-19^b.

malzemeler toplanmış, daha sonra yerleştirilmiş imajını vermektedir. Hat ve Hattatlığın öneminin anlatıldığı 9. bölüm buna en güzel misaldir(1). Eserde bazı bölümler, âdeta hadislerden örülmüştür. Buna örnek olarak " Kur'an Okumanın Âdâbı " bölümünü (6. bölüm) gösterebiliriz(2).

* Ali b. Hüseyin, eserde zikrettiği hadislerde, ekseriyetle önce hadisin tercemesini vermiş, sonra " كما قال " deyip metni nakletmiştir. Çok az yerde hadisi kaydettikten sonra tercemesini vermiştir. Bazen de, konuya delil olmak üzere bir hadis zikretmiş, fakat terceme etmemiştir. Bazı hadislerin ise, sadece Türkçesini zikretmiştir. Hadisleri naklederken, Hz. Âişe'den rivâyet edilen " من أتى من هذه... " (vr.10^a) hadisi dışında, kimden rivâyet edildiğini bildirmemektedir. Hz. Peygamber için ise; Resül Hazret, Resül Hazreti, Hazret-i Risâlet, Hazret-i Risâlet Penâh ve Resûlüllah Hazret gibi ifadeler kullanmaktadır.

el-Amâsî'nin " Tarîku'l-Edeb "i yazarken istifâde ettiği eserleri tesbit edemedik. Müellif, kitapta iki eser dışında başka bir kaynağa atıfta bulunmamaktadır. Bu iki eseri de, elfâz-ı küfürle ilgili bilgi verirken zikreder.

Bunlardan birincisi, " M u h â t " tir. " Muhât'de aydur: Harîr erenlere haramdur ve haram idüğünü inkâr etse kâfir olur " (vr.37^{a-b}.)

Müellifin nakilde bulunduğu "Muhât", Şemsü'l-Eimme Muhammed b.

(1) Tarîku'l-Edeb, vr.23^a-26^a.

(2) Tarîku'l-Edeb, vr.18^b-19^b.

Ahmed es-Serahsî (483/1090)'nin "Muhît" adlı eseri; veya Raziyyüddîn Muhammed b. el-A'lâ(671/1272)'nin üç "Muhît"inden üçüncüsü olması muhtemeldir(1).

Atıfta bulunduğu ikinci eser ise; " H u l â s a " dir. " Hulâsa'da aydur: Emr-i ma'rûf, nehy-i münker iden kimseye gavga götürdün diseler, ana küfürden korku vardur " dir" (vr.38^a).

Zikredilen eserin müellif ve ismini tam olarak tesbit edememekle beraber, bunun Tâhir b. Ahmed el-Buhârî(542/1147)'nin " Hulâsatü'l-Fetâvâ " adlı eseri olduğu kanaatindeyiz(2).

Tarîku'l-Edeb'den anladığımız kadarıyla, devrine göre s â d e bir üslûb kullanan el-Amâsî'nin, başka kaynaklardan da istifade ettiği muhakkaktır. Bilhassa, eserde naklettiği şiirlerin bir kısmı kendine ait gibi görünüyorsa da, bazılarını da başka eserlerden almış olması muhtemeldir. Bunların tesbiti ise, daha geniş araştırmalarla mümkün olacaktır.

e - T a r î k u ' l - E d e b ' i n M u h t e v â s ı :

* Tarîku'l-Edeb, 26 bölümden oluşmaktadır. Müellif, girişte kitabın yazılış sebebini ve gayesini zikretmiş, eseri yazarken takip ettiği usûlü açıklamış ve kitaba T a r î k u ' l - E d e b adını verdiğini belirtmiştir(vr.1^a-4^b).

(1) Kâtip Çelebi, Keşfü'z-Zünûn, II/1620.

(2) Kâtip Çelebi, Keşfü'z-Zünûn, I/718.

Eserin bölümlerini ve konularını kısaca açıklamak istiyoruz.

1 - Kişinin Büyüklere Karşı Vazifeleri : Bu bölümde kişiye ilim öğretmenin, babaların en hayırlısı olduğunu, dolayısıyla, öncelikle hocaya itaatin gerekli olduğunu belirtmiş ve babanın yeni doğan çocuğuna karşı vazifelerini açıklamıştır(vr.4^b-9^a).

2 - Ana-babanın Çocuklarını Terbiye Etmesi : Babanın evlâdını terbiye ederken tâkip edeceği usûlleri, çocuğa öğretilmesi gereken âdâbı ve çocuğun yetiştirilmesinde uyulması gereken esasları beyân etmektedir(vr.9^a-12^a).

3 - Babanın Evlâdı Üzerindeki Hakları : Bu bölümde ana-baba ile evlâd arasındaki münâsebetler ve evlâdın ebeveynine karşı vazifeleri anlatılmıştır(12^a).

4 - Hocada Aranacak Vasıflar : el-Amâsî bu bölümde hocada bulunması gereken sıfatları genişçe anlatır(vr.13^b).

5 - Öğretmen - Öğrenci Münâsebetleri : Müellif bu bölümde ise; hocanın öğrencilere karşı nasıl hareket edeceğini anlatır(vr.16^a-18^b).

6 - Kur'an Okumanın Âdâbı : Bu bölümde, Kur'anın fazîletleri, Kur'an okuma ve dinleme âdâbı ve kimlerin Kur'an okuyamayacağı gibi konular ele alınmıştır(vr.18^b-19^b).

7 - Öğrencinin Hocaya Karşı Vazifeleri : (vr.19^b-21^a).

8 - Âdâb Öğrenmek : Âdâbın kaynağı ve bu hususta Hz. Peygamber'in yeri, edebın mânâ ve önemi belirtilir(vr.21^a-23^a).

9 - H a t v e H a t t a t l ı ğ ı n Ö n e m i : (vr.23^a-26^a)

10 - İ l m i n F a z î l e t i v e İ l i m Ö ğ r e n m e -
n i n Â d â b ı : İlmin fazîleti, farziyyeti, ibâdetle ilmin lüzû-
mu ve ilimle amel gibi konulara yer verilmiştir (vr.26^a-31^b).

11 - S e l â m v e Â d â b ı : Selâm vermenin hükmü ve ki-
min kime selâm vereceği gibi hususlar zikredilmektedir (vr.31^b).

12 - K o n u Ő m a Â d â b ı : el-Amâsî burada dilin kötü söz-
lerden muhafaza edilmesini belirtip, büyüklere hitap ederken ve baş-
kaları konuşurken riâyet edilecek âdâbı anlatmıştır (vr.31^b-35^b).

13 - Y e m e k Y e m e Â d â b ı : (vr.35^b-37^a)

14 - E l f â z - ı K ü f ü r : Bu bölümde ise, insanı küfre gö-
türen sözler bildirilmektedir (vr.37^a-38^a).

15 - S u İ ç m e n i n Â d â b ı : (vr.38^a-b)

16 - Y ü r ü m e Â d â b ı : (vr.39^a-b)

17 - O t u r m a Â d â b ı : Yasak olan oturuş şekilleri ve
toplum içinde otururken dikkat edilecek hususlar anlatılır(vr.39^b).

18 - T u v â l e t e G i r i Ő Â d â b ı : Tuvâlete giriş
ve çıkışta dikkat edilecek hususlar ve okunacak duâlar (39^b-40^a).

19 - A b d e s t A l m a n ı n Â d â b ı : Müellif, bu bö-
lümde abdestin âdâbını, abdest esnasında okunacak duâları ve abdest
alınacak suyun ve yerin özelliklerini anlatmaktadır (vr.41^a-42^a).

20 - E z a n v e Â d â b ı : Bu bölümde ise; ezanın hükmünü
ve ezan esnasında okunacak duâları belirtmektedir (vr.42^a-b).

21 - M e s c i d e G i r i Ő Â d â b ı : el-Amâsî bu bölümde, mescide girerken ve girdikten sonra uyulacak âdâbı, namazla ilgili hususları ve farz, vacib, sünnet... gibi istilahları izah etmektedir (vr.42^b-46^b).

22 - C u m a N a m a z ı n ı n Â d â b ı : Cuma namazının nerelerde kılınacağını, kimlere farz olduğunu, nasıl kılınacağını ve hutbe okunurken uyulacak âdâbı anlatmaktadır (vr.46^b-47^a).

23 - C e n â z e N a m a z ı : Cenâze namazının kılınışını ve okunacak duâları belirtmiştir (vr.47^a-48^a).

24 - H a m a m a G i r i Ő Â d â b ı : (vr.48^a-49^a)

25 - H i k m e t l i S ö z l e r : Ali b. Hüseyin, bu bölümde hâfızayı ve vücûdu kuvvetlendiren, unutkanlık veren ve fakirliğe sebep olan şeyleri maddeler halinde saymakta, kısa tavsiyeler ve hikmetli sözler nakletmektedir (vr.49^a-51^b).

26 - E â z ı M i l l e t l e r i n K a r a k t e r l e r i : Müellif, son bölümde ise; Arap, Acem, Kürt, Türkmen, Tatar ve Türk milletlerinin tabiatlarını anlatmaktadır (vr.51^b).

el-Amâsî, s o n u ç olarak da; kitabın sekizyüz elli yedinci hicrî yılında, İstanbul'un fethi tarihinde tamam olduğunu bildirip, eserden istifade edenlerin kendisine duâ etmelerini talep etmektedir (52^{a-b}).

İKİNCİ BÖLÜM

TARİKU'L-EDEB'İN HADİSLERİNİN TAHRİCİ

Arastırmamızın ağırlık noktasını bu kısım oluşturmaktadır. Bu bölümde, Tarîku'l-Edeb'deki hadislerin kaynaklarını ve sıhhat durumlarını tesbit etmeye çalıştık. Bu kısım ile ilgili çalışmalarımızı yaparken takip ettiğimiz metod ve kullandığımız kaynaklar hakkında kısaca bilgiler vermek istiyoruz.

* Önce, hadisi el-Amâsî'nin Tarîku'l-Edeb'de zikrettiği şekilde kaydettik ve Nûru Osmâniye nüshasının varak numarasını verdik. Eserin Nûru Osmâniye nüshasında bulunmayıp Lâleli veya İ.Ü. Yazma Eserler Ktp. nüshasında bulunan hadisleri de araştırmamıza dahil edip, varak numaralarını kaydettik. Bu arada hadis olduğu zikredilmemekle beraber, bir hadisin tercemesi olduğu kanaatine vardığımız birkaç metnin de kaynaklarını gösterdik. Ancak, ahkâm ve ibâdetle ilgili ifâdeleri bunun dışında tuttuk.

* Tarîku'l-Edeb'de zikredilen her bir hadisi kaydettikten sonra üç ara başlık kullandık.

* "M e t i n" başlığı altında, hadisin metniyle beraber sadece sahâbî râvisini yazdık. Senedin tamamına yer vermedik. Hadisin tercemesini ise, bizim kaydettiğimiz metne göre yaptık. Metin tercihinde ağırlık, el-Amâsî'nin zikrettiği şekle en uygun lâfızlarla olan rivâyet ise de; bazı durumlarda en sahîh olan rivâyeti kaydettik.

* Eğer hadise el-Amâsî'nin zikrettiği şekilde rastlayamamışsak, aynı mânâda olan bir başka rivâyete yer verdiğimiz de olmuştur. Eğer el-Amâsî'nin kaydettiği kısım, Hadisin bir parçası ise, sadece ilgili kısmı yazmakla yetindik.

* " Kaynaklar " bölümünde ise; hadise eserlerinde yer veren muhaddislerin isimlerini ve dipnotlarında da eserlerinin adlarını belirttik. Kaynak tesbitine elimizden geldiğince geniş tutmaya çalıştık.

Başta Kütüb-i Sitte olmak üzere bazı müsned ve sünenler, mu'cemler ve ilk dönemlerde tasnif edilmiş eserlerle zühd ve adab kitapları ilk mürâcât kaynaklarımız oldu.

Bir çok tarih ve tabakât kitaplarını da araştırmamızda kullanmaya çalıştık. Buhârî(256/870)'nin "et-Târîhu'l-Kebîr"i", Ebû Nuaym(430/1039)'ın "Hilyetü'l-Evliyâ"sı ve Hatîb el-Bağdâdî(463/1071)'nin "Târîhu Bağdâd"ı bunların başında gelmektedir.

Heysemî(807/1404)'nin " Mecmeu'z-Zevâid " , İbn Hacer(852/1448)'in " el-Metâlibü'l-Âliye ", Süyûtî(911/1505)'nin " el-Câmiu's-Sağîr", el-Müttakî el-Hindî(975/1567)'nin " Kenzü'l-Ummâl " ve Ac-lûnî(1162/1749)'nin " Keşfü'l-Hafâ"sı gibi ikinci el kaynaklar da devamlı müracat ettiğimiz eserler arasında yer aldı.

* Bir kısım hadislerin yer alabileceği düşüncesiyle mevzuât kitaplarından bir çoğunu baştan sona taramaya çalıştık.

* Bu bölümde ayrıca, rivâyetler arasındaki farklılıklara ve sened durumlarına da işaret ettik.

* Kaynakların sıralamasında müelliflerinin ölüm tarihlerini

göz önünde bulundurduğumuz gibi, bazı hallerde eserlerin muhaddisler nezdindeki itibarlarına göre hareket ettiğimiz de olmuştur. Bazı hadisler dışında, metne yer veren ikinci ve üçüncü el kaynaklara da dipnotta işaret ettik.

* " S i h h a t D e r e c e s i " kısmında ise; muhaddisler tarafından hadisin sıhhat durumu ile ilgili yapılmış olan değerlendirmeleri tesbit etmeye çalıştık. Ricâl hususunda genişçe araştırma cihetine gitmedik. Kaynaklarda sıhhat durumunu tesbit edemediğimiz hadisler için bir değerlendirme yapmayıp, sadece tesbitle yetindik. Sıhhati hakkında farklı hükümler bulunan hadislerde ise bu değerlendirmelerden birini tercih ettik.

* Tarîku'l-Edeb'de yer almakla beraber, hiç bir kaynakta rastlayamadığımız hadisler için bu başlıkları kaydetmeden, kısaca bilgi verdik.

(1)

« لا تعطوا الحكمة غير أهلها فإنكم ظلمتموها ، ولا تمنعوا إن أهلها فتظلموهم . »

M e t i n :

vr. 3^b.

«... ويروى عن النبي صلى الله عليه وسلم انه قال: قام أخى عيسى عليه السلام

خطيبا فى بنى إسرائيل فقال "يا بنى إسرائيل لا تعطوا الحكمة غير أهلها
فتظلموها ولا تمنعوها أهلها فتظلموهم".

Resûlüllah (s.a.s.)'tan şöyle dediği rivâyet olunmaktadır:
"Kardesim İsâ (a.s.) İsrâil Oğullarına bir hitâbede bulundu ve "Ey
İsrail Oğulları, hikmeti layık olmayana vermeyiniz. Verirseniz hik-
mete zulmetmiş olursunuz. Hikmeti ehil olandan da esirgemeyiniz.
Yoksa hikmet ehline zulmetmiş olursunuz" buyurmuştur.

K a y n a k l a r : Hadisi, bazı lâfız değisiklikleriyle Ah-
med b. Hanbel(1), İbn Abdi'l-Berr(2) ve Hatîb el-Bağdâdî(3) naklet-
mişlerdir. Yukarıdaki metin ise, İbn Abdi'l-Berr'e aittir. Ayrıca
İbn Hacer(4), Abd b. Humeyd^(6?) ve el-Hâris b. Muhammed^(6?) in Müsnedlerin-
deki rivâyetlerini; Aclûnî ise, İbn Asâkir^(6?) in İbn Abbas'tan merfû
olarak naklettiği rivâyeti kaydeder(5). *Hiç bir muhaddis kitabında
yokmadır.*

Rivâyetler arasında lâfız farklılıkları görülmekle beraber, bunlar
mânâyı etkileyecek durumda değildir.

S i h h a t D e r e c e s i : Kaynaklarda, hadisin sıhhat du-
rumu ile ilgili bir değerlendirmeye rastlayamadık.

- (1) Ahmed b. Hanbel, Kitabü'z-Zühd, s.416,417, No:1712.
- (2) İbn Abdi'l-Berr, Câmiu Beyânî'l-İlm ve Fazlihî, I/132,133.
- (3) Hatîb el-Bağdâdî, el-Câmi' li Ahlâki'r-Râvî, I/342, No:783.
- (4) İbn Hacer, el-Metâlibü'l-Âliye, III/148, No:3111.
- (5) Aclûnî, Keşfü'l-Hafa, II/373, No:3124.

(2) " Her mü'minin, hukûkın riâyet idecek atası üçdür: Birisi sulbî atasıdır kim anın belinden geldi. Birisi kayın atasıdır ki anın kızın çiftlendi. Ve birisi dahî oldur ki andan ilim ve Kur'an öğrendi. Amma ataların hayırlusu oldur ki sana ilim öğretti".
" خير الأباء من علمك " vr.4b.

" الأباء ثلاثة أب ولدك وأب زوجك وأب علمك خير الأباء من علمك ".
İ.Ü. Yazma Eserler Ktp. Nüshası, vr.4b.

el-Amâsî'nin zikrettiği bu rivâyete, araştırmalarımız çerçevesinde ^{herhangi bir kaynaktan} rastlayamadık. Ancak; Osman Pazârî Ta'lîm ü'l - M ü t e - a l l i m şerhinde " الأباء ثلاثة أب من ولدك وأب من زوجك خير الأباء من علمك " şeklinde Resûlüllah'tan bir metnin rivâyet edildiğini bildirmekle beraber, her hangi bir kaynak zikretmemektedir(1).

Başka bir kaynakta göremediğimiz bu hadisin, sıhhat durumu hakkında da bir şey söylemek mümkün değildir.

(1) Osman Pazârî, Şerhu Ta'lîmi'l-Müteallim, Matbaatü'l-Âmira, 1286, s.56.

(3) " أحسن الأسماء ثلاثة، عبدالله، وعبدالرحمن، وعبدالرحيم " .

M o t i n :

vr.5a.

"... عن ابن عمر قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: أحب الأسماء

إلى الله تعالى عبدالله وعبدالرحمن "

"... Abdullah b. Ömer'den: Resûlüllah (s.a.s.) şöyle buyur-
muştur: " Allahü Teâlâ'nın en çok sevdiği isimler, "Abdullah" ve "Ab-
durrahman" dır."

K a y n a k l a r : Hadisi, Buhârî(1), Müslim(2), Ebû Dâvûd(3),
Tirmizî(4), Nesâî(5), İbn Mâce(6), Ahmed b. Hanbel(7), Dârimî(8),
İbn Adiy(9), Hâkim(10), Beyhakî(11) ve Hatîb el-Bağdâdî(12) rivâyet
etmişlerdir. Yukarıdaki metin ise, Ebû Dâvûd'a aittir.

Küçük lâfız farklılıklarıyla rivâyet edilmiş olan hadisin, ay-
nı sahâbîye ulaşan senedleri arasında pek fark yoktur. Araştırmamız
esnasında "Abdurrahim" ismine hiç bir rivâyette rastlayamadık.

S i h h a t D e r e c e s i : Hadis, muhaddislerin ittifakıyla
la sahîhtir.

- (1) Buhârî, el-Edebü'l-Müfred, s.284, No:814; et-Târîhu'l-Kebîr, IX/78.
- (2) Müslim, Sahîh, III/1682, No:2132.
- (3) Ebû Dâvûd, Sünen, IV/287,288, No:4949,4950.
- (4) Tirmizî, Sünen, VIII/53, No:2835,2836.
- (5) Nesâî, Sünen, VI/218.
- (6) İbn Mâce, Sünen, II/1229, No:3828.
- (7) Ahmed b. Hanbel, Müsned, IV/345.
- (8) Dârimî, Sünen, II/294.
- (9) İbn Adiy, el-Kâmâl, I/231,285, IV/172,142.
- (10) Hâkim, el-Müstedrek, IV/274.
- (11) Beyhakî, el-Âdâb, s.156,159, No:468,469,476.
- (12) Hatîb el-Bağdâdî, Târîhu Bağdâd, X/323.

Ayrıca bkz: İhyâ, II/69; et-Terğîb, III/69; el-Ezkâr, s.255; Mec-
meu'z-Zevâid, VIII/49,50; el-Metâlib, III/32, No:2802; el-Mekâ-
sîd, s.22, No:28; el-Câmiu's-Sağîr, I/16, II/14; Kenzü'l-Ummâl,
XVI/417,419,420, No:45194,45203,45209; Keşfü'l-Hafâ, I/51, No:117;
Silsiletü'l-Ehâdîsi'z-Zaîfe, I/410; Esnâ'l-Metâlib, s.20.

(4)

" On dürlü sünnet Hz. İbrahim Peygamber'den kalmıştır... Hz. Muhammed Mustafâ dahî ol sünneti dutdı ve ümmetine emretti, dutdılar tâ bu zemâna dek. Evvel, tathîrdir, yani sünnet etmektür. İkinci, tırnak kesmektür. Üçüncü, baş kazıtmak. Dördüncü, koltuk kılın gidermek. Beşinci, kasık kılın gidermek. Altıncı, bıyık kılın gidermek. Yedinci, misvak. Sekizinci, mazmaza, yani (abdest) alırken avurduna su virmek. Tokuzuncu, istinşak, yani (abdest) alırken burnuna su virmek. Onuncu, istincâ, yani su döktükten sonra tahâret etmektür."

M e t i n :

vr. 5a-b.

"... عن عائشة قالت : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : عشر من القطرة،

قصر الشارب، وإعفاء اللحية، والسواك، وإستنشاق الماء، وقصر الأظفار، و

غسل البراجم، وبتف الإبط، وخلق العانة، وإنتقام الماء. قال زكرياء : قال

Terüme

"

مصعب : ونسيت العاشرة . إلا أن يكون المضمضة .

" ... Hz. Âişe'den rivâyete göre Resûlüllah (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: " On şey fitrattandır. Bunlar; bıyığı kesmek, sakalı uzatmak, misvak kullanmak, istinşak, tırnakları kesmek, parmak aralarını yıkamak, koltuk altı kıllarını temizlemek, saç tıraş etmek ve istincadır. 4. râvî Mus'ab b. Şeybe, "onuncusunu unuttum, mazmaza olabilir" demıştır."

K a y n a k l a r : Hadis Müslim(1), Ebû Dâvûd(2), Tirmizî(3), Nesâî(4), İbn Mâce(5), Ahmed b. Hanbel(6), Dârekutnî(7) ve Beyhakî(8) tarafından aynı senedle rivâyet edilmiştir. Ayrıca, "beş şey fitrattandır.?" şeklinde Ebû Hüreyre'den ayrı bir rivâyet daha vardır(9).

Ne?

S i h h a t D e r e c e s i : Hadis sahîh kabul edilmiştir.

(1) Müslim, Sahîh, I/223, No:261.

(2) Ebû Dâvûd, Sünen, I/14, No:53,54.

(3) Tirmizî, Sünen, VIII/8, No:2758.

(4) Nesâî, Sünen, VIII/126-128 (üç riv.).

(5) İbn Mâce, Sünen, I/107, No:293,294.

(6) Ahmed b. Hanbel, Müsned, VI/137.

(7) Dârekutnî, Sünen, I/94,95.

(8) Beyhakî, el-Âdâb, s.228, No:693.

(9) Euhârî, Sahîh, VII/156; Müslim, Sahîh, I/221,222, No:257; Ebû Dâvûd, Sünen, IV/84, No:4198; Nesâî, Sünen, VIII/128,129.

(5)

" Resûlüllah sünneti üzere tırnak kesmek işbu terkipler hurûfu tertibinedür. " **خوابس او حسب** ". Evvel sağından başlayalar, keseler. Kim hurûfta budur: Hinsır, vüstâ, ibhâm, binsır, sebbâbe; ve sol eli hurûfu, ibhâm, vüstâ, hinsır, sebbâbe, binsır. "

vr.5^b.

K a y n a k l a r : Eserlerde tırnağın kesilmesini emreden hadisler olmakla beraber(1), tırnağın kesiliş şekliyle ve zamanıyla ilgili sahîh bir rivâyete rastlayamadık. Ancak, Gazâlî; " kitaplarda tırnakların kesiliş sırası ile ilgili bir rivâyet görmedim. Fakat, Resûlüllah(s.a.s.)'in tırnağını keserken sağ elinin şehadet parmağından başlayıp baş parmağında bitirdiğini, sol elini ise, küçük parmağından başlayıp baş parmağında bitirdiğini duydum" demektedir(2). Gazâlî, dinde sağ elin üstünlüğü, bütün işlerde sağdan başlama ve şehadet parmağının üstünlüğü gibi bazı delillerle bu rivâyetin sahîh olabileceğini belirtir.

et-Tabersî de, Peygamberimizden benzer mânâda bir metin nakletmekle beraber, sened ve kaynak belirtmez(3).

S a h h a t D e r e c e s i : Bu hususta Beyrûtî, " tırnak kesmek sünnettir. Fakat, tırnağı kesme şekli ve günü ile ilgili sahîh bir rivâyet yoktur " demektedir(4).

(1) Buhârî, Sahîh, VII/56; Müslim, Sahîh, I/221,222,223, No:257, 258,261; Nesâî, Sünen, I/14-16; İbn Mâce, Sünen, I/107,108, No:292-295.

(2) Gazâlî, İhyâ, I/190.

(3) et-Tabersî, Kitâbü Mekârimi'l-Ahlâk, s.23.

(4) Beyrûtî, Esnâ'l-Metâlib, s.149,150.

(6)

" Resûlüllah'tan rivâyetdür ki; onda beslenmiş öksüz var idi kim Zeyd dirlerdi. Resûl Hazret ana hitab idüb eydür: "Yâ Zeyd, evlen, kim evlenmeklik bereketdür. Amma on dürlü avret çiftlenme kim şûmdur" dedi. "Evvel, kasîru'l-kâme yani kısa boylu avrat alma didi. İkinci, evlât getirmiyeni alma didi. Üçüncü, oğuldan, kızdan kalanı alma didi. Dördüncü, saçı kısa olanı alma dedi. Beşinci, aruk ve ince olanı alma dedi. Altıncı, selîta ve acı dillü olanı alma dedi. Yedinci, telefkâr ve müsrife olanı alma dedi. Sekizinci, Bed efâli zâhir olanı alma dedi. Dokuzuncu, her avretün ki, erenler bıyıǵı gibi bıyıǵı ola, alma dedi. Onuncu, öksüzleri olanı alma dedi."

vr.5b-6a.

Araştırmalarımız çerçevesinde yukarıda zikredilen mealde bir metne rastlayamadık. Ancak, el-Mâverdî, şöyle bir metin zikreder:

.... قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : تزوجت يا زيد؟ قال : لا، قال رسول

الله : تزوج تستغف مع عفتك ، ولا تتزوج من النساء خمة : قال من من يا

رسول الله ؟ قال : لا تتزوجن شهيرة ، ولا لهبرة ، ولا نهبرة ، ولا هيدرة ، ولا لفوفا .

"...Resûlüllah (s.a.s.); "Ey Zeyd, evlendin mi?" buyurunca, "Hayır yâ Resûlällah " dedi. Bunun üzerine Resûlüllah; " Evlen ki iffetli olasın. Fakat beş sınıf kadınla evlenme...1- Mavi gözlü, geveze, 2- Uzun, zayıf, 3- yaşlı kadın, 4- kara, kısa boylu, 5- Başka kocadan çocuǵu olan kadın" buyurdu(1).

(1) Ali b. Muhammed el-Mâverdî, Edebü'd-Dünyâ ve'd-Dîn (trc. Ali Akın), İst. 1982, s.241,242.

(7)

"عليكم بالابكار"

vr.6a.

M e t i n :

"... عن عويم بن ساعدة الأثماري، قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم :
عليكم بالابكار، فمنهن أعذب أفواها وأنطق أرحاما وأرض باليسير ."

"... Uveym b. Sâide'den: Resûlüllah (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: " Pâkire ile evleniniz. Çünkü onların ağızları daha tatlı, rahimleri daha temiz ve aza da herkesten daha çok râzı olurlar."

K a y n a k l a r : Yukarıdaki metin İbn Mâce'ye aittir(1). Hadisi ayrıca, Abdurrazzâk(2) ve Saïd b. Mansûr(3) rivâyet etmişlerdir. Süyûtî; Taberânî'nin "el-Evsat" ta Câbir'den, İbn Sünnî ve Ebû Nuaym'ın "et-Tıb" adlı eserlerinde İbn Ömer'den rivâyet ettiklerini bildirmektedir(4).

Abdurrazzâk ve Saïd b. Mansûr'un rivâyetleri mürseldir. İbn Mâce'nin rivâyeti ise, merfûdur. Saïd b. Mansûr'un rivâyeti "عليكم بأبكار النساء" şeklindedir. Hadisin ikinci kısmında ise, rivâyetler arasında takdim-tehir ve bazı lâfız deðişiklikleri mevcuttur.

S i h h a t D e r e c e s i : Süyûtî, İbn Ömer'den gelen rivâyeti z a î f, Uveym b. Sâide rivâyetini ise h a s e n olarak tavsif etmiştir(5).

(1) İbn Mâce, Sünen, I/598, No:1861.

(2) Abdurrazzâk, Musannaf, VI/159, No:10341.

(3) Saïd b. Mansûr, Sünen, I/144, No:512.

(4) Süyûtî, el-Câmiu's-Sağîr, II/103,104.

(5) Süyûtî, el-Câmiu's-Sağîr, II/103,104.

Ayrıca bkz: Müsnedü'l-Firdevs, IV/21, No:4039; Mecmeu'z-Zevâid, IV/259; Kenzü'l-Ummâl, XVI/294,303, No:44547-44549,44603; Keşfü'l-Hafâ, II/71, No:1778.

(8)

"إِتَّقِ شَرَّ مَنْ أَحْسَبْتَ إِلَيْهِ"

Laleli Nüshası, vr.7^c.

" İyilik yaptığın kişinin şerrinden sakın."

Yukarıda hadis olarak zikredilen metne mevzuâtla ilgili eserlerde rastlayabildik(1). Kaynaklarda, rivâyetin senedi zikredilmemektedir. Sehâvî, böyle bir rivâyeti hadis olarak bilmediğini seleften bazılarının sözü olabileceğini ifade etmektedir(2).

(1) el-Mekâsıd, s. 20, No:25; el-Esrâru'l-Merfûa, s.50, No:152; Keşfü'l-Hafâ, I/43, No:86; el-Fevâidü'l-Mecmûa, s.89, No:23; Tahzîru'l-Müslimîn, s.128, No:336.

(2) Sehâvî, el-Mekâsıd, s.20, No:25.

(9)

" السعيد من اعطى بغيره . "

vr.8^a.

M e t i n :

"... عن ابن مسعود يقول : ... السعيد من وعظ بغيره..."

"... İbn Mes'ud şöyle demiştir: ... Mes'ud, başkasından ders ve ibret alan kişidir..."

K a y n a k l a r : Hadisi Müslim(1), İbn Mâce(2), Ahmed b. Hanbel(3), Taberânî(4), Ebû Nuaym(5) ve Kuzâî(6) gibi muhaddisler rivâyet etmişlerdir.

Muhtelif senedlerle rivâyet edilmiş olan hadisi, İbn Mâce ve Kuzâî İbn Mes'ud'dan, Kuzâî ayrıca Zeyd b. Hâlid (ö:78)'den merfû olarak rivâyet ederken; Müslim, Taberânî ve Ebû Nuaym İbn Mes'ud'dan mevkûf olarak rivâyet etmektedirler.

Gerek merfû ve gerekse mevkûf, uzunca bir hutbenin, bir parçası olarak rivâyet edilen bu hadise "من اعطى" lâfzıyla hiç bir kaynakta rastlayamadık. Hadisin diğer kısımlarında farklılıklar olmakla beraber, bizim üzerinde durduğumuz bölüm, yukarıdaki kaynaklarda aynı lâfızlarla yer almaktadır.

S i h h a t D e r e c e s i : Hadis mevkûf olarak sahîhtir.

- (1) Müslim, Sahîh, IV/2037, No:2645.
- (2) İbn Mâce, Sünen, I/18, No:46.
- (3) Ahmed b. Hanbel, es-Sünne, s.126, No:700.
- (4) Taberânî, el-Mu'cemü'l-Kebîr, IX/97, No:8522.
- (5) Ebû Nuaym, Hilye, I/138.
- (6) Kuzâî, Müsnedü's-Şihâb, I/66,79,80, No:55,76, II/263,264, No:1325.

Ayrıca bkz: et-Tezkira, s.104,105; el-Esrâru'l-Merfûa, s.134, No:504; Keşfü'l-Hafâ, I/452, No:1475; el-Fevâidü'l-Mecmûa, s.231, No:767; Esnâ'l-Metâlib, s.120.

(10) "أكرموا أولادكم وأحسنوا آدابهم".

vr.9a.

M e t i n :

.... عن أنس بن مالك يحدث عن النبي صلى الله عليه وسلم قال : أكرموا

أولادكم وأحسنوا آدابهم .

"... Enes b. Mâlik'ten: "Resûlüllah (s.a.s.), Çocuklarınıza ikram ediniz ve terbiyelerini güzel yapınız." buyurmuştur.

K a y n a k l a r : Hadisi, aynı sened ve metinle Enes b. Mâlik'ten İbn Mâce(1), Ukaylî(2), Kuzâî(3), ve Hatîb el-Bağdâdî(4) rivâyet etmişlerdir.

S i h h a t D e r e c e s i : Hadis, 2. râvî el-Hâris b. Nu'mân ve 3. râvî Saïd b. Umâra (ö:112)'nin za'findan dolayı za'îf kabul edilmiştir. el-Hâris b. Nu'mân için Ebû Hâtim " hadiste kavî değildir", Buhârî ve el-Ezdî "münkeru'l-Hadis" demişlerdir(5). Saïd b. Umâra için ise, el-Ezdî "metrûk", İbn Hazm da "meçhûl" demiştir. Kendisinden İbn Mâce'nin tek rivâyeti bu hadistir(6).

Süyûtî de hadisi za'îf olarak remzetmiştir(7).

- (1) İbn Mâce, Sünen, II/1211, No:3671.
- (2) Ukaylî, ez-Zuafâ, I/214, No:261.
- (3) Kuzâî, Müsnedü's-Şihâb, I/389, No:665.
- (4) Hatîb el-Bağdâdî, Târîhu Bağdâd, VIII/288.
- (5) İbn Hacer, Tehzîb, II/159,160.
- (6) İbn Hacer, Tehzîb, IV/66,67.
- (7) Süyûtî, el-Câmiu's-Sağîr, I/91.

Ayrıca bkz: Müsnedü'l-Firdevs, I/67, No:196; et-Terğîb, III/72; Tehzîb, IV/67; Tabersî, Mekârimü'l-Ahlâk, s.77; Kenzü'l-Ummâl, XVI/456, No:45410.

(11)

" من أبتلى بهذه البنات بشئ وأحسن إليهن كن مترا (له) من النار . "

vr.10a.

M e t i n :

"... عن عائشة... قال النبي صلى الله عليه وسلم : من أبتلى من هذه البنات بشئ فأحسن إليهن كن مترا له من النار . "

"... Hz. Âişe'den: Resûlüllah (s.a.s.) şöyle buyurmuştur:

" Bir kimse kızları yüzünden sıkıntıya uğrar ve onlara karşı iyilikte bulunursa, o kız çocukları, kendisi ile cehennem arasında bir perde olurlar."

K a y n a k l a r : Hadisi, Buhârî(1), Müslim(2), Tirmizî(3), Ahmed b. Hanbel(4), Abdurrazzâk(5), İbn Hibbân(6), Kuzâî(7) ve Beyhakî(8) Hz. Âişe'den rivâyet etmişlerdir.

Kaynaklar arasında, hadisin sened ve metninde pek fark görülmemektedir. Bir sebep-i vürûddan sonra rivâyet edilmiş olan hadisin metninde, sadece mânâyâ tesir etmeyecek lâfız değişiklikleri ve takdim-tehirler mevcuttur. Biz, lâfız yönüyle, metinle hemen hemen aynı olan Ahmed b. Hanbel'in 3. rivâyetini tercih ettik.

S i h h a t D e r e c e s i : Başta Buhârî ve Müslim'in rivâyet ettiği bu hadis, s a h î h tir.

- (1) Buhârî, Sahîh, II/114,115, VII/74; el-Edebü'l-Müfred, s. 59, No:132.
- (2) Müslim, Sahîh, IV/2027, No: 2629.
- (3) Tirmizî, Sünen, VI/167,168, No:1914,1916..
- (4) Ahmed b. Hanbel, Müsned, VI/33,87-88,166,243 (4 rivâyet).
- (5) Abdurrazzâk, Musannaf, X/458,459, No:19693.
- (6) İbn Hibbân, Sahîh (el-İhsân bi Tertîbi Sahîh'i İbn Hibbân), IV/259, No:2928.
- (7) Kuzâî, Müsnedü's-Şihâb, I/311,312, No:522,523.
- (8) Beyhakî, el-Âdâb, s.11,12, No:17.

Ayrıca bkz: Müsnedü'l-Firdevs, III/629, No:5970; el-Câmiu's-Sağır, II/270; Kenzü'l-Ummâl, XVI/447, No:45362; Keşfü'l-Hafâ, II/235, No:2413. et-Terğîb, III/66.

(12)

" مروا المبيان بالملاة فإذا بلغوا سبع سنين وإذا بلغوا عشر سنين فاضربوهم "

M e t i n :

vr:10a.

"... عن جبرة، قال : قال النبي صلى الله عليه وسلم : مروا المبي بالملاة إذا بلغ سبع سنين فإذا بلغ عشر سنين فاضربوه عليها"

"... Sebre'den(*) : Resûlüllah (s.a.s.) şöyle buyurmuştur :
" Çocuğa yedi yaşına geldiğinde namaz kılmasını emrediniz. On yaşına geldiğinde namaz kılmazsa döğünüz."

K a y n a k l a r : Hadis, Buhârî(1), Ebû Dâvûd(2), Dârimî(3), İbnü'l-Cârûd(4), İbn Huzeyme(5), İbn Adiy(6), Dârekutnî(7), Hâkim (8), Ebû Nuaym(9) ve Hatîb el-Bağdâdî(10) tarafından aynı sened ve birbirine yakın lâfızlarla rivâyet edilmiştir. Yukarıdaki metin ise, Ebû Dâvûd'un 1. rivâyetidir ve diğerlerinden farklı bir senedle nakledilmiştir. Diğer bütün kaynaklar, hadisi Abdullah b. Amr el-As-tan rivâyet etmektedirler.

S i h h a t D e r e c e s i : Süyûtî, hadisi s a h î h olarak tavsif etmiştir(11).

(*) Sebre b. Ma'bed el-Cühenî, sahâbîdir. Muâviye'nin hilâfeti zamanında vefat etmiştir. Bkz: Tehzîb, III/453.

- (1) Buhârî, et-Târîhu'l-Kebîr, IV/168.
- (2) Ebû Dâvûd, Sünen, I/133, No:494,495.
- (3) Dârimî, Sünen, I/333.
- (4) İbnü'l-Cârûd, el-Müntekâ, s.46, No:147..
- (5) İbn Huzeyme, Sahîh, II/102, No:1002.
- (6) İbn Adiy, el-Kâmil, III/60.
- (7) Dârekutnî, Sünen, I/230 (iki rivayet).
- (8) Hâkim, el-Müstedrek, I/197.
- (9) Ebû Nuaym, Hilye, X/26.
- (10) Hatîb el-Bağdâdî, Târîhu Bağdâd, II/278.
- (11) Süyûtî, el-Câmiu's-Sağîr, II/263.

Ayrıca bkz: el-Metâlib, I/197, No:349; Mecmeu'z-Zevâid, I/294; el-Mekâsîd, s.381, No:1013; Kenzü'l-Ummâl, XVI/440,441, No: 45324,45327,45331; Keşfü'l-Hafâ, II/203, No:2286; Esnâ'l-Metâlib, s.194. Mizânü'l-İtidâl, II/245, III/514.

(13)

"رضاء الرب في رضاء الأب"

vr.12^{a-b}.

M e t i n :

"... عن عبدالله بن عمرو، عن النبي صلى الله عليه وسلم قال : رضى الرب
فى رضى الوالد وخط الرب فى سخط الوالد ."

"... Abdullah b. Amr'dan: Resûlüllah (s.a.s.) şöyle buyurmuş-
tur: " Allah'ın rızâsı babanın rızâsında; Allah'ın gazabı da baba-
nın gazabındadır."

K a y n a k l a r : Hadis, Buhârî(1), Tirmizî(2), İbn Hib-
bân(3), Taberânî(4), Hâkim(5), Ebû Nuaym(6) ve Hatîb el-Bağdâdî(7)
tarafından senedde küçük değişikliklerle, merfû ve mevkûf olarak
rivâyet edilmiştir. Tirmizî, hadisi merfû olarak rivâyet ettikten
sonra, aynı senedle mevkûf olarak nakledip, " hadisi (4.râvî) Hâ-
lid b. Hâris (ö:186)'ten başka merfû olarak rivâyet eden birini
bilmiyoruz" demektedir(8).

Hadisin metninde ise kaynaklar arasında kayda değer bir fark-
lılık gözükmemektedir.

S a h h a t D e r e c e s i : Süyûtî, hadisi s a h î h ola-
rak tavsif etmiştir(9). Hâkim de hadisin Müslim'in şartına göre sa-
hîh olduğunu söylemiş; bu hükmü Zehebî de benimsemiştir(10)..

(1) Buhârî, el-Edebü'l-Müfred, s.14-15, No:2.

(2) Tirmizî, Sünen, VI/158, No:1900.

(3) İbn Hibbân, Sahîh (el-İhsân bi Ter. Sah. İbn Hib.), I/328, No:430..

(4) Bkz: el-Câmiu's-Sağır, II/38. (Nerede?)

(5) Hâkim, el-Müstedrek, IV/151,152.

(6) Ebû Nuaym, Hilye, VIII/215..

(7) Hatîb el-Bağdâdî, el-Câmi', II/230, No:1698.

(8) Tirmizî, Sünen, VI/158.

(9) Süyûtî, el-Câmiu's-Sağır, II/38.

(10) Hâkim, el-Müstedrek, IV/151,152.

Ayrıca bkz: Müsnedü'l-Firdevs, II/276, No:3283; el-Mekâsîd,
s.228, No:525; Kenzü'l-Ummâl, XVI/481, No:45551,45552; Keşfü'l-
Hafâ, I/431, No:1390; Esnâ'l-Metâlib, s.112.

(14) "الجنة تحت أقدام الأمهات ."

vr.12^b.

M e t i n :

"... عن أنس بن مالك قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم :
الجنة تحت أقدام الأمهات "

"... Enes b. Mâlik'ten rivâyete göre, Resûlullah (s.a.s.)
şöyle buyurmuştur: " Cennet annelerin ayağı altındadır."

K a y n a k l a r : Hadisi yukarıdaki şekliyle sadece İbn A-
diy(1), Kuzâî(2) ve Hatîb el-Bağdâdî'nin eserinde(3) tesbit edebil-
dik. İbn Adiy'in rivâyeti İbn Abbas'a, Kuzâî ve Hatîb el-Bağdâdî'-
nin rivâyeti aynı senedle Enes'e ulaşmaktadır.

Hadisi, ayrıca birbirine yakın sened ve metinle Abdurrazzâk
(4), Ahmed b. Hanbel(5), Nesâî(6), İbn Mâce(7), Taberânî(8) ve Hâ-
kim(9) Muâviye b. Câhime'den rivâyet etmişlerdir. Bir sebab-i vürûd-
dan sonra nakledilmiş olan Muâviye b. Câhime rivâyeti, Enes ri-
vâyetine sadece mânâ yönüyle benzetmektedir ve mânâyâ tesir etmeye-
cek lâfız değişiklikleri mevcuttur. Daha ziyade " فالزما فان "
"الجنة تحت رجليها" şeklinde rivâyet edilmiştir.

S i h h a t D e r e c e s i : Süyûtî, Enes rivâyetini h a -
s e n olarak tavsif etmiştir(10). Hâkim de Muâviye b. Câhime rivâ-
yetinin senedinin sahîh olup, hadisi Buhârî ve Müslim'in rivâyet
etmediklerini söylemiş, bu hükmü Zehebî de kabul etmiştir(11).

- (1) İbn Adiy, el-Kâmil, VI/347, 348.
- (2) Kuzâî, Müsnedü'ş-Şihâb, I/102, No:119.
- (3) Hatîb el-Bağdâdî, el-Câmi', II/231, No:1701,1702.
- (4) Abdurrazzâk, Musannaf, V/176, No:9290.
- (5) Ahmed b. Hanbel, Müsned, III/429.
- (6) Nesâî, Sünen, VI/11.
- (7) İbn Mâce, Sünen, II/929, No:2781.
- (8) Taberânî, el-Mu'cemü'l-Kebîr, II/289, No:2202.
- (9) Hâkim, el-Müstedrek, IV/151.
- (10) Süyûtî, el-Câmiu's-Sağîr, I/249.
- (11) Hâkim, el-Müstedrek, IV/151.

(15)

" ثلاث دعوات مستجابات لاشك فيهن : دعوة الوالد على الولد و دعوة

المسافر على المقيم و دعوة المظلوم على الظالم . "

M e t i n :

vr. 12b.

"... عن أبي هريرة، أن النبي صلى الله عليه وسلم قال : ثلاث دعوات مستجابات

لا شك فيهن : دعوة الوالد و دعوة المسافر و دعوة المظلوم . "

"... Ebû Hüreyre'den: Resûlüllah (s.a.s.) söyle buyurmuştur:

"İç kişinin duâsı kabul edilir. Bunlar; babanın duâsı, misafirin duâsı ve mazlumun duâsıdır."

K a y n a k l a r : Hadisi Buhârî(1), Ebû Dâvûd(2), Tirmizî(3), İbn Mâce(4), Ebû Dâvûd et-Tayâlisî(5), Ahmed b. Hanbel(6), İbn Hibbân(7) ve Kuzâî(8) aynı senedle Ebû Hüreyre'den rivâyet etmişlerdir.

Metinde mânâyâ tesir etmeyen lâfız değişiklikleri mevcuttur.

ثلاث دعوات مستجابات لاشك فيهن دعوة المظلوم و دعوة المسافر و دعوة الوالد على ولده - ثلاث دعوات مستجابات لاشك فيهن دعوة المظلوم و دعوة المسافر و دعوة الوالد على ولده - Tarîku'l-Edeb'daki sıralamaya uygunluğundan dolayı Ebû Dâvûd'un rivâyetini kaydettik. Araştırmamızda, hiç bir kaynakta rastlayamadığımız " على الوالد ، على المقيم و على المظلوم " ibarelerinin, şerh maksadıyla yazıldığını kanaatindeyiz.

S i h h a t D e r e c e s i : Tirmizî, " bu hasen bir hadistir" demektedir(9). Süyûtî de hadisi h a s e n olarak tavsif eder(10).

(1) Buhârî, el-Edebü'l-Müfred, s.25,126, No:32,481.

(2) Ebû Dâvûd, Sünen, II/89, No:1536.

(3) Tirmizî, Sünen, VI/163, No:1906, IX/139, No:3442.

(4) İbn Mâce, Sünen, II/1270, No:3862.

(5) Ebû Dâvûd et-Tayâlisî, Müsned, s.329, No:2517.

(6) Ahmed b. Hanbel, Müsned, II/258,348,434,478,517,523.

(7) İbn Hibbân, Sahîh (el-İhsân), IV/167, No:2688.

(8) Kuzâî, Müsnedü's-Şihâb, I/208,209, No:316.

(9) Tirmizî, Sünen, VI/163, IX/139.

(10) Süyûtî, el-Câmiu's-Sağîr, I/235.

Ayrıca bkz: Müsnedü'l-Firdevs, II/89, No:2479; Kenzü'l-Ummâl, II/99,100, No:3322,3324.

(16)

الكبائر الإِشراك بالله نعوذ بالله و عقوق الوالدين و اليمين النمسوس .
vr.12b.

M e t i n :

... عن عبدالله بن عمرو عن النبي صلى الله عليه و سلم قال : الكبائر الإِشراك
بالله و لعقوق الوالدين و قتل النفس و اليمين النمسوس ."

"... Abdullah b. Amr'dan rivâyete göre Resûlüllah (s.a.s.)
şöyle buyurmuştur: " Büyük günahlar; Allah'a şirk koşmak, ana-baba
ya âsî olmak, adam öldürmek ve yalan yere yemin etmektir."

K a y n a k l a r : Yukarıdaki metin Buhârî'nin 1. rivâyeti-
tir(1).. Hadisi Buhârî'den başka Tirmizî(2), Nesâî(3), Abdurrazzâk
(4), Ahmed b. Hanbel(5), Dârimî(6), İbn Mende(7), Hâkim(8) ve Bey-
hakî(9) rivâyet etmişlerdir.

Abdullah b. Amr ve Abdullah b. Üneys'ten rivâyet edilmiş ola
hadisin, Abdullah b. Üneys rivâyetinde kaynaklar arasında sened ve
metin yönüyle hiç bir fark yoktur. Abdullah b. Amr rivâyetinde ise
küçük değişiklikler mevcuttur.

S i h h a t D e r e c e s i : Hadisin Buhârî'de yer alması
sıhhati için yeterlidir. Tirmizî(10) ve Süyûtî(11), Abdullah b. Ü
neys rivâyetini ise, hasen olarak değerlendirmişlerdir.

- (1) Buhârî, Sahîh, VII/228, VIII/36, 48-49.
- (2) Tirmizî, Sünen, VIII/193, 194, No:3023, 3024.
- (3) Nesâî, Sünen, VII/89.
- (4) Abdurrazzâk, Musannaf, X/460, No:19704.
- (5) Ahmed b. Hanbel, Müsned, II/201, III/495.
- (6) Dârimî, Sünen, II/191.
- (7) İbn Mende, Kitâbü'l-İmân, II/573, 574, No:479-481.
- (8) Hâkim, el-Müstedrek, IV/296.
- (9) Beyhakî, Sünen, X/35.
- (10) Tirmizî, Sünen, VIII/193, 194.
- (11) Süyûtî, el-Câmiu's-Sağîr, I/171.

Ayrıca bkz: İhyâ, IV/21; et-Terğîb, III/326; el-Câmiu's-Sağîr, I/1'
II/163; Kenzü'l-Ummâl, III/540-543, 832, No:7798, 7809-7812, 8885

(17)

" Resül Hazretinden rivâyetdür ki: " Her kimse ki çarşamba günü ilme ibtida idüb bir kitab başlasa eğer ol kişinin eceli dahî gelmiş olsa Allah Teâlâ onun ecelin tehir eder. Ol başladığı kitab tamam olunca"

vr.14^a.

Ali b. Hüseyin el-Amâsî'nin zikrettiği mealde bir hadise kaynaklarda rastlayamadık. Ancak, mevzû ve zaîf hadislerø yer veren kaynaklarda " ما بدء بشئ يوم الأربعاء، الا تم " şeklinde bir metne yer verilmektedir(1). Fakat, Sehâvî böyle bir metnin de aslı olmadığını bildirmektedir(2).

İbn Arrâk ise, nûrun çarşamba günü yaratılmasından hareketle, " ilim nurdur. Tefe'ül ederek ilme çarşamba günü başlanırsa, Allah nûrunu tamamlayacağını bildirdiğinden dolayı, başlanılan ilim de tamamlanacaktır " diye bir mütaalâ yürütmektedir(3).

mütaalâ

-
- (1) el-Mekâsıd, s.490; el-Esrâru'l-Merfûa, s.199, No:775,776; Tenzîhu's-Şeria, II/56; Keşfü'l-Hafâ, II/181, No:2191; Temyîzü't-Tayyib, s.143; Tahzîru'l-Müslimîn, s.165, No:602.
(2) Sehâvî, el-Mekâsıdü'l-Hasene, s.490; Keşfü'l-Hafâ, II/181, No:2191.
(3) İbn Arrâk, Tenzîhu's-Şeria, II/56.

(18)

" Resûl Hazret buyurur kim; Bir harf-i Kur'an dünyadan ve dünyanın içindeneden yeğdür! Eyitdiler: "Yâ Resûlallah siz dahî dünyanın içindenedensiz. Sizden dahî yeğmidür?" dediler. Eyitdi: " Benden dahî yeğdir. Zîra ki, ben mahlûkum ve Kur'an Rabbimin ismidir ve hem kelâmıdır ve gayr-ı mahlûktur " dir."

" حرف من القرآن خير من الدنيا وما فيها . "

vr.18^b.

M e t i n :

" ... عن ابن مسعود : آية من كتاب الله خير من الدنيا وما فيها . "

" İbn Mes'ud; "Kur'an'ın bir âyeti, dünya ve dünyadakilerden daha hayırlıdır " buyurmuştur.

K a y n a k l a r : el-Amâsî'nin uzunca yer verdiği metne kaynaklarda rastlayamadık. Yukarıda zikrettiğimiz metni ise İbn Mes'ud'dan rivâyet edildiğini kaynak zikretmeksizin, Aclûnî nakletmektedir(1). Aclûnî, diğer benzer rivâyetlere de yer verir.

S ı h h a t D e r e c e s i : Hadisin sıhhat durumu ile ilgili bir bilgiye rastlayamadık.

(1) Aclûnî, Keşfü'l-Hafâ, I/21, No:21.

Ayrıca bkz: Tenzîhu's-Şerîa, I/309; el-Mekâsıd, s.493; Tezkiratü'l-Mevzuât, s.81; Esnâ'l-Metâlib, s.11.

(19) " طوبى لمن يقرأ القرآن وعمل بما فيه "
 vr.18^b.

M e t i n :

"... قال عيسى (عليه السلام) : طوبى لمن قرأ القرآن ثم عمل بما فيه . "

" İsâ (a.s.) şöyle demiştir: Kur'an'ı okuyan ve O'nun içindekilerle amel edene ne mutlu. "

K a y n a k l a r : Ali b. Hüseyin'in hadis. olarak naklettiği metne hadis mecmualarında rastlayamadık. Yukarıda kaydettiğimiz metni ise, Ahmed b. Hanbel(1) İsâ (a.s.)'ın sözü olarak rivâyet etmektedir. Ayrıca İbnü'l-Cevzî de İbn Abbas'ın Hz. Ömer hakkında söylediği "رحم الله رجلا قرأ القرآن وعمل بما فيه" şeklinde bir sözüne yer vermektedir(2).

S i h h a t D e r e c e s i : Ahmed b. Hanbel'in rivâyetinde kastedilenin Kur'an olması biraz uzak bir ihtimaldir.

(1) Ahmed b. Hanbel, ez-Zühd, s.97, No:319.

(2) İbnü'l-Cevzî, Mevzuât, III/270.

(20)

" نعم النفع القرآن "

vr.18b.

M e t i n :

" ... عن عبدالله بن مسعود، عن النبي صلى الله عليه وسلم أنه قال : نعم
النفع القرآن لما جاء يوم القيامة . "

"... Abdullah b. Mes'ud'dan: Resûlüllah (s.a.s.) " Kur'an,
okuyucusu için Kıyâmet günü ne güzel şefaattir " buyurmuştur.

K a y n a k l a r : Yukarıdaki metin, Kuzâî(1) ve Ebû Nuaym'a
(2) aittir. Hadise Abdurrazzâk(3), Ahmed b. Hanbel(4), Dârimî(5)
ve Hâkim(6) gibi diğer muhaddisler de eserlerinde yer vermişlerdir.

İbn Mes'ud, Ebû Ümâme ve Ebû Hüreyre'den rivâyet edilen hadi-
sin sened ve metninde bazı farklılıklar gözükmetedir. Hadisi, Ku-
zâî İbn Mes'ud'dan rivâyet ederken; Dârimî Ebû Hüreyre'den mevkûf
olarak, Ebû Nuaym ise; aynı senedle merfû olarak rivâyet etmektedir.

S i h h a t D e r e c e s i : Kaynaklarda hadisin sıhhat du-
rumu ile ilgili bir değerlendirmeye rastlayamadık. Hadis *sahih*
olmalıdır.

(1) Kuzâî, Müsnedü's-Şihâb, II/257, No:1309,1310.

(2) Ebû Nuaym, Hilye, VII/206.

(3) Abdurrazzâk, Musannaf, III/336,373, No:5991,6010.

(4) Ahmed b. Hanbel, Müsned, V/249,251,255,257.

(5) Dârimî, Sünen, II/430.

(6) Hâkim, el-Müstedrek, I/564.

Ayrıca bkz: Müsnedü'l-Firdevs, IV/262, No:6772; Kenzü'l-Ummâl,
I/540, No;2422.

(21)

" Bir mü'min, oğlunu Kur'an okumağa virse ol oğlan **أَعُوذُ بِاللَّهِ** " **أعوذ بالله** " **من الشيطان الرجيم، بسم الله الرحمن الرحيم** " dişe Hak Teâlâ yedi atasına ve yedi oku kişisine (okınışına) deşin mü'min olanlara rahmet idüb yarlığar." ^{ev konsişına}

M e t i n :

vr.18^b-19a.

".... فَإِنِ الْمَعْلَمُ إِذَا قَالَ لِلْمَبِيِّ قُلْ " **بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ** " وَقَالَ الْمَبِيُّ " **بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ** " كَتَبَ اللَّهُ بَرَاءَةَ لِلْمَبِيِّ وَبَرَاءَةَ لَوَالِدَيْهِ وَبَرَاءَةَ لِلْمَعْلَمِ مِنَ النَّارِ . "

"... Öğretmen çocuğa "Bismillahirrahmanirrahîm" demeyi öğretir ve çocuk bunu öğrenirse Allah, çocuğu, anne-babasını ve öğretmenini cehennemden uzak tutar."

K a y n a k l a r : Hadis, mevzuât kitaplarında yer almaktadır (1). Yukarıdaki metin ise, İbn Merdûye'nin İbn Abbas'tan rivâyetidir(2).

S i h h a t D e r e c e s i : Fettenî, hadisin mevzu olduğunu bildirmektedir(3).

(1) İbn Arrâk, Tenzîhu's-Şerîa, I/252; Fettenî, Tezkiratü'l-Mevzuât, s.80; Osman Pazârî, Şerhu Ta'lîmi'l-Müteallim, s.25,26.

(2) İbn Arrâk, Tenzîhu's-Şerîa, I/252.

(3) Fettenî, Tezkiratü'l-Mevzuât, s.80.

(22)

"من استخف أستاذه نسى ما حفظه وكل لسانه وخرج من الدنيا بلا إيمان"

vr.20^b.

" Kim hocasını hafife alırsa, hocasından öğrendiklerini unuttur, dili körelip zayıflar ve dünyadan imânsiz olarak gider."

Yukarıdaki metne, gerek sahîh hadis kitaplarında ve gerekse zaîf ve mevzû hadislere yer veren kaynaklarda rastlayamadık. Mânâdan hareketle, hadisin m e v z û olduğu kanaatindeyiz.

(23) " Muallim su içse ... " **هنيئا مرثا ثرابا طهورا** " diyeler."

vr.21^a.

Araştırmalarımız çerçevesinde kaynaklarda, el-Amâsî'nin su içene karşılık söyleneceğini bildirdiği böyle bir duâya rastlayamadık. Bu ifadelerin, yeme-içme ile ilgili iki âyetten alındığı kanaatindeyiz. Bunlardan biri **كلوه هنيئا مرثا** " ... onu âfiyetle yeyin"(1) âyetidir. Diğeri ise; "**سقا هم ربهم ثرابا طهورا**" Rableri onlara tertemiz içecekler içirir"(2) âyetidir. Ayrıca, "**هنيئا مرثا** " ifâdesinin tebrik sadedinde zikredildiği hadisler de vardır(3).

(1) en-Nisâ (4), 4.

(2) el-İnsân (76), 21.

(3) Buhârî, Sahîh, V/66; Tirmizî, Sünen, IX/16, No:3259; Ahmed b. Hanbel, Müsned, III/134,173,197.

(24) " بَرَحِمِكُمُ اللّٰهُ وَيَمْلِحُ بِالْكُمِ "

vr.21^a.

M e t i n :

"... من أبي هريرة، عن النبي صلى الله عليه وسلم قال : إذا عطس أحدكم فليقل
الحمد لله وليقل له أخوه أو صاحبه برحمك الله ، فإذا قال له يرحمك الله
فليقل بيهديكم الله ويملح بالكم "

"...Ebû Hüreyre'den: Resûlüllah (s.a.s.) şöyle buyurmuştur:

" Biriniz aksıracağı zaman "Elhamdü Lillâh"desin. Arkadaşı da ona "Al-
lah sana merhamet etsin" desin. Aksıran tekrar " Allah size hidâyet
etsin ve hâlinizi düzeltsin " diye söylesin."

K a y n a k l a r : Hadisi, Buhârî(1), Müslim(2), Ebû Dâvûd(3),
Tirmizî(4), Nesâî(5), İbn Mâce(6), Ebû Dâvûd et-Tayâlisî(7), Abdur-
razzâk(8), Ahmed b. Hanbel(9), Dârimî(10), Ebû Nuaym(11), Beyhakî
(12) ve Hatîb el-Bağdâdî(13) eserlerinde nakletmişlerdir.

Bir çok sahâbîden rivâyet edilmiş olan hadisin metninde bazı
lâfız değişiklikleri mevcuttur. el-Amâsî'nin zikrettiğinin aksine,
bütün rivâyetlerde " و يملح بالكم " ifâdesini de aksıranın diyeceği
belirtilmektedir. Yukarıdaki metin ise, Buhârî'ye aittir.

S ı h h a t D e n e c e s i : Hadis, muhaddislerin ittifa-
kıyla s a h î h kabul edilmiştir.

(1) Buhârî, Sahîh, VII/125; el-Edebü'l-Müfred, s.317,320,322, No:
921,927,928,930,934,935.

(2) Müslim, Sahîh, İv/2292,2293, No:2993.

(3) Ebû Dâvûd, Sünen, İv/307, No:5031-5033,5037.

(4) Tirmizî, Sünen, VII/364,365, No:2741,2742.

(5) Nesâî, Amelü'l-Yevm, s.235,236, No:212,213.

(6) İbn Mâce, Sünen, II/1224, No:3715.

(7) Ebû Dâvûd et-Tayâlisî, Müsned, s.81, No:591.

(8) Abdurrazzâk, Musannaf, X/451, No:19677.

(9) Ahmed b. Hanbel, Müsned, I/120,122,204,II/353,V/419,422,VI/8,79.

(10)Dârimî, Sünen, II/283,284.

(11)Ebû Nuaym, Hilye, VII/163, VIII/390.

(12)Beyhakî, el-Âdâb, s.107,108, No:316,317,319.

(13)Hatîb el-Bağdâdî, Târîhu Bağdâd, VIII/34.

(25)

" أُدبِنِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : إِنْ أَدبِنِي "

vr.21^a.

M e t i n :

".... من إِبْنِ مَعْرُودٍ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : إِنْ أَدبِنِي فَأَحْسَنُ تَأْدِيبِي ثُمَّ أَمَرَنِي بِكُلِّ مَعْرُوفٍ وَأَنْ يَكُونَ خَيْرًا لِي فِي الْأَخْلَاقِ . "

"... İbn Mes'ud'dan: Resûlullah (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: " Beni Allah te'dib etti ve güzel te'dib etti. Bana güzel ahlâkı emretti."

K a y n a k l a r : Hadise el-Amâsî'nin zikrettiği şekliyle rastlayamadık. İkinci el kaynaklardan takip edebildiğimiz hadisin senedini elde etmek te mümkün olmadı. Yukarıya kaydettiğimiz metin, İbn Sem'ânî'nin "Edeb'ül-İmlâ" adlı eserinde İbn Mes'ud'dan munkatı² bir senedle naklettiği rivâyettir(1). el-Askerî'nin "el-Emsâl"de "z. Ali'den rivâyeti ise " إِنْ أَدبِنِي فَأَحْسَنُ تَأْدِيبِي وَنَشِئْتُ فِي بَنِي سَعْدِ " şeklindedir(2). Buna benzer bir metne İbnü'l-Esîr de yer verir(3).

S ı h h a t D e r e c e s i : Süyûtî, İbn Sem'ânî'nin rivâyetini s a h î h olarak tavsif etmektedir(4). Aclûnî de hadisin farklı rivâyetlerini ve hadis hakkında muhaddislerin görüşlerini naklettikten sonra, mânâsı doğru ise de zaîf senedlerle rivâyet edilmiş olduğunu belirtmektedir(5). el-Elbânî, hadîsin z a î f olduğunu belirtip, İbn Teymiyye'nin hadis için " mânâsı sahîh, fakat sahîh bir senedi bilinmemektedir" dediğini nakletmektedir(6). Zerkeşî de aynı hükmü zikreder(7).

(1) Bkz: Aclûnî, Keşfü'l-Hafâ, I/70, No:164; Zerkeşî, et-Tezkira, s.161.

(2) Aclûnî, Aynı Eser, I/70.

(3) İbnü'l-Esîr, en-Nihâye, I/4.

(4) Süyûtî, el-Câmiu's-Sağîr, I/21.

(5) Aclûnî, Keşfü'l-Hafâ, I/70.

(6) el-Elbânî, Silsiletü'l-Ehâdîsi'z-Zaîfe, I/101,102, No:72.

(7) Zerkeşî, et-Tezkira, s.160.

Ayrıca bkz: Mekâsîd, s.29, No:45; Feyzü'l-Kadîr, I/224, No:310; ed-Dürerü'l-Müntesira, s.45, No:8; Tezkiratü'l-Mevzuât, s.87; Kenzü'l-Ummâl, XI/406, No:31895; el-Fevâidü'l-Mecmûa, s.289, No:1020; Temyîzü't-Tayyib, s.12; Esnâ'l-Metâlib, s.24.

(26)

«تخلقوا بأخلاق الله».

vr.21^b.

Yukarıdaki metne hadis mecmualarında rastlayamadık. Daha ziyade muahhar dönemlerde kaleme alınmış olan ahlâk ve eğitim-öğretimle ilgili eserlerde yer alan metnin senedini de hiç bir kaynakta göremedik. Aynı metni hadis olarak zikreden eserlerin hiç biri her hangi bir kaynak da zikretmemektedirler(1).

(1) Hâdimî, Risâletü'l-Besmele, İst. 1304, s.76. *Kıvılcık*

(27)

" من كتب بسم الله الرحمن الرحيم بحسن الخط دخل الجنة . "

vr.24^a.

M e t i n :

... من أنى من النبي صلى الله عليه وسلم قال : من كتب بسم الله
الرحمن الرحيم فحسنها ففر له "

"... Enes b. Mâlik'ten rivâyete göre Resûlüllah (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: " Kim güzel (bir hatla) Bismillâhirrahmânirrahîm yazarsa mağfiret olunur."

K a y n a k l a r : Hadisi İbn Adiy (1) ve Hatîb el-Bağdâdî (2) rivâyet etmişlerdir. Yukarıdaki metin ise Hatîb el-Bağdâdî'ye aittir. Hatîb el-Bağdâdî'nin ayrıca Hz. Ali'den m e v k û f olarak Tenok رجل فى بسم الله الرحمن الرحيم ففخر له şeklinde bir rivâyeti daha vardır(3).

S i h h a t D e r e c e s i : Süyûtî, İbn Adiy rivâyetini nakledip zaîf râvîlerini belirtmektedir(4). İbnü'l-Cevzî, iki rivâyeti de kaydedip zaîf râvîlerini gösterir ve bunların sahîh olmadığını belirtir(5). Fettenî de Hz. Ali'den mevkûf olan rivâyetin senedinin daha kâvî olduğunu ifade eder(6). Görüldüğü gibi hadis z a î f olarak kabul edilmiştir.

(1) İbn Adiy, el-Kâmil, V/49,50.

(2) Hatîb el-Bağdâdî, Târîhu Bağdâd, V/32.

(3) Hatîb el-Bağdâdî, el-Câmi', I/260, No:534.

(4) Süyûtî, el-Leâli'l-Masnûa, I/202,203.

(5) İbnü'l-Cevzî, Mevzuât, I/227.

(6) Fettenî, Tezkiratü'l-Mevzuât, s.23,24.

Ayrıca bkz: Tenzîhu'ş-Şerîa, I/255; Risâletü'l-Besmele, s.76.

(28)

" من حسن كتابته دخل الجنة . "

vr.24^a.

Ali b Hüseyin el-Amâsî'nin hadis olarak zikrettiği yukarıdaki metne araştırmalarımız çerçevesinde temel kaynaklarda ve mevzuâtla ilgili eserlerde rastlayamadık.

Metnin mânâ olarak s a h î h olmadığı anlaşılmaktadır.

(29)

" العلماء ورثة الأنبياء . "

M e t i n :

Laleli Nüshası, vr.25^a.

" ... من أبي الدرداء، عن النبي صلى الله عليه وسلم : ... إن العلماء
ورثة الأنبياء ... "

"... Ebu'd-Derdâ'dan rivâyete göre Resûlüllah (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: " Muhakkak ki âlimler peygamberlerin vârisleridir..."

K a y n a k l a r : Hadîsi Buhârî(1), Ebû Dâvûd(2), Tirmizî (3), İbn Mâce(4), Ahmed b. Hanbel(5), Dârimî(6), Âcurrî(7), Kuzâî (8) ve Hatîb el-Bağdâdî(9) aynı senedle ve uzun bir metnin bir parçası olarak rivâyet etmişlerdir. Metinde küçük lâfız değişiklikleri mevcuttur.

S i h h a t D e r e c e s i : Tirmizî, hadisi zikredip, "Âsım b. Recâ(3. râvî)'dan başka senedle bu hadisi bilmiyoruz. " deyip diğer bir senedle olan rivâyetin(Ebû Dâvûd rivâyeti) daha sahîh olduğunu belirtir(10). (Hadis sahîh kabul edilmiştir.) Aclûnî, Hâkim ve İbn Hibbân'ın da hadisi sahîh kabul ettiklerini zikreder.

- (1) Buhârî, et-Târîhu'l-Kebîr, VIII/337.
- (2) Ebû Dâvûd, Sünen, III/317, No:3641.
- (3) Tirmizî, Sünen, VII/325, No:2683.
- (4) İbn Mâce, Sünen, I/81, No:223.
- (5) Ahmed b. Hanbel, Müsned, V/196.
- (6) Dârimî, Sünen, I/98.
- (7) Âcurrî, Ahlâku'l-Ulemâ, s.11,12.
- (8) Kuzâî, Müsnedü's-Şihâb, II/103, No:975.
- (9) Hatîb el-Bağdâdî, er-Rihle, s.79,82, No:4,5.
- (10) Tirmizî, Sünen, VII/325,326.

Ayrıca bkz: İhyâ, I/14; el-İlel, I/79, No:81; et-Terğîb, I/94,105; Kenzül-Ummâl, X/135, No:28679; Keşfü'l-Hafâ, II/64, No:1745; Temyîzü't-Tayyib, s.107.

(30)

Metin :

" من بطئ عمله لم يصرع به نبيه . "

vr.25^a.

"... من أبي هريرة قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم :
أبطأ به عمله لم يصرع به نبيه "

"... Ebû Hüreyre'den rivâyete göre Resûlüllah (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: "... Bir kimseyi ameli geri bırakmışsa, onu soyu ileri götüremez."

K a y n a k l a r : Hadisi Müslim(1), Ebû Dâvûd(2), Tirmizî(3) İbn Mâce(4), Ahmed b. Hanbel(5), Dârimî(6), Züheyr b. Harb(7), İbn Hibbân(8), Hâkim(9), Kuzâî(10) ve Beyhakî(11) gibi pek çok muhaddis, Ebû Hüreyre'den rivâyet etmişlerdir. Ancak, Dârimî'nin 2. ve 3. rivâyeti İbn Abbas'tan mevkûftur. Ebû Hüreyre rivâyetinin senedi bütün kaynaklarda müsterektir.

el-Amâsî'nin zikrettiği şekilde hiç bir kaynakta rastlayamadığımız hadis, uzun bir metnin bir parçası olarak rivâyet edilmiştir. Hadisin diğer kısımlarında kaynaklar arasında farklılıklar olduğu gibi, bizim üzerinde durduğumuz kısımda da mânâyı değiştirmeyecek şekilde küçük lâfız değişikliğine rastlanmaktadır. Yukarıdaki metin ise Tirmizî'ye aittir.

S i h h a t D e r e c e s i : Başta Müslim olmak üzere bir çok muhaddis tarafından rivâyet edilen bu hadis, s a h î h tir.

(1) Müslim, Sahîh, IV/2074, No:2699.

(2) Ebû Dâvûd, III/317, No:3643.

(3) Tirmizî, Sünen, VIII/142, No:2946. → Sünen

(4) İbn Mâce, Sünen, I/82, No:225.

(5) Ahmed b. Hanbel, Müsned, II/252,407.

(6) Dârimî, Sünen, I/99,101 (üç rivayet).

(7) Züheyr b. Harb, Kitâbü'l-İlm, s.10,11, No:25.

(8) İbn Hibbân, Sahîh (el-İhsân), I/150, No:84.

(9) Hâkim, el-Müstedrek, I/88,89.

(10) Kuzâî, Müsnedü's-Şihâb, I/245,246, No:393,394.

(11) Beyhakî, el-Âdâb, s.58,348, No:105,1038.

Ayrıca bkz: Câmiu Beyâni'l-İlm, I/16; Mecmeu'z-Zevâid, I/122; el-Metâlib, III/103, No:2999; el-Mekâsıd, s.393, NO:1045; Kesfü'l-Hafâ, II/219, No:2343; Esnâ'l-Metâlib, s.196.

(31) " الحياء من الإيمان "

Metin :

vr.25a.

"... عن ابن عمر : سمع النبي صلى الله عليه وسلم رجلا يمشي أخاه في الحياء فقال : الحياء من الإيمان "

"... Abdullah b. Ömer'den: Resûlüllah (s.a.s..) hayâ hususunda arkadaşına nasihat eden birini görünce; " Hayâ îmândandır " buyurmuştur.

K a y n a k l a r : Bu hadis, meşhur kaynakların pek çoğunda yer almaktadır. Yukarıdaki metin ise, Müslim'e aittir(1). Ayrıca; Buhârî(2), Ebû Dâvûd(3), Tirmizî(4), Nesâî(5), İbn Mâce(6), Mâlik b. Enes(7), Abdurrazzâk(8), el-Humeydî(9), Ahmed b. Hanbel(10), Hennâd b. es-Seriy(11), Harâitî(12), İbn Hibbân(13), Taberânî(14), İbn Mende(15), Hâkim(16), Ebû Nuaym(17), Kuzâî(18), Beyhakî(19) ve Hâtib el-Bağdâdî(20) de hadisi kaydetmişlerdir.

Müşterek ve farklı senedlerle rivâyet edilmiş olan hadisin metninde de küçük lâfız değişiklikleri mevcuttur. Metne uygunluğu ve yaygınlığı sebebiyle biz, Müslim rivâyetini tercih ettik.

S i h h a t D e r e c e s i : Hadis, s a h î h kabul edilmiştir

- (1) Müslim, Sahîh, I/63, No:35,36.
- (2) Buhârî, Sahîh, I/8, VII/100; el-Edebü'l-Müfred, s.209, 210, 211, 445, No:598, 602, 1314; et-Târîhu'l-Kebîr, II/88, VI/219.
- (3) Ebû Dâvûd, Sünen, IV/252, No:4795.
- (4) Tirmizî, Sünen, VI/216, 229, No:2010, 2028, VII/279, No:2618
- (5) Nesâî, Sünen, VIII/110, 121.
- (6) İbn Mâce, Sünen, I/22, No:57, 58, II/1400, No:4184.
- (7) Mâlik b. Enes, Muvatta', II/905.
- (8) Abdurrazzâk, Musannaf, XI/127, No:20105.
- (9) el-Humeydî, Müsned, I/281, No:625.
- (10) Ahmed b. Hanbel, Müsned, II/56, 147, 414, 442, 501; es-Sünne, s.92, 106, No:501-504, 595, 596.
- (11) Hennâd b. es-Seriy, Şez-Zühd, II/626, No:1350, 1351.
- (12) Harâitî, Mekârimü'l-Ahlâk (el-Müntekâ min Mekârimi'l-Ahl.), s.66, 68, No:122, 128..
- (13) İbn Hibbân, Sahîh (el-İhsân), II/3, 4, No:607-609..
- (14) Taberânî, el-Mu'cemü's-Sağîr, I/263, II/115.
- (15) İbn Mende, Kitâbü'l-İmân, I/335, No:174-176..
- (16) Hâkim, el-Müstedrek, I/9, 52, 53..
- (17) Ebû Nuaym, Hilye, III/60..
- (18) Kuzâî, Müsnedü's-Şihâb, I/124, No:155, 156.
- (19) Beyhakî, el-Âdâb, s.60, No:175, 176..
- (20) Hatîb el-Bağdâdî, Târîhu Bağdâd, IV/338..

(32)

" Oğlanlarınıza ebyât ve eş'âr okutun. Kim zihinlerin açar ve tabiatların tîz ider."

vr.26^a.

M e t i n :

" ... من مائة : تعلموا النمر يعرب ألسنتكم "

" Hz. Âişe'den: " Şiir öğreniniz ki lisânınız fasih olsun."

K a y n a k l a r : el-Amâsî'nin zikrettiği şekilde hadise rastlayamadık. Yukarıya kaydettiğimiz rivâyeti ise Deylemî nakletmiştir(1).

(1) Deylemî, Müsnedü'l-Firdevs, II/41, No:2239.

(33) " طلب العلم فریفة على كل مسلم و مسلمة "

vr.26a.

M e t i n :

"... من أنس بن مالك قال : قال رسول الله (معلم) : طلب العلم فریفة على كل مسلم و واضح العلم عند غیر أهلہ كمثل الخازیر الجور و اللؤلؤ و الذهب ."

"... Enes b. Mâlik'ten: Resûlüllah (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: "İlim öğrenmek her müslümana farzdır. İlmi layık olmayanlara öğreten ise; domuzun boynuna cevher, inci ve altın takan gibidir."

K a y n a k l a r : Hz. Alî, İbn Mes'ud, İbn Ömer, İbn Abbas, Câbir, Enes, Ebû Saîd el-Hudrî, Hüseyin b. Ali ve Ebû Hüreyre gibi bir çok sahâbîden nakledilen bu hadisi, İbn Mâce(1), Ukaylî(2), Taberânî(3), İbn Adiy(4), Ebû Nuaym(5), Kuzâî(6), Hatîb el-Bağdâdî(7) ve İbn Abdi'l-Berr(8) eserlerinde kaydetmişlerdir. Yukarıdaki metin ise, İbn Mâce'nindir.

Farklı ve müşterek senedlerle rivâyet edilmiş olan hadisin bazı rivâyetlerinde 2. kısım yoktur. Bazılarında ise 2. kısım tamamen farklıdır. Hadis, bir kısım rivâyetlerde " أطلبوا العلم ولو بالمين " şeklinde başlayan bir hadisin 2. kısmı olarak rivâyet edilmiştir. Araştırmamızda, hadiste yer alan " مسلمة " kelimesine hiç bir rivayette rastlayamadık. Dahasonraki dönemlerde hadise şerh olarak konulduğu anlaşılmaktadır.

S i h h a t D e r e c e s i : İbnü'l-Cevzî, hadisin bir çok sened ve metnini zikrettikten sonra, senedlerin hiç birinin sahîh olmadığını söyleyip, zaîf râvîlerine işaret etmektedir(9). Nevevî de hadisi Ebû Ya'lâ'nın Müsnedinde rivâyet ettiğini bildirip, mâ-nâsı doğru ise de, z a î f bir hadistir" demektedir(10). Irakî ise hadisi için Beyhakî'nin " metni meşhur, senedi zaîf " dediğini nakletmektedir(11). Süyûtî, İbn Mâce rivâyetini zaîf olarak tavsîf ederken, İbn Abdi'l-Berr'in Enes'ten nakletmiş olduğunu

" طلب العلم فريضة على كل مسلم وإن طالب العلم يستغفر كل نبي ...
" طلب العلم فريضة على كل مسلم والله يحب اغاثة اللسان "

şeklindeki rivâyetlerini s a h î h olarak kabul ederse de, bu hükme başka bir yerde rastlayamadık(12). Hadis hakkında uzunca bilgi veren İbn Arrâk, hadis için Irâkî'nin "el-Emâlî"de " hadis, Enes rivâyeti olarak meşhurdur. Yirmi kadar tâbiîn, hadisi Enes'ten rivâyet etmiştir. Hadisin bütün senedleri zaîftir. Ahmed b. Hanbel de bu hususta bize ulaşan sahîh bir rivâyet yoktur der. Heyhakî ve İbn Abdi'l-Berr de bu kanaattadır" dediğini nakleder(13). el-Elbâ-nı ise, " Mizzî'nin de dediği gibi, bir çok tarikle rivâyet edilmesi hadisi hasen derecesine çıkarır " demektedir(14).

Görüldüğü gibi, hadisin sahîh bir senedi mevcut değildir. Hadisi hasen derecesinde kabul edenler ise, zaîf bile olsa hadisin bir çok senedle rivâyet edilmiş olmasını gözönünde bulundurmuşlardır.

- (1) İbn Mâce, Sünen, I/81, No:224.
- (2) Ukaylî, ez-Zuafâ, II/58, No:495, III/410, No:1448.
- (3) Taberânî, el-Mu'cemü's-Sa'îr, I/16,29.
- (4) İbn Adiy, el-Kâmil, I/179,203, II/371,382,435, III/186,257,293, IV/118,209, V/162, VI/71,157,158,348.
- (5) Ebû Nuaym, Hilye, VIII/323.
- (6) Kuzâî, Müsnedü's-Şihâb, I/135,136, No:174,175.
- (7) Hatîb el-Bağdâdî, Târîhu Bağdâd, I/407-408, IV/207-208,157,427, V/204, IX/111,364, X/375, XI/424, er-Rihle, s.75,76, No:2,3.
- (8) İbn Abdi'l-Berr, Câmiu Beyânî'l-İlm, I/8,9 (5 riv.).
- (9) İbnü'l-Cevzî, el-İlel, I/64-75, No:50-74.
- (10) Nevevî, Fetâvâ, s.137, No:322.
- (11) Irâkî, el-Muğnî (İhyâ ile beraber), I/18.
- (12) Süyûtî, el-Câmiu's-Sa'îr, II/89.
- (13) İbn Arrâk, Tenzîhu's-Şeria, I/258.
- (14) el-Elbânî, Silsiletü'l-Ehâdisi'z-Zaife, I/416, No:416.

Ayrıca bkz; İhyâ, I/18; İbnü'l-Cevzî, Mevzuât, I/215; Terğîb, I/96; Mîzân, II/95,220, III/15,406; Tezkira, s.40,42,43; Mecmeu'z-Zevâid, I/119-120; el-Metâlib, III/130, No:3065; el-Mekâsîd, s.63,275, No:125,660; el-Leâli'l-Masnûa, I/193,209; Kenzü'l-Ümmâl, X/130, 131,138,139,159, No:28651-28654,28697,28698,28822,28824; Keşfü'l-Hafâ, I/138, No:397, II/43, No:1665; Esnâ'l-Metâlib,132.

(34) " أَطْلِبُوا الْعِلْمَ مِنَ الْمَهْدِ إِلَى اللَّحْدِ . "

vr.26^b.

" Beşikten mezara kadar ilim öğreniniz."

Arastırmanız esnasında Tarîku'l-Edeb'de yer alan bu hadise rastlayamadık. Hadis olarak zikredilen metin, sonraki devir eğitimle ilgili eserlerde kaynak zikredilmeksizin yer almaktadır(1).

(35)

" لَوْ كَانَ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَ الْعِلْمِ بَحْرًا مِنَ النَّارِ فَامْشَوْهَا لِأَنَّ طَرِيقَ

" الْعِلْمِ طَرِيقٌ مِنْ طَرَقِ الْجَنَّةِ "

" Sizinle ilim ortasında eğer(oddan) deniz olursa ol denize dalın, ilmi talep etmek için, kim ilim yolu cennet yolundan bir yoldur."

vr.26^b.

el-Amâsî'nin hadis olarak zikrettiği yukarıdaki metne hadis mecmualarında rastlayamadık.

(1) Osman Pazârî, Şerhu Ta'lîmi'l-Müteallim, s.118; İbrahim Cânan, Hz. Peygamberin Sünnetinde Terbiye, Ank. 1980, s.104.

"فضل العالم على العابد كفضلي على أدناكم (36)

vr.26^b.

M e t i n :

"... من أبي أمانة الباهلي قال : ذكر لرسول الله (صلى الله عليه وسلم) رجلان أحدهما عابد والأخر عالم . فقال رسول الله (صلى الله عليه وسلم) : فضل العالم على العابد كفضلي على أدناكم "

"... Ebû Ümâme'den rivâyete göre, Resûlüllah (s.a.s.)'a âlim ve âbiden hangisinin üstün olduğu sorulunca; " Âlimin âbide üstünlüğü, benim sizin en alt seviyede olanınıza üstünlüğüm gibidir " buyurmuştur.

K a y n a k l a r : Hadisi Tirmizî Ebû Ümâme'den(1), Dârimî Hassan b. Atiyye(ö:120-130 arası) ve Mekhûl (ö:116)'den(2), İbn Abdi'l-Berr ise, Ebû Saîd el-Hudrî'den(3) rivâyet etmişlerdir. Dârimî'nin her iki rivâyeti de mürseldir.

Tirmizî ile Dârimî'nin 1. rivâyeti aynıdır. Dârimî'nin 2. rivâyeti ise biraz farklıdır. Ebû Saîd rivâyetinde ise " أدناكم " lâfzı yerine " أمتي " ibâresi vardır.

S i h h a t D e r e c e s i : Tirmizî, hadisi hasen, sahîh, garîb olarak tavsif etmiştir(4). Süyûtî de Tirmizî rivâyeti için sahîh, İbn Abdi'l-Berr rivâyeti için ise, zaîf rumuzunu koymuştur(5).

(1) Tirmizî, Sünen, VII/327, No:2686.

(2) Dârimî, Sünen, I/88,97-98.

(3) İbn Abdi'l-Berr, Câmiu Beyâni'l-İlm, I/26.

(4) Tirmizî, Sünen, VII/327.

(5) Süyûtî, el-Çâmiu's-Sağîr, II/124.

Ayrıca bkz: İhyâ, I/15, II/143,309, III/30; Müsnedü'l-Firdevs, III/129, No:4346; el-İlel, I/78; et-Terğîb, I/101; el-Metalib, III/132, No:3073; Kenzü'l-Ummâl,X/145, No:28740; Keşfü'l-Hafâ, II/86, No:1826; Esnâ'l-Metalib, s.146.

(37)

" Eşedd-i azâb, Kıyâmet gününde, ilmiyle amel eylemeyen âlimleredir. "

vr.27b.

M e t i n :

...من أبي هريرة قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: أئد الناس
مذابا يوم القيامة عالم لم يتفمه علمه .

"... Ebû Hüreyre'den rivâyete göre Resûlüllah (s.a.s.);
" Kıyâmet günü azâbı en şiddetli olan, ilmiyle amel etmemiş olan
âlimdir." buyurmuştur. "

K a y n a k l a r : Hadisi el-Âcurrî(1) ve Taberânî(2) aynı sened ve metinle nakletmektedirler. Süyûtî ayrıca, Beyhakî'nin Şua-bü'l-Îmân'da zikrettiğini belirtir(3). Abdullah b. el-Mübârek(4) de, Ebu'd-Derdâ'dan mevkûf olarak aynı mânâda bir metin zikreder.

S i h h a t D e r e c e s i : Süyûtî, hadisi z a î f olarak tavsif etmektedir(5). Şevkânî de hadisin zaîf olduğuna işâret eder(6).

(1) el-Âcurrî, Ahlâku'l-Ulemâ, s.61,62,90.

(2) Taberânî, el-Mu'cemü's-Sağîr, I/182,183.

(3) Süyûtî, el-Câmiu's-Sağîr, I/68

(4) Abdullah b.el-Mübârek, Kitâbü'z-Zühd ve'r-Rekâik, s.14, No:40..

(5) Süyûtî, el-Câmiu's-Sağîr, I/ 68..

(6) Şevkânî, el-Fevâidü'l-Mecmûa, s.257,258, No:906.

Ayrıca bkz.: İhyâ, I/10 ; Mîzân, III/58; Kenzü'l-Ummâl, X/ 187, No:28977; Keşfü'l-Hafâ, I/131, No:376.

(38)

" الخمر أم الخبائث "

vr.27^b.

M e t i n :

.. عن عبد الله بن عمرو بن العاص يقول : قال رسول الله (طعم) : الخمر أم الخبائث

"... Abdullah b. Amr'dan: Resûlullah (s.a.s.); " İçki bütün kötülüklerin arasıdır..." buyurmuştur.

K a y n a k l a r : Yukarıdaki metin Dârekutnî'ye aittir(1). Hadisi ayrıca; Abdurrazzâk(2), Nesâî(3), Taberânî(4) ve Kuzâî(5) nakletmişlerdir.

Aynı ve farklı senedlerle rivâyet edilmiş olan hadiste, metnin 1. kısmı aynıdır. Ancak, Taberânî ve Dârekutnî'nin bir rivâyetinde " الخبائث " yerine " الفواهر " şeklinde zikredilmiştir. Abdurrazzâk ve Nesâî bir rivâyetinde, hadisi Hz. Osman'dan mevkûf olarak nakletmişlerdir.

S i h h a t D e r e c e s i : Süyûtî hadis için " s a h î h " rumuzunu koymuştur(6).

- (1) Dârekutnî, Sünen, IV/247 (iki riv..).
- (2) Abdurrazzâk, Musannaf, IX/236, No:17060.
- (3) Nesâî, Sünen, VIII/315,316 (iki riv..).
- (4) Ekz. el-Câmiu's-Sağîr, II/19.
- (5) Kuzâî, Müsnedü's-Şihâb, I/68, No:57.
- (6) Süyûtî, el-Câmiu's-Sağîr, II/19.

Ayrıca bkz: el-İlel, II/674; el-Mekâsıd, s.201, No:445; Kenzü'l-Ummâl, V/349,363, No:13181-13183,13246; Keşfü'l-Hafâ, I/382, No:1225; Esnâ'l-Metâlib, s.102..

(39)

" Hazreti Risâlet bir gün mescid kapusunda geldi, gördü kim şeytan kapuda durur. Resûl-i Hazret sordu kim " yâ leîn, burda ne kılarınsın? Şeytan eydür: İşbu mescidde bir kişi namaz kılar. Diledüm ki girem, ana iğvâ verem, azdurub namazdan çıkaram. Amma bir kimesne dahî var. Uyur, yatur. Ol uyuyan kişiden korkaram ki girüb azdırmağa didi. Resûl-i Hazret eyitti: Yâ adüvvellâh, ol namaz kılan hod taat ve ibâdetde ve ol uyuyan yatur, bî-haberdür, hâb-ı gaflette. Namaz kılandan niçün korkmazsın ve uyuyandan ne mânîden korkarsın? didi. İblis eyitdi: Kim namaz kılan câhildir ve ol uyuyan âlimdir. Câhili azdırmak sehl-i kazıyye ilemdir. Amma ihtiyatım ol âlimdendir ki uyana, anın yanlısın ıslah idüb onarıvire. Benim emeğim zâyî ve sa'yım abes ola. Hacil (düşem) diyû korkaram mescide girmeğe didi. Pes Resûl-i Hazret ol vakit didi kim;

" نوم العالم خير من عبادة الجاهل . "

vr.28a.

K a y n a k l a r : Araştırmalarımız çerçevesinde hadise yukarıdaki şekliyle rastlayamadık. Ancak Deylemî, Abdullah b. Ebî Evfâdan "نوم العالم عبادة ونفسه تمبيح" şeklinde bir rivâyete yer vermektedir(1). Ebû Nuaym ise, نوم قلهم خير من صلاة على جهل şeklinde bir metin nakletmektedir(2).

S i h h a t D e r e c e s i : Aclûnî, Deylemî'nin hadisi z a î f bir senedle naklettiğini kaydeder(3). Ali el-Kârî de, Deylemî'nin rivâyetinin merfû olarak aslının olmadığını bildirmektedir(4).

(1) Deylemî, Müsnedü'l-Firdevs, IV/247, No:6731. Ayrıca bkz: İhyâ, I/444; el-Esrâru'l-Merfûa, s.255, No:1016; Keşfü'l-Hafâ, II/325, 329, No:2839,2865.

(2) Ebû Nuaym, Hilye, IV/385. Ayrıca bkz: Müsnedü'l-Firdevs, IV/247, No:6732; el-Esrâru'l-Merfûa, s.255, No:1018; Keşfü'l-Hafâ, II/329, No:2867.

(3) Aclûnî, Keşfü'l-Hafâ, II/329, No:2865.

(4) Ali el-Kârî, el-Esrâru'l-Merfûa, s.255, No:1016.

(40)

" فقيه واحد أشد على الشيطان من ألف عابد "
vr..28^a.

M e t i n :

"... من ابن عباس قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : فقيه واحد

أشد على الشيطان من ألف عابد "

"... İbn Abbas'tan rivâyete göre Resûlüllah (s.a.s.) söyle buyurmuştur: " Bir fakih, şeytana karşı bin âbiddenden daha kuvvetlidir!"

K a y n a k l a r : Hadisi Buhârî(1), Tirmizî(2), İbn Mâce(3), el-Âcurrî(4), İbn Adiy(5), Dârekutnî(6), Kuzâî(7), Hatîb el-Bağdâdî(8) ve İbn Abdi'l-Berr(9) rivâyet etmişlerdir.

İbn Abbas ve Ebû Hüreyre'den rivâyet edilmiş olan hadis, bazı kaynaklarda uzunca bir metnin bir parçası olarak rivâyet edilmiştir. Bizim üzerinde durduğumuz kısımda, rivâyetler arasında farklılık yoktur. Ancak; Tirmizî, Dârekutnî ve Kuzâî rivâyetlerinde " واحد " ibâresi yoktur.el-Âcurrî'de الشيطان yerine " ابليس " vardır.

S i h h a t D e r e c e s i : Tirmizî, hadisin g a r î b olduğunu söylemektedir(10). İbnü'l-Cevzî, Tirmizî'nin rivâyetini değerlendirirken, hadisin sahîh olmadığını ve İbn Abbas'ın sözü olup (üçüncü râvî) Rûh b. Cenâh tarafından kasden veya hatâen ref' edildiğini söylemektedir(11). Süyûtî de hadisi z a î f olarak tavsif etmiştir(12).

(1) Buhârî, et-Târîhu'l-Kebîr, III/308.

(2) Tirmizî, Sünen, VII/324, No:2683.

(3) İbn Mâce, Sünen, I/81, No:222.

(4) el-Âcurrî, Ahlâku'l-Ulemâ, s.13,14 (üç riv.).

(5) İbn Adiy, el-Kâmil, III/145.

(6) Dârekutnî, Sünen, III/79.

(7) Kuzâî, Müsnedü's-Sihâb, I/150,151, No;206.

(8) Hatîb el-Bağdâdî, Târîhu Bağdâd, II/402, el-Câmî, II/110, No:1328.

(9) İbn Abdi'l-Berr, Câmiu Beyânî'l-İlm, I/31.

(10) Tirmizî, Sünen, VII/324.

(11) İbnü'l-Cevzî, el-İlel, I/134.

(12) Süyûtî, el-Câmiu's-Sağîr, II/127.

Ayrıca bkz: Müsnedü'l-Firdevs, III/158, No:4398; et-Terğîb, I/102; Mîzân, II/58; el-Metâlib, III/131, No:3069; el-Mekâsîd, s.355, No:864; Kenzü'l-Ummâl, IX/485, No:27083, X/155, No:28783, Keşfü'l-Hafâ, II/88,144, No:1839,2054.

(41)

"أَفْتُوا السَّلَامَ بَيْنَكُمْ"

Laleli Nüshası, vr. 29^a.

M e t i n :

"... من أبي هريرة قال : قال رسول الله (صلعم) : أفْتُوا السَّلَامَ بَيْنَكُمْ..."

"... Ebû Hüreyre'den: Resûlüllah (s.a.s.); "... Aranızda selâmı yayınız..." buyurmuştur."

K a y n a k l a r : Hadis; Buhârî(1), Müslim(2), Tirmizî(3), İbn Mâce(4), Abdurrazzâk(5), Ahmed b. Hanbel(6), Dârimî(7), Hâkim(8), Kuzâî(9), Beyhâkî(10) ve Hatîb el-Bağdâdî(11) rivâyet etmiştir.

Hadis, müsterek ve ayrı senedlerle, farklı metinler içinde zikredilmektedir.

S i h h a t D e r e c e s i : Bir çok muhaddis tarafından rivâyet edilmiş olan hadis, s a h î h tir.

(1) Buhârî, el-Edebü'l-Müfred, s.340, No:979-981.

(2) Müslim, Sahîh, I/74, No:54.

(3) Tirmizî, Sünen, VI/134,135, No:1855,1856, VII/182,330, No:2487,2689;

(4) İbn Mâce, Sünen, I/26,423, No:68,1334, II/1083,1217,1218, No:3251,3692,3694.

(5) Abdurrazzâk, Musannaf, X/386, No:19438.

(6) Ahmed b. Hanbel, Müsned, I/165,167, II/391,442,447,495,512, IV/282,286, V/451.

(8) Hâkim, el-Müstedrek, III/13.

(9) Kuzâî, Müsnedü's-Sihâb, I/417,418, No:718,719.

(10) Beyhakî, el-Âdâb, s.48,75, No:139,223.

(11) Hatîb el-Bağdâdî, Târîhu Bağdâd, VIII/54.

Ayrıca bkz: et-Terğîb, III/424,425; el-Metâlib, II/426, No:2651, 2653; Keşfü'l-Hafâ, I/152, No:448.

(42) " من أهان عالما أهانه الله يوم القيامة ."
vr.29^a.

M e t i n :

" ... عن أنس : من أذل عالما بنير حق أنزه الله يوم القيامة "

"Enes"ten rivâyete göre Resûlüllah (s.a.s.) " Kim âlimi hor ve hakir görürse Allah ta onu Kıyâmet gününde hakir ve zelil kılar " buyurmuştur."

K a y n a k l a r : Hadis, yukarıya kaydettiğimiz şekliyle mevzuâtla ilgili kitaplarda yer almaktadır(1). İbn Arrâk ve Fette-nî, hadisi Enes'in merfû olarak rivâyet ettiğini ve senedinde kezzâb olan Sem'ân b. Mehdî olduğunu bildirmektedirler(2).

S a h h a t D e r e c e s i : Kaynaklar hadisin sahîh bir senedle rivâyet edilmediğini bildirmektedirler(3).

(1) İbn Arrâk, Tenzîhu's-Şerîa, I/278; Ali el-Kârî, el-Esrâru'l-Merfûa, s.217, No: 860; Fette-nî, Tezkiratü'l-Mevzuât, s.23.

(2) İbn Arrâk, Aynı eser, I/278; Fette-nî, Aynı eser, s.23.

(3) Tenzîhu's-Şerîa, I/278; el-Esrâru'l-Merfûa, s.217, No:860; Tezkiratü'l-Mevzuât, s.23.

(43)

" من إزداد علما ولم يزد هدى لم يزد من الله إلا بعدا "

vr29b.

M e t i n :

" ... عن علي : من إزداد علما ولم يزد هدى لم يزد من الله إلا بعدا "

" Hz. Ali'den : "Kim ilmini artırır, itaat ve kulluğunu, hidayetini artırmazsa o, ancak Allah'tan uzaklığını artırmıştır."

K a y n a k l a r : Hadisi ilk kaynak olarak Deylemî zikretmektedir(1). Hz. Ali'den rivâyet edilen Hadisi, daha sonraki kaynaklar Deylemî'den nakletmektedirler(2).

Hadis, bazı nakillerde " هدى " yerine " في الدنيا زهدا " olarak zikredilmektedir.(Nederde)

S ı h h a t D e r e c e s i : Fettenî(3) ve Şevkânî(4) hadisin z a î f olduğunu belirtmiştir.
terâf

(1) Deylemî, Müsnedü'l-Firdevs, III/602, No:5887.

(2) Feyzü'l-Kadîr, Kenzü'l-Ummâl v.d.

(3) Fettenî, Tezkiratü'l-Mevzuât, s.24.

(4) Şevkânî, el-Fevâidü'l-Mecmûa, s.258.

Ayrıca bkz: İhyâ, I/84; ed-Dürerü'l-Müntesira, s.179, No:375; Feyzü'l-Kadîr, VI/52;No:8397; Kenzü'l-Ummâl, X/193, No:29016; el-Fevâidü'l-Mecmûa, s.258, No:907; Temyîzü't-Tayyib,s.162.

(44)

" من طلب العلم ليجاري به العلماء أو ليماري به السفهاء أو
"يصرف به وجوه الناس أدخله النار "

M e t i n :

vr.30a.

"... من كعب بن مالك قال : سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول : من
طلب العلم ليجاري به العلماء أو ليماري به السفهاء أو يصرف به وجوه الناس إليه
أدخله الله النار "

"... Kâ'b b. Mâlik'ten rivâyete göre Resûlüllah (s.a.s.) şöyle
le buyurmuştur : " Kim âlimlerle boy ölçüşmek, câhillikle münâkaşa
etmek ve insanların ilgisini üzerine çekmek için ilim öğrenirse,
Allah o kimseyi cehenneme atar."

K a y n a k l a r : Yukarıdaki metin Tirmizî'ye aittir(1).
Hadis ayrıca; İbn Mâce(2), Dârimî(3), İbn Ebi'd-Dünyâ(4), Ahmed b.
Hanbel(5), el-Âcurrî(6), İbn Adiy(7), Hâkim(8), Ebû Nuaym(9), Hatîb
el-Bağdâdî(10) ve Ukaylî(11) tarafından rivâyet edilmiştir.

Değişik sened ve metinle rivâyet edilmiş olan hadiste kayda
değer bir mânâ değişikliği görülmemektedir. Dârimî'nin 1. rivâyeti
maktû, Ahmed b. Hanbel'in ve Dârimî'nin 2. rivâyeti Mekhûl(ö:116)
den mürsel, diğer rivâyetler ise merfûdur.

S i h h a t D e r e c e s i : Tirmizî ve Ebû Nuaym hadisin
ş a r î b olduğunu belirtmektedirler(12). Ukaylî de "bu babta Resû-
lüllah'tan, bir çok sahâbe tarafından rivâyetler varsa da hepsinin
senedi leyyindir" der(13). Süyûtî ise; Tirmizî rivâyetini h a s e n,
Hâkim'in Câbir'den farklı lâfızla rivâyetini sahîh olarak tavsîf
etmektedir(14).

(1) Tirmizî, Sünen, VII/305, No:2656.

(2) İbn Mâce, Sünen, I/96, No:259,260.

(3) Dârimî, Sünen, I/103,104,105 (üç riv.).

(4) İbn Ebi'd-Dünyâ, es-Samt, s.104-105, No:141.

(5) Ahmed b. Hanbel, Kitabü'z-Zühd,s.311, No:1201.

(6) el-Âcurrî, Ahlâku'l-Ülemâ, s.61.

(7) İbn Adiy, el-Kâmil, I/333.

(8) Hâkim, el-Müstedrek, I/86 (iki rivayet).

(9) Ebû Nuaym, Hilye, VII/96.

(10) Hatîb el-Bağdâdî, Târîhu Bağdâd, IX/446; el-Câmi', I/87, No:21-24.

(11) Ukaylî, ez-Zuafâ, II/130, No:614.

(12) Tirmizî, Sünen, VII/305; Ebu Nuaym, Hilye, VII/96.

(13) Ukaylî, ez-Zuafâ, II/130.

(14) Süyûtî, el-Câmiu's-Sağîr, II/305.

(45)

" من مثل من علم علمه ثم كتبه ألجم يوم القيامة بلجام من النار "

vr. 30^a.

M e t i n :

"... من أبي هريرة قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : من مثل

من علم علمه ثم كتبه ألجم يوم القيامة بلجام من النار "

"...Ebû Hüreyre'den rivâyete göre Resûlüllah (s.a.s.); " Ki-
şiye bildiği bir şey sorulduğunda onu gizleyip söylemezse, Kıyâmet
rünü (ağzına) ateşten bir gem vurulur" buyurmuştur."

K a y n a k l a r : Hadisi Ebû Dâvûd(1), Tirmizî(2), İbn Mâ-
ce(3), Ahmed b. Hanbel(4), İbn Adiy(5), Taberânî(6), Hâkim(7), Ku-
zâî(8), Hatîb el-Bağdâdî(9) ve İbn Abdi'l-Berr(10) gibi muhaddisler
rivâyet etmişlerdir. Yukarıdaki metin ise Tirmizî'ye aittir.

Ebû Hüreyre, Enes, İbn Ömer, İbn Amr, İbn Abbas, İbn Mes'ud,
Ebû Said el-Hudrî ve Talk b. Ali'den rivâyet edilmiş olan hadisin
aynı sahâbîye ulaşan senedleri arasında pek farklılık görülmemekte-
dir. Metinde de mânâya tesir etmeyen bazı lâfız değişiklikleri var.

S i h h a t D e r e c e s i : Tirmizî hadisi h a s e n ola-
rak tavsif etmiştir(11). Hâkim ise, hadisin sahîh bir senedle rivâ-
yet edildiğini kaydetmiş, Zehebî de Telhîs'inde bunu benimsemiş-
tir(12). Süyûtî de hadise sahîh işaretini koymuştur(13).

(1) Ebû Dâvûd, Sünen, III/321, No:3658.

(2) Tirmizî, Sünen, VII/301, No:2651.

(3) İbn Mâce, Sünen, I/97,98, No:264,266.

(4) Ahmed b. Hanbel, Müsned, II/263,296,305,344,353,495.

(5) İbn Adiy, el-Kâmil, I/353.

(6) Taberânî, el-Mu'cemü's-Sağîr, I/60,114,162.

(7) Hâkim, el-Müstedrek, I/101.

(8) Kuzâî, Müsnedü's-Şihâb, I/266,267, No:432,433.

(9) Hatîb el-Bağdâdî, Târîhu Bağdâd,II/268,V/160,VII/406,VIII/156.

(10) İbn Abdi'l-Berr, Câmiu Beyâni'l-İlm, I/8-11.

(11) Tirmizî, Sünen, III/321.

(12) Hâkim, el-Müstedrek, I/101.

(13) Süyûtî, el-Câmiu's-Sağîr, II/299.

Ayrıca bkz: el-İlel, I/98,102,103; Mecmeu'z-Zevâid, I/163; el-Me-
tâlib, III/115, No:3027; el-Mekâsîd, s.415, No:1135; Kenzü'l-
Ummâl, X/216, No:29144; Keşfü'l-Hafâ, II/254, No:2505; et-Terğîb,
I/121; Esnâ'l-Metâlib, s.208.

(46)

" من نسر القرآن برأيه وإن أصاب فأخطأ ومن أخطأ فقد كفر . "

vr. 30a.

M e t i n :

"... من جندب بن عبد الله قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : من قال في القرآن برأيه فأصاب فقد أخطأ "

"... Cündüb b. Abdillâh'tan rivâyete göre Resûlüllâh (s.a.s.) şöyle buyurmuştur : " Kim Kur'an'ı kendi re'yiyle tefsir ederse, doğruyu söylemiş olsa bile hata etmiştir."

K a y n a k l a r : Hadisi yukarıda zikrettiğimiz şekliyle Ebû Dâvûd(1), Tirmizî(2) ve Nesâî(3) rivâyet etmişlerdir. Tirmizî ve Nesâî'nin ayrıca " من قال في القرآن بغير علم فليتبوأ مقعده من النار " şeklinde İbn Abbas'tan ikişer rivâyetleri daha vardır(4). Aynı metne Hatîb el-Bağdâdî de yer verir(5).

S i h h a t D e r e c e s i : Tirmizî birinci rivâyetine garîb derken, ikinci rivâyeti için " h a s e n , s a h î h bir hadistir " demektedir(6).

el-Amâsî'nin zikrettiği metinde yer alan 'ومن أخطأ فقد كفر' ibaresine araştırmamız esnasında rastlayamadık. Metin olarak rastlayamadığımız bu kısmın, m â n â olarak da sahîh olmadığı anlaşılmaktadır.

(1) Ebû Dâvûd, Sünen, III/320, No:3652.

(2) Tirmizî, Sünen, VIII/147, No:2953.

(3) Nesâî, Fezâilü'l-Kur'an, s.77,78, No:111.

(4) Tirmizî, Sünen, VIII/146,147, No:2951,2952; Nesâî, Fezâilü'l-Kur'an, s.77, No:109,110.

(5) Hatîb el-Bağdâdî, el-Câmi', II/193, No:1584.

(6) Tirmizî, Sünen, VIII/146,147, No:2951-2953.

(47)

"السلام قبل الكلام"

vr.30^b.

M e t i n :

"... عن خابر بن عبد الله قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم :
السلام قبل الكلام"

"... Câbir b. Abdillâh'tan: Resûlüllah (s..a.s.); " Selâm,
kelâmdan öncedir" buyurmustur."

K a y n a k l a r : Hadisi, Tirmizî(1), Ebû Ya'lâ(2), İbn
Adiy(3) ve Kuzâî(4) aynı sened ve metinle rivâyet etmişlerdir.

S i h h a t D e r e c e s i : Tirmizî, hadisin m ü n k e r
olduğunu ve başka bir senedinin bilinmediğini söyledikten sonra;
Muhammed b. İsmâil el-Buhârî'nin, 4. râvî Anbese b. Abdirrahman(5)
için z a î f, 3. râvî Muhammed b. Zâzân(6) için ise münkerü'l-ha-
dis dediğini nakletmektedir(7). İbnü'l-Cevzî de hadisin s a h î h
olmadığına işaret etmektedir(8). Süyûtî de hadisi zikredip z a î f
rumuzunu koymuştur(9). Nevevî de zaîf olduğunu belirtir(10).

(1) Tirmizî, Sünen, VII/338, No:2700.

(2) Bkz: el-Metâlib, II/425, No:2648; el-Câmiu's-Sağîr, II/63.

(3) İbn Adiy, el-Kâmil, VI/204.

(4) Kuzâî, Müsnedü's-Şihâb, I/56, No:34.

(5) Tehzîb, VIII/160.

(6) Tehzîb, IV/165.

(7) Tirmizî, Sünen, VII/338.

(8) İbnü'l-Cevzî, el-İlel, II/720.

(9) Süyûtî, el-Câmiu's-Sağîr, II/63.

(10) Nevevî, el-Ezkâr, s.223.

Ayrıca bkz: Müsnedü'l-Firdevs, II/340, No:3537; el-İlel, II/720;
el-Mekâsıd, s.242, No:566; Kenzü'l-Ummâl, IX/122, No:25290,
25291; Keşfü'l-Hafâ, I/454, No:1483; el-Metâlib, II/425, No:
2648; Mizânü'l-İtidâl, III/546; Esnâ'l-Metâlib, s.121.

(48)

"السلام عليكم يا أهل القبور" و عليكم السلام يا أهل الرحمة

Metin : " والغفران " vr.31^b.

"... عن ابن عباس، قال : مر رسول الله صلى الله عليه وسلم بقبور المدينة فأقبل عليهم بوجهه فقال : "السلام عليكم يا أهل القبور يغفر الله لنا ولكم أنتم صلغنا ونحن بالآخر..."

"... Ibn Abbâs'tan rivâyete göre Resûlullah (s.a.s.) Medîne kabristanına uğradı ve mezarlara dönerek; " Ey kabirdekiler, selâm üzerinize olsun. Allah sizi ve bizi mağfiret etsin. Siz bizden önce gittiniz. Biz de sizin yolunuzdayız (peşinizden geleceğiz)" buyurdu."

K a y n a k l a r : Hadis, müsterek ve farklı senedlerle Müslim(1), Ebû Dâvûd(2), Tirmizî(3), Nesâî(4), İbn Mâce(5), Mâlik b. Enes(6), Abdurrazzâk(7), Ahmed b. Hanbel(8), Taberânî(9), Ebû Nuaym (10) ve Beyhakî(11) tarafından nakledilmiştir. Yukarıdaki metin ise, Tirmizî'ye aittir.

Rivâyetler arasında bazı lâfız farklılıkları vardır. Hadis daha ziyâde " السلام عليكم دار قوم مؤمنين وإنا إن شاء الله بكم لاحقون " şeklinde rivâyet edilmiştir. Araştırmamız esnasında el-Amâsînin zikrettiği " و عليكم السلام يا أهل الرحمة والغفران " ifâdesine rastlayamadık. ^{Bu kısmını} Mezardakiler adına verilen selâmı iâde düşüncesiyle daha sonra yapılan bir ilâve olduğu kanaatindeyiz.

S i h h a t D e r e c e s i : Bir çok kaynakta yer alan bu hadis, s a h î h tir.

- (1) Müslim, Sahih, I/218, No:249, II/669, No:974.
- (2) Ebû Dâvûd, Sünen, II/671, No: 975 , III/219, No:3237.
- (3) Tirmizî, Sünen, IV/8, No:1053.
- (4) Nesâî, Sünen, I/94, IV/94; Amelü'l-Yevm, s.588, No:1091,1092.
- (5) İbn Mâce, Sünen, I/493,494, No:1546,1547, II/1439, No:4306.
- (6) Mâlik b. Enes, Muvatta', I/28,29.
- (7) Abdurrazzâk, Musannaf, III/575, No:6720.
- (8) Ahmed b. Hanbel, Müsned, II/300,375,408,V/353,359,360, VI/71,76, 111,180,221; es-Sünne, s.82, No:423.
- (9) Ebû Nuaym, Hilye,II/26,
- (10) Taberânî, el-Mu'cemü's-Sağîr, I/244,245.
- (11) Beyhakî, el-Âdâb, s.116,117, No:350.

(49) " من حسن إسلام المرء تركه ما لا يعنيه " vr. 31^b.

M e t i n :

"... عن أبي هريرة قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : من حسن

إسلام المرء تركه ما لا يعنيه "

"... Ebû Hüreyre'den: Resûlüllah (s.a.s.) şöyle buyurmuştur;
" Kişinin müslümanlığının güzelliği, kendisini ilgilendirmeyen
seyleri terketmesindedir."

K a y n a k l a r : Hadis, Buhârî(1), Mâlik b. Enes(2), Tirmizî(3), İbn Mâce(4), Abdurrazzâk(5), Ahmed b. Hanbel(6), Hennâd b. es-Seriy(7), İbn Ebi'd-Dünyâ(8), Ukaylî(9), İbn Hibbân(10), Taberânî(11), Ebû Nuaym(12), Kuzâî(13), Beyhakî(14) ve Hatîb el-Bağdâdî (15) gibi pek çok muhaddis tarafından rivâyet edilmiştir.

Ebû Hüreyre, Ali b. Hüseyin (mürsel), Zeyd b. Sâbit ve Hüseyin b. Ali'den rivâyet edilmiş olan hadisın, aynı sahâbiye ulaşan senedleri arasında küçük değişiklikler dışında fark yoktur.

S i h h a t D e r e c e s i : Tirmizî, Ebû Hüreyre'nin rivâyetini g a r î b olarak değerlendirirken, mürsel olarak rivâyet ettiği Ali b. Hüseyin rivâyeti için " bu rivâyet bize göre Ebû Seleminin Ebû Hüreyre'den rivâyetinden daha sahîhtir" demektedir(16). Süyûtî de hadîsi s a h î h olarak vasıflandırmaktadır(17).

(1) Buhârî, et-Târîhu'l-Kebîr, IV/220.

(2) Mâlik b. Enes, Muvatta', II/903.

(3) Tirmizî, Sünen, VII/77,78, No:2318,2319.

(4) İbn Mâce, Sünen, II/1315,1316, No:3976.

(5) Abdurrazzâk, Musannaf, XI/307,308, No:20617.

(6) Ahmed b. Hanbel, Müsned, I/201 (iki rivâyet).

(7) Hennâd b. es-Seriy, ez-Zühd, II/539,541, No:1117,1118.

(8) İbn Ebi'd-Dünyâ, es-Samt, s.86,87,382, No:107,108,750.

(9) Ukaylî, ez-Zuafâ, II/9, No:411.

(10) İbn Hibbân, Sahîh (el-İhsân), I/227, No:229.

(11) Taberânî, el-Mu'cemü'l-Kebîr, III/128, No:2886; el-Mu'cemü's-Sağîr, II/43,111.

(12) Ebû Nuaym, Hilye, VIII/249.

(13) Kuzâî, Müsnedü's-Şihâb, I/143-145, No:191-194.

(14) Beyhakî, el-Âdâb, s.336, No:1012.

(15) Hatîb el-Bağdâdî, Târîhu Bağdâd, IV/309, V/172, XII/64.

(16) Tirmizî, Sünen, VII/78.

(17) Süyûtî, el-Câmiu's-Sağîr, II/268.

(48)

"السلام عليكم يا أهل القبور و عليكم السلام يا أهل الرحمة

والغفران " vr.31^b.
M e t i n :

"... من ابن عباس، قال : مر رسول الله صلى الله عليه وسلم بقبور المدينة فأقبل عليهم بوجهه فقال : "السلام عليكم يا أهل القبور يغفر الله لنا ولكم أنتم صلفنا ونحن بالآخر..."

"... Ibn Abbâs'tan rivâyete göre Resûlullah (s.a.s.) Medîne kabristanına uğradı ve mezarlara dönerek; " Ey kabirdekiler, selâm üzerinize olsun. Allah sizi ve bizi mağfiret etsin. Siz bizden önce gittiniz. Biz de sizin yolunuzdayız (peşinizden geleceğiz)" buyurdu."

K a y n a k l a r : Hadis, müşterek ve farklı senedlerle Müslim(1), Ebû Dâvûd(2), Tirmizî(3), Nesâî(4), İbn Mâce(5), Mâlik b. Enes(6), Abdurrazzâk(7), Ahmed b. Hanbel(8), Taberânî(9), Ebû Nuaym (10) ve Beyhakî(11) tarafından nakledilmiştir. Yukarıdaki metin ise, Tirmizî'ye aittir.

Rivâyetler arasında bazı lâfız farklılıkları vardır. Hadis daha ziyâde " السلام عليكم دار قوم مؤمنين وإنا إن شاء الله بكم لاحقون " şeklinde rivâyet edilmiştir. Araştırmamız esnasında el-Amâsinin zikrettiği " و عليكم السلام يا أهل الرحمة والغفران " ifâdesine rastlayamadık. ^{By his name} Mezardakiler adına verilen selâmı iâde düşüncesiyle daha sonra yapılan bir ilâve olduğu kanaatindeyiz.

S i h h a t D e r e c e s i : Bir çok kaynakta yer alan bu hadis, s a h î h tir.

- (1) Müslim, Sahih, I/218, No:249, II/669, No:974.
- (2) Ebû Dâvûd, Sünen, II/671, No: 975 , III/219, No:3237.
- (3) Tirmizî, Sünen, IV/8, No:1053.
- (4) Nesâî, Sünen, I/94, IV/94; Amelü'l-Yevm, s.588, No:1091,1092.
- (5) İbn Mâce, Sünen, I/493,494, No:1546,1547, II/1439, No:4306.
- (6) Mâlik b. Enes, Muvatta', I/28,29.
- (7) Abdurrazzâk, Musannaf, III/575, No:6720.
- (8) Ahmed b. Hanbel, Müsned, II/300,375,408,V/353,359,360, VI/71,76, III,180,221; es-Sünne, s.82, No:423.
- (9) Ebû Nuaym, Hilye,II/26,
- (10) Taberânî, el-Mu'cemü's-Sağîr, I/244,245.
- (11) Beyhakî, el-Âdâb,s.116,117, No:350.

(49) " من حسن إسلام المرء تركه ما لا يعنيه "
 vr. 31^b.

M e t i n :

"... من أبي هريرة قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : من حسن

إسلام المرء تركه ما لا يعنيه "

"... Ebû Hüreyre'den: Resûlüllah (s.a.s..) şöyle buyurmuştur;
" Kişinin müslümanlığının güzelliği, kendisini ilgilendirmeyen
seyleri terketmesindedir."

K a y n a k l a r : Hadis, Buhârî(1), Mâlik b. Enes(2), Tirmizî(3), İbn Mâce(4), Abdurrazzâk(5), Ahmed b. Hanbel(6), Hennâd b. es-Seriy(7), İbn Ebi'd-Dünyâ(8), Ukaylî(9), İbn Hibbân(10), Taberânî(11), Ebû Nuaym(12), Kuzâî(13), Beyhakî(14) ve Hatîb el-Bağdâdî (15) gibi pek çok muhaddis tarafından rivâyet edilmiştir.

Ebû Hüreyre, Ali b. Hüseyin (mürsel), Zeyd b. Sâbit ve Hüseyin b. Ali'den rivâyet edilmiş olan hadisin, aynı sahâbiye ulaşan senedleri arasında küçük değişiklikler dışında fark yoktur.

S ı h h a t D e r e c e s i : Tirmizî, Ebû Hüreyre'nin rivâyetini g a r î b olarak değerlendirirken, mürsel olarak rivâyet ettiği Ali b. Hüseyin rivâyeti için " bu rivâyet bize göre Ebû Seleminin Ebû Hüreyre'den rivâyetinden daha sahîhtir" demektedir(16). Süyûtî de hadisi s a h î h olarak vasıflandırmaktadır(17).

(1) Buhârî, et-Târîhu'l-Kebîr, IV/220.

(2) Mâlik b. Enes, Muvatta', II/903.

(3) Tirmizî, Sünen, VII/77,78, No:2318,2319.

(4) İbn Mâce, Sünen, II/1315,1316, No:3976.

(5) Abdurrazzâk, Musannaf, XI/307,308, No:20617.

(6) Ahmed b. Hanbel, Müsned, I/201 (iki rivayet).

(7) Hennâd b. es-Seriy, ez-Zühd, II/539,541, No:1117,1118.

(8) İbn Ebi'd-Dünyâ, es-Samt, s.86,87,382, No:107,108,750.

(9) Ukaylî, ez-Zuafâ, II/9, No:411.

(10) İbn Hibbân, Sahîh (el-İhsân), I/227, No:229.

(11) Taberânî, el-Mu'cemü'l-Kebîr, III/128, No:2886; el-Mu'cemü's-Sağîr, II/43,111.

(12) Ebû Nuaym, Hilye, VIII/249.

(13) Kuzâî, Müsnedü's-Şihâb, I/143-145, No:191-194.

(14) Beyhakî, el-Âdâb, s.336, No:1012.

(15) Hatîb el-Bağdâdî, Târîhu Bağdâd, IV/309, V/172, XII/64.

(16) Tirmizî, Sünen, VII/78.

(17) Süyûtî, el-Câmiu's-Sağîr, II/268.

(50)

" تعاطفوا عباد الله ولا تباغضوا ولا تحاسدوا ولا تتناجسوا (وكونوا) في
الله إخوانا وتوبوا إلى الله جميعا أيها المؤمنون لعلكم تفلحون "

vr. 31^b.

M e t i n :

..... من أبي هريرة قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : لا تحاسدوا
ولا تباغضوا ولا تتباغضوا ولا تتناجسوا ولا تتناجسوا وكونوا عباد الله إخوانا
"... Ebû Hüreyre'den: Resûlüllah (s.a.s.) şöyle buyurmuştur:
" Hased etmeyiniz. Birbirinize buğzetmeyiniz, birbirinizin gizli iş-
lerini araştırmayınız. Birbirinizin gizli sözlerini dinlemeye kal-
kışmayınız. Almayacağınız malın fiyatını yükseltmeyiniz. Ey Allah'ın
kulları, kardeş olunuz."

K a y n a k l a r : Hadis, farklı lâfızlarla ve değişik ter-
tiplerle Buhârî(1), Müslim(2), Ebû Dâvûd(3), Tirmizî(4), İbn Mâce
(5), Mâlik b. Enes(6), Ebû Dâvûd et-Tayâlisî(7), Abdurrazzâk(8),
Humeydî(9), Ahmed b. Hanbel(10), İbn Ebi'd-Dünyâ(11), Harâitî(12),
Beyhakî(13), Kuzâî(14) ve Hatîb el-Bağdâdî(15) gibi pek çok muhad-
dis tarafından rivâyet edilmiştir.

el-Amâsî'nin zikrettiği tertiple hadise hiç bir yerde rastla-
yamadık. "تعاطفوا" ibâresini ise, hiç bir kaynaktan göremedik. Ha-
diste zikredilen "وتوبوا إلى الله جميعا أيها المؤمنون لعلكم تفلحون" şeklinde-
ki kısım ise, Nûr süresinin 23. âyetinin sonudur.

S i h h a t D e r e c e s i : Hadis, muhaddislerin ittifa-
kıyla s a h î h tir.

- (1) Buhârî, Sahîh, VII/88, 89, 91 (üç riv.); el-Edebü'l-Müfred, s.144, 145, 148, 438, No:398, 410, 1287.
- (2) Müslim, Sahîh, IV/1983, 1985, 1986, No:2559, 2563.
- (3) Ebû Dâvûd, Sünen, IV/278, No:4910.
- (4) Tirmizî, Sünen, VI/178, No:1936.
- (5) İbn Mâce, Sünen, II/1265, No:3849.
- (6) Mâlik b. Enes, Muvatta', II/908.
- (7) Ebû Dâvûd et-Tayâlisî, Müsned, s.280, No:2091.
- (8) Abdurrazzâk, Musannaf, XI/167, No:20222.
- (9) Humeydî, Müsned, I/6, No:7, II/500, No:1183.
- (10) Ahmed b. Hanbel, Müsned, II/245; ez-Zühd, s.262, No:999.
- (11) İbn Ebi'd-Dünyâ, es-Samt, s.119, No:163.
- (12) Harâitî, Mekârimü'l-Ahlâk (el-Müntekâ min Mek. Ahlâk), s.167, 168.
- (13) Beyhakî, el-Âdâb, s.47, 49, 92, No:134, 140, 278.
- (14) Kuzâî, Müsnedü's-Şihâb, II/87, No:939.
- (15) Hatîb el-Bağdâdî, Târîhu Bağdâd, II/273.

(51)

"الكلمة الطيبة صدقة"

vr. 32^a.

M e t i n :

"... من أبي هريرة قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : الكلمة الطيبة صدقة ."

"... Ebû Hüreyre'den: Resûlüllah (s.a.s.); " Güzel söz sadakadır " buyurmuştur.

K a y n a k l a r : Hadisi Abdullah b. Mübârek(1), Buhârî(2), Müslim(3), Ahmed b. Hanbel(4), Hennâd b. es-Seriy(5), İbn Ebi'd-Dünyâ(6), İbn Hibbân(7), Kuzâî(8) ve Beyhakî(9) gibi muhaddisler, eserlerinde zikretmişlerdir.

Ebû Hüreyre'ye ulaşan rivâyetlerin senedinde bir farklılık yoktur. Ancak, Ahmed b. Hanbel'in 3. rivâyeti ise değişik bir senedle Ebû Hüreyre'ye ulaşır. Buhârî'nin el-Edebü'l-Müfred'deki rivâyeti ise, İbn Abbas'tandır ve 3. râvî Leys(ö:148), İbn Abbas'ın hadisi ref' edip etmediğinde tereddüt etmiştir. Hennâd b. es-Seriy ise, hadisi Tâvûs b. Keysân (ö:106)'dan maktû olarak nakleder. Hadis, daha ziyâde uzunca bir metnin bir parçası olarak rivâyet edilmiştir. Hadisin diğer kısımlarında lâfız farklılıkları, ziyâde ve noksanlıklar gözükmekle beraber, bizim üzerinde durduğumuz kısımda, İbn Abbas ve Tâvûs rivâyeti dışında fark yoktur. İbn Abbas rivâyeti " كل كلمة طيبة صدقة ", Tâvûs rivâyeti ise "الكلمة الطيبة صدقة" şeklinde dir. Bu durum, İbn Abbas rivâyetinin mevkûf olma ihtimalini kuvvetlendirmektedir.

S i h h a t D e r e c e s i : Hadis, sahîh kabul edilmiştir.

- (1) Abdullah b. Mübârek, Kitabü'z-Zühd ve'r-Rekaik, s.136, No:403.
- (2) Buhârî, Sahîh, IV/15; el-Edebü'l-Müfred, s.152, No:422.
- (3) Müslim, Sahîh, II/699, No:1009.
- (4) Ahmed b. Hanbel, Müsned, II/312,316,350,374.
- (5) Hennâd b. es-Seriy, Kitabü'z-Zühd, II/519, No:1068.
- (6) İbn Ebi'd-Dünyâ, es-Samt, s.200, No:315.
- (7) İbn Hibbân, Sahîh (el-İhsân), I/347, No:472.
- (8) Kuzâî, Müsnedü's-Şihâb, I/89, No:93.
- (9) Beyhakî, el-Âdâb, s.42, No:116.

(52)

" علامة المنافق ثلاثة وإن صام وصلى وزعم أنه مسلم، إذا
حدث كذب وإننا وعد خلف وإننا أوئمن خان
vr. 32^a.

M e t i n :

"... من أبي هريرة قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: من علامات

المنافق ثلاثة: إذا حدث كذب وإننا وعد أخلف وإننا أوئمن خان

"... Ebû Hüreyre'den: Resûlullah (s.a.s.) şöyle buyurmuştur:

" Üç şey münâfikların özelliklerindedir. 1-Konuştuğu zaman yalan söyler, 2 - söz verince sözünde durmaz, 3- kendisine bir şey emânet edildiğinde hıyânet eder."

K a y n a k l a r : Hadis, başta Buhârî(1) ve Müslim(2) olmak üzere, Tirmizî(3), Nesâî(4), Ahmed b. Hanbel(5), İbn Ebi'd-Dünyâ(6), İbn Mende(7),ve Hatîb el-Bağdâdî(8) tarafından rivâyet edilmiştir.

İbn Ebi'd-Dünyâ'nın 1. rivâyeti İbn Mes'ud'dan, diğer bütün rivâyetler ise; birkaç farklı senedle Ebû Hüreyre'dendir. Senedde olduğu gibi metinde de bazı farklılıklar görülmektedir. Bazı rivâyetlerde sıralamalar farklı iken, diğer bir kısım rivayette "ابن صام وطيروزم أنه مسلم" ibâresi mevcuttur. Hadis, daha ziyâde "أية المنافق ثلاثة، إننا حدث كذب وإننا وعد خلف وإننا أوئمن خان" şeklinde rivâyet edilmiştir. Müslim'in 3. rivâyeti ise, "أية المنافق ثلاثة، إننا حدث كذب وإننا وعد خلف وإننا أوئمن خان" şeklindedir. Müslim'in iki rivâyeti birden gözönüne alınacak olursa, el-Amâsî'nin zikrettiği şekle en yakın rivâyet olduğu görülür. İbn Mende'nin bir rivâyeti de metne en yakın rivâyetlerden biridir.

S i h h a t D e r e c e s i : Hadis, muhaddislerin ittifakıyla s a h î h kabul edilmiştir.

(1) Buhârî, Sahîh, I/14, III/162,188,189, VII/95.

(2) Müslim, Sahîh, I/78,79, No:59 (üç riv.).

(3) Tirmizî, Sünen, VII/289, No:2633.

(4) Nesâî, Sünen, VIII/117.

(5) Ahmed b. Hanbel, Müsned, II/357,397,536.

(6) İbn Ebi'd-Dünyâ, es-Şamt, s.277,283, No:472,473,483.

(7) İbn Mende, Kitâbü'l-İmân, II/605,607, No:527-531.

(8) Hatîb el-Bağdâdî, Târîhu Bağdâd, VIII/437.

Ayrıca bkz: el-Ezkâr, s.282,336; el-Mekâsıd, s.6, No:4; el-Câmiu's-Sağîr, I/4,237; Kenzü'l-Ummâl, I/167,168,169,171, No:842, 843,855,865,866; Keşfü'l-Hafâ, I/21, No:22.

(53)

" أربعة يبنضم الله يوم القيامة البياع الحلاف والفقير
المختال والشيخ الزاني والإمام الجائر "
vr. 32^a.

M e t i n :

"... من أبي هريرة، أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال : أربعة يبنضمهم
الله عز و خل، البياع الحلاف والفقير المختال والشيخ الزاني والإمام الجائر "

"... Ebû Hüreyre'den rivâyete göre Resûlüllah (s.a.s.) şöyle
le buyurmuştur: " Dört sınıf insana (Kıyâmet gününde) Allah c.c.
buğzeder. 1- Çok yemin eden satıcı, 2- Kibirli fakir, 3- Zinâ eden
ihtiyar, 3- Zâlim devlet başkanı."

K a y n a k l a r : Hadis, Nesâî(1), İbn Hibbân(2), Kuzâî(3)
ve Hâtîb el-Bağdâdî(4) gibi muhaddisler tarafından aynı sened ve
metinle, Ebû Hüreyre'den rivâyet edilmiştir.

Hadiste yer alıp, kaynaklarda rastlayamadığımız " يوم القيامة " ibâresinin, el-Amâsî tarafından hadiste şerh sadedinde zikredildiği kanaatındayız.

S i h h a t D e r e c e s i : Süyûtî, hadis için sahîh rumuzunu koymuştur(5). el-Elbânî de senedin, Müslim'in şartına göre sahîh olduğunu söylemektedir(6).

(1) Nesâî, Sünen, V/86..

(2) İbn Hibbân, Sahîh (el-İhsân), VII/434, No:5532.

(3) Kuzâî, Müsnedü'l-Ş-Şihâb, I/213, No:324.

(4) Hâtîb el-Bağdâdî, Târîhu Bağdâd, IX/358.

(5) Süyûtî, el-Câmiu's-Sağîr, I/61.

(6) el-Elbânî, Silsiletü'l-Ehâdîsi's-Sahîha, Cilt, I, No:363.

Ayrıca bkz: Kenzû'l-Ummâl, XVI/68, No:43968.

(52)

" علامة المنافق ثلاثة وإن صام وصلى وزعم أنه مسلم، إذا
حدث كذب وإننا وعد خلف وإننا أوئمن خان "

vr. 32^a.

M e t i n :

"... من أبي هريرة قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : من علامات

المنافق ثلاثة . إذا حدث كذب وإننا وعد أخلف وإننا أوئمن خان "

"... Ebû Hüreyre'den: Resûlüllah (s.a.s.) şöyle buyurmuştur:

" Üç şey münâfıkların özelliklerindedir. 1-Konuştuğu zaman yalan söyler, 2 - söz verince sözünde durmaz, 3- kendisine bir şey emânet edildiğinde hıyânet eder."

K a y n a k l a r : Hadis, başta Buhârî(1) ve Müslim(2) olmak üzere, Tirmizî(3), Nesâî(4), Ahmed b. Hanbel(5), İbn Ebi'd-Dünyâ(6), İbn Mende(7), ve Hatîb el-Bağdâdî(8) tarafından rivâyet edilmiştir.

İbn Ebi'd-Dünyâ'nın 1. rivâyeti İbn Mes'ud'dan, diğer bütün rivâyetler ise; birkaç farklı senedle Ebû Hüreyre'dendir. Senedde olduğu gibi metinde de bazı farklılıklar görülmektedir. Bazı rivâyetlerde sıralamalar farklı iken, diğer bir kısım rivayette "ابن صام وطلوزم أنه مسلم" ibâresi mevcuttur. Hadis, daha ziyâde "اية المنافق ثلاثة، إذا حدث كذب وإننا وعد خلف وإننا أوئمن خان" şeklinde rivâyet edilmiştir. Müslim'in 3. rivâyeti ise, "اية المنافق ثلاثون صام وطلوزم أنه مسلم" şeklindedir. Müslim'in iki rivâyeti birden gözönüne alınacak olursa, el-Amâsî'nin zikrettiği şekle en yakın rivâyet olduğu görülür. İbn Mende'nin bir rivâyeti de metne en yakın rivâyetlerden biridir.

S i h h a t D e r e c e s i : Hadis, muhaddislerin ittifakıyla s a h î h kabul edilmiştir.

(1) Buhârî, Sahîh, I/14, III/162,188,189, VII/95.

(2) Müslim, Sahîh, I/78,79, No:59 (üç riv.).

(3) Tirmizî, Sünen, VII/289, No:2633.

(4) Nesâî, Sünen, VIII/117.

(5) Ahmed b. Hanbel, Müsned, II/357,397,536.

(6) İbn Ebi'd-Dünyâ, es-Şamt, s.277,283, No:472,473,483.

(7) İbn Mende, Kitâbü'l-İmân, II/605-607, No:527-531.

(8) Hatîb el-Bağdâdî, Târîhu Bağdâd, VIII/437.

Ayrıca bkz: el-Ezkâr, s.282,336; el-Mekâsıd, s.6, No:4; el-Câmiu's-Sağîr, I/4,237; Kenzü'l-Ummâl, I/167,168,169,171, No:842, 843,855,865,866; Keşfü'l-Hafâ, I/21, No:22.

(53)

" أربعة ينفهم الله يوم القيامة البياع الحلاف والفقير
المختال والشيخ الزاني والإمام الجائر " .
vr. 32^a.

M e t i n :

" ... من أبي هريرة، أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال : أربعة ينفهم
الله عز و خله، البياع الحلاف والفقير المختال والشيخ الزاني والإمام الجائر "

"... Ebû Hüreyre'den rivâyete göre Resûlüllah (s.a.s.) şöyle
le buyurmuştur:" Dört sınıf insana (Kıyâmet gününde) Allah c.c.
buğzeder. 1- Çok yemin eden satıcı, 2- Kibirli fakir, 3- Zinâ eden
ihtiyar, 3- Zâlim devlet başkanı."

K a y n a k l a r : Hadis, Nesâî(1), İbn Hibbân(2), Kuzâî(3)
ve Hâtîb el-Bağdâdî(4) gibi muhaddisler tarafından aynı sened ve
metinle, Ebû Hüreyre'den rivâyet edilmiştir.

Hadiste yer alıp, kaynaklarda rastlayamadığımız " يوم القيامة " ibâresinin, el-Amâsî tarafından hadiste şerh sadedinde zikredildiği kanaatındayız.

S i h h a t D e r e c e s i : Süyûtî, hadis için sahîh rumuzunu koymuştur(5). el-Elbânî de senedin, Müslim'in şartına göre sahîh olduğunu söylemektedir(6).

(1) Nesâî, Sünen, V/86..

(2) İbn Hibbân, Sahîh (el-İhsân), VII/434, No:5532.

(3) Kuzâî, Müsnedü'-ş-Şihâb, I/213, No:324.

(4) Hâtîb el-Bağdâdî, Târîhu Bağdâd, IX/358.

(5) Süyûtî, el-Câmiu's-Sağîr, I/61.

(6) el-Elbânî, Silsiletü'l-Ehâdîsi's-Sahîha, Cilt, I, No:363.

Ayrıca bkz: Kenzû'l-Ummâl, XVI/68, No:43968.

(54) " كَلِمَا النَّاسِ عَلَى قَدْرِ عَقُولِهِمْ "

vr.32^b.

M e t i n :

"... من إِبْنِ عَبَّاسٍ : أَمَرْنَا أَنْ نَكَلِمَ النَّاسَ عَلَى قَدْرِ عَقُولِهِمْ "

" İbn Abbas'tan: İnsanlara akılları nisbetinde konuşmakla emrolunduk."

K a y n a k l a r : Hadise temel kaynaklarda rastlayamadık. Yukarıya kaydettiğimiz metin ise, Deylemî'ye aittir(1). İbnü'l-Esîr (2) ve Zerkeşî(3) de Peygamberimizin câmiu'l-kelîm olduğundan, bütün Arap kabileleri ve elçileriyle kandi lisân ve lehçeleriyle konuştuğunu belirtip, Resûlüllah'tan " أَمَرْتُ أَنْ أَخَاطِبَ النَّاسَ عَلَى قَدْرِ عَقُولِهِمْ . " şeklinde bir rivâyeti zikrederler. Ayrıca Ebû Dâvûd(4) ve Beyhakî (5) " أَنْزَلُوا النَّاسَ مَنَازِلَهُمْ " şeklinde merfû bir rivâyete yer verirler. Buhârî(6) Hz. Ali'den mevkûf olarak " حَدَّثُوا النَّاسَ بِمَا يَعْرِفُونَ " şeklinde Müslim(7) de İbn Mes'ud'dan " مَا أَنْتَ بِحَدِيثٍ قَوْمًا حَدِيثًا لِأَتَلِفَهُ عَقُولَهُمْ " " ما أنت بحديث قوما حديثا لاتبلغه عقولهم " şeklinde bir rivâyete yer verir.

S i h h a t D e r e c e s i : Bazı lâfız değişiklikleriyle nakledilmiş olan hadis, z a î f senedlerle rivâyet edilmiştir(8). el-Amâsî'nin zikrettiği şekliyle de hadisi göremedik. Yukarıda zikrettiğimiz hadisler, daha sonraları mânâ dikkate alınarak bu şekle sokulmuş olabilir. Görüldüğü gibi hadisi mânâ olarak destekleyen rivâyetler mevcuttur.

(1) Deylemî, Müsnedü'l-Firdevs, I/398, No:1611.

(2) İbnü'l-Esîr, en-Nihâye, I/4.

(3) Zerkeşî, et-Tezkira, s.107,108.

(4) Ebû Dâvûd, Sünen, IV/261, No:4842.

(5) Beyhakî, el-Âdâb, s.99,100, No:300.

(6) Buhârî, Sahîh, I/41.

(7) Müslim, Sahîh, I/11.

Ayrıca bkz: İhyâ, I/82; et-Tezkira, s.108; el-Mekâsıd, s.93, No:180; ed-Dürerü'l-Müntesira, s.55; Kenzü'l-Ummâl, X/242, No:29282; Keşfü'l-Hafâ, I/196, No:592; Esnâ'l-Metâlib, s.53; Temyüzü't-Tayyib, s.35; Tahzîru'l-Müslimîn, s.87, No:68.

(55)

" الْمُؤْمِنُونَ هَيِّنُونَ لَيْنُونَ "

vr. 32^b.

M e t i n :

... عن ابن عمر أن النبي صلى الله عليه وسلم قال: الْمُؤْمِنُونَ هَيِّنُونَ

لَيْنُونَ مِثْلَ الْجَمَلِ، إِنْ قَدْتَهُ إِنْقَادَ وَإِنْ اسْتَنْخْتَهُ نَخَاً "

"... Abdullah b. Ömer'den: Resûlullah (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: " Müslümanlar müsâmahakâr, alçak gönüllü ve yumuşak huyludur. Yeddiğinde peşinden geçen, çökmesini istediğinde çöken bir deve gibidir."

K a y n a k l a r : Hadisi, Abdullah b. Mübârek(1), Ahmed b. Hanbel(2), Ukaylî(3), Ebû Nuaym(4), Kuzâî(5) ve Beyhakî(6) rivâyet etmişlerdir. Yukarıdaki metin ise, Kuzâî'nin 1. rivâyetidir, Hadisi, Ukaylî ve Kuzâî 1. rivâyetinde İbn Ömer'den merfû olarak rivâyet ederken; Abdullah b. Mübârek, Beyhakî ve Kuzâî 2. rivâyetinde Mekhûl(ö:116)'den değişik şenedlerle mürsel olarak rivâyet etmişlerdir. Ahmed b. Hanbel ve Ebû Nuaym'ın rivâyetleri ise, Mekhûl'den m a k t û dur.

Ahmed b. Hanbel'in rivâyeti " الْمُؤْمِنُونَ هَيِّنُونَ آمِنُونَ " şeklindedir. Ayrıca Deylemî; Hz. Ali'den mevkûf olarak " الْمُؤْمِنُ هَيِّنٌ لَيْنٌ " şeklinde bir rivâyete yer verir(7). Hadisin 2. kısmında ise, mânâya tesir etmeyen lâfız değişiklikleri mevcuttur.

S i h h a t D e r e c e s i : Ukaylî, hadisi kaydedip, " sî-kâ râvîlerden nakledilmemiştir "demektedir(8). Süyûtî de hadisi z a î f olarak remzetmiştir(9).

(1) Abdullah b. Mübârek, Kitabü'z-Zühd ve'r-Rekaik, s.130, No:387.

(2) Ahmed b. Hanbel, Kitabü'z-Zühd, s.535, No:2293.

(3) Ukaylî, ez-Zuafâ, II/279, No:842.

(4) Ebû Nuaym, Hilye, V/180.

(5) Kuzâî, Müsnedü's-Şihâb, I/114, 115, No:139,140.

(6) Beyhakî, el-Âdâb, s.166, No:194.

(7) Deylemî, Müsnedü'l-Firdevs, IV/188, No:6583.

(8) Ukaylî, ez-Zuafâ, II/279.

(9) Süyûtî, el-Câmiu's-Sağîr, II/324.

Ayrıca bkz: Müsnedü'l-Firdevs, IV/174, No:6541; el-Mekâsîd, s.437, No:1217; Kenzü'l-Ummâl, I/143, No:693; Esnâ'l-Metâlib, s.232.

(56)

" Mûcib-i ma'firet olanlardandır iki nesne; birisi mü'minlere selâm vireğen olmak, birisi dahî sözü gökçek söylemek. Yâni, dili arı olup doğru sözlü olmak.."

vr. 33^a.

M e t i n :

"... عن هانئ بن يزيد : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : إن من موجبات المنفرة بذل السلام وحسن الكلام "

"...Hânî b. Yezîd'den: Resûlüllah (s.a.s.) " selâm vermek ve tatlı dilli olmak mağfirete vesîledir" buyurmuştur."

K a y n a k l a r : Hadisi Taberânî(1) ve Harâitî(2) Hânî b. Yezîd'den rivâyet etmişlerdir. Münzirî benzer bir metne daha yer verir ve Taberânî, İbn Hibbân ve Hâkim'in rivâyet ettiklerini zikreder(3).

S i h h a t D e r e c e s i : Süyûtî hadisın hasen olduğunu belirtmektedir(4).

(1) Ekz: el-Câmiu's-Sağîr, I/172; Kenzü'l-Ummâl, IX/116, No:25258.

(2) Harâitî, Mekârimü'l-Ahlâk (el-Müntekâ min Mekârimi'l-Ahlâk), s.46, No:67.

(3) Münzirî, et-Tergîb, III/425, 426.

(4) Süyûtî, el-Câmiu's-Sağîr, I/172.

(57)

" Bir nice yerlerde yalan söylemekten günah yazılmaz. Biri mazlumu zâlim elinden kurtarmak, ikinci, halâl arasında sulh etmekte, ve düşmen leşkerinde âl idüb gâfil kılmakda ve kişiyi kendü nefsinini mühlikeden kurtarmakda. Bunun gibi mahallerde yalan günah olmaz."

vr.34^a.

M e t i n :

"... عن أسماء بنت يزيد، قالت: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: لا يحل الكذب إلا في ثلاث: يحدث امرئته ليرضيها، والكذب في الحرب، والكذب ليملح بين الناس"

"... Esmâ bint Yezîd'den: Resûlullah (s.a.s.); "Kocanın hanımını memnun etmek için, harpte (düşmanı aldatmak için) ve insanların arasını düzeltmek için yalan söylemek câizdir" buyurmuştur."

K a y n a k l a r : Hadis, Müslim(1), Ebû Dâvûd(2), Tirmizî(3), Ahmed b. Hanbel(4), Hennâd b. es-Seriy(5), İbn ebi'd-Dünyâ(6), Taberânî(7) ve Beyhakî(8) tarafından rivâyet edilmiştir. Yukarıdaki metin ise, Tirmizî'ye aittir.

Ümmü Külsüm ve Esmâ bint Yezîd'den rivâyet edilmiş olan hadisin metninde bazı lâfız farklılıkları mevcuttur. Müslim'in rivâyeti ise, ez-Zührî(ö:124)'den maktûdur.

S i h h a t D e r e c e s i : Tirmizî, hadisi hasen olarak tavsif etmektedir(9).

- (1) Müslim, Sahîh, IV/2011,2012, No:2605.
- (2) Ebû Dâvûd, Sünen, IV/281, No:4921.
- (3) Tirmizî, Sünen, VI/180, No:1940.
- (4) Ahmed b. Hanbel, Müsned, VI/403,404,454,459,461.
- (5) Hennâd b. es-Seriy, Kitâbü'z-Zühd, II/634, No:1374.
- (6) İbn Ebi'd-Dünyâ, es-Samt, s.290-292, No:502,504.
- (7) Taberânî, el-Mu'cemü's-Sağîr, I/70.
- (8) Beyhakî, el-Âdâb, s.42, No:119.
- (9) Tirmizî, Sünen, VI/181.

Ayrıca bkz: el-Ezkâr, s.336; el-Metâlib, II/410-413, No:2603, 2604,2606.

(58) "أَللّٰهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ عِلْمٍ لَا يَنْفَعُ"

I.Ü. Yazma Eserler Ktp. nüshası, vr.35^a.

M e t i n :

"... من زيد بن أرقم : قال : ... كان رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول :
"أَللّٰهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ عِلْمٍ لَا يَنْفَعُ"

"... Zeyd b. Erkâm'dan rivâyete göre Resûlüllah (s.a.s.) " Al-
lâhım, faydasız ilimden sana sığınırım..." diye duâ ederdi."

K a y n a k l a r : Hadis, Müslim(1), Ebû Dâvûd(2), Tirmizî
(3), Nesâî(4), İbn Mâce(5), Ebû Dâvûd et-Tayâlisî(6), Abdurrazzâk
(7), Züheyr b. Harb(8), Ahmed b. Hanbel(9), el-Âcürri(10), Hâkim(11),
Ebû Nuaym(12) ve Kuzâî(13)'nin eserlerinde yer almaktadır.

Hadis, müşterek ve farklı senedlerle bir çok sahâbîden rivâyet
edilmiştir. Hadisin diğer kısımlarında kaynaklar arasında bazı lâ-
fız farklılıkları varsa da, bizim üzerinde durduğumuz kısım aynıdır.

S i h h a t D e r e c e s i : Başta Müslim olmak üzere bir
çok muhaddis tarafından rivâyet edilmiş olan hadis, s a h î h tir.

- (1) Müslim, Sahîh, IV/2088, No:2722.
- (2) Ebû Dâvûd, Sünen, II/92, No:1548.
- (3) Tirmizî, Sünen, IX/158, No:3478.
- (4) Nesâî, Sünen, VIII/255,260,263,264,284.
- (5) İbn Mâce, Sünen, I/92, No:250, II/1261, No:3837.
- (6) Ebû Dâvûd et-Tayâlisî, Müsned, s.268,305, No:2007,2323.
- (7) Abdurrazzâk, Musannaf, X/439, No:19635.
- (8) Züheyr b. Harb, Kitâbü'l-İlm, s.37, No:165.
- (9) Ahmed b. Hanbel, Müsned, II/167,198,340,351,365, III/192,255,
283, IV/371,381.
- (10) el-Âcürri, Ahlâku'l-Ulemâ, s.91.
- (11) Hâkim, el-Müstedrek, I/104,534.
- (12) Ebû Nuaym, Hilye, I/214, IV/362, X/225.
- (13) Kuzâî, Müsnedü's-Şihâb, II/332,333, No:1466-1468.

Ayrıca bkz: Mîzân, III/208.

(59) " كلوا من الحلال واعملوا بالإخلاق . "

vr.35b.

K a y n a k l a r :

"... من أبي هريرة قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : أيها الناس إن الله طيب لا يقبل إلا طيبا وإن الله أمر المؤمنين بما أمر به المرسلين فقال : يا أيها الرسل كلوا من الطيبات واعملوا صالحا إني بما تعملون عليم . "

"... Ebû Hüreyre'den rivâyete göre Resûlüllah (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: " Ey insanlar, Allah temizdir ve temiz olandan başkasını kabul etmez. Allah peygamberlere emrettiğini mü'minlere de emretmiştir ve şöyle buyurmuştur: "Ey Peygamberler, temiz şeylerden yiyin ve sâlih amel işleyin. Doğrusu Ben, yaptığınızı bilirim(el-Mü'minûn/51)"

K a y n a k l a r : Yukarıdaki metni Müslim(1), Tirmizî(2), Ahmed b. Hanbel(3), Dârimî(4) ve Beyhakî(5) aynı senedle rivâyet etmişlerdir. Ayrıca Hennâd b. es-Seriy (6) "أيها الناس اجعلوا أعمالكم لله" şeklinde Dahhâk b. Kays'tan mevkûf olarak bir rivâyete yer verir.

Hadisi el-Amâsî'nin zikrettiği şekilde göremedik. Müellifin zikrettiği metnin yukarıya kaydettiğimiz rivâyetten mülhem olduğu kanaatindeyiz. Zira el-Amâsî, zikredilen 1. âyeti kaydetip; " zira peygamberlere hitâb, hitâb-ı âmedür. Dahî Hazret-i Risâlet buyurur" deyip, hadisi nakletmektedir.

S i h h a t D e r e c e s i : el-Amâsî'nin zikrettiği metin hakkında bir şey söylememiz mümkün değildir. Fakat aynı manada kaydettiğimiz rivâyet s a h î h tir.

- (1) Müslim, Sahîh, II/703, No:1015.
- (2) Tirmizî, Sünen, VIII/174,175, No:2992.
- (3) Ahmed b. Hanbel, Müsned, II/328, ez-Zühd, s.551, No:2368.
- (4) Dârimî, Sünen, II/300.
- (5) Beyhakî, el-Âdâb, s.162, No:484.
- (6) Hennâd b. es-Seriy, Kitâbü'z-Zühd, II/434, No:850.

Ayrıca bkz: Abdullah b. el-Mübârek, Kitâbü'z-Zühd ve'r-Rekâik, s.154,155, No:456; et-Terğîb, I/55, II/545,546.

(60)

" شر الناس من أكل وحده "

vr.36a.

M e t i n :

" ... قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : ألا أنبئكم بشرار الناس ؟ قالوا ،
بلى يا رسول الله ، قال : من أكل وحده ، ومنع رفقده ، وجلد عبده .. "

" Resûlullah (s.a.s.) ashâbına; "Size insanların şerlilerini haber vereyim mi?" buyurdu. Ashâb: Evet Yâ Resûlallah deyince, " yalnız başına yemek yiyen, yardımını başkasından esirgeyen ve kölesini döven..." buyurdu."

K a y n a k l a r : Yukarıya kaydettiğimiz metin el-Mâverdî(1) ve Tabersî(2) tarafından sened ve kaynak zikredilmeksizin nakledilmektedir. Hadisi başka bir kaynaktan göremedik. Ancak; bazı kaynaklarda " كلوا جميعا ولا تفرقوا " Yemeği topluca yeyiniz, ayrı ayrı yemeyiniz " şeklinde bir rivâyet vardır(3).

S i h h a t D e r e c e s i : Senedini elde edemediğimiz hadisin sıhhat durumu ile ilgili bir şey söylemek mümkün değildir. Ancak Irâkî, zikrettiğimiz ikinci hadisi İbn Mâce'nin h a s e n bir senedle rivâyet ettiğini bildirmektedir(4).

(1) el-Mâverdî, Edebü'd-Dünyâ ve'd-Dîn (trc.. Ali Akın), s.213.

(2) Tabersî, Kitâbü Mekârimi'l-Ahlâk, s.12.

(3) İbn Mâce, Sünen, II/1094, No:3287; Deylemî, Müsnedü'l-Firdevs, III/242, No:4711.

(4) Irâkî, el-Muğnî (İhya'nın haşiyesinde), II/6.

(61)

" من تشبه بقوم فهو منهم " .
vr.37^a.

M e t i n :

"... من ابن عمر قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : من تشبه
بقوم فهو منهم "

"... Abdullah b. Ömer, Resûlullah (s.a.s.)'in şöyle dediğini rivâyet etmiştir : " Kim kendini başka bir topluluğa benzetirse, o da onlardandır."

K a y n a k l a r : Hadisi Abdurrazzâk(1), Saïd b. Mansûr(2), Ebû Dâvûd(3), Ahmed b. Hanbel(4), Taberânî(5) ve Kuzâî(6) rivâyet eder.

Hadisin metninde kaynaklar arasında bir farklılık olmamakla beraber, Saïd b. Mansûr ve Ahmed b. Hanbel'in rivâyetlerinde bizim zikrettiğimiz kısım, uzunca bir metnin ikinci bölümüdür. Kuzâî ise hadisi başka bir senedle Tâvus(ö:106)'dan m ü r s e l olarak rivâyet etmiştir.

S i h h a t D e r e c e s i : Süyûtî, hadisi h a s e n olarak tavsif etmiştir(7). Irâkî de hadisin sıhhatine işaret eder(8).

- (1) Abdurrazzâk, Musannaf, XI/454, No:20986.
- (2) Saïd b. Mansûr, Sünen, II/143,144, No:2370.
- (3) Ebû Dâvûd, Sünen, IV/44, No:4031.
- (4) Ahmed b. Hanbel, Müsned, II/50 (iki rivayet).
- (5) Bkz: Süyûtî, el-Câmiu's-Sağır, II/289; Keşfü'l-Hafâ, II/240.
- (6) Kuzâî, Müsnedü's-Şihâb, I/244, No:390.
- (7) Süyûtî, el-Câmiu's-Sağır, II/289.
- (8) Irâkî, el-Muğnî (Ihyâ'nın hâşiyesinde), I/352.

Ayrıca bkz: et-Tezkira, s.101; el-Mekâsıd, s.407, No:1011; Kenzû'l-Ummâl, IX/10, No:24680; Keşfü'l-Hafâ, II/240, No:2436; Esnâ'l-Metâlib, s.204; el-Fevâid, s.229, No:756.

(62)

" إن التواضع لا يزيد العبد إلا رفعة فتواضعوا رحمكم الله "

I.Ü. Yazma Eserler Ktp. Nüshası, vr.38^b.

M e t i n :

... من محمد بن عميرة العبدي : التواضع لا يزيد العبد إلا رفعة، فتواضعوا
برفكم الله .

"... Muhammed b. Umeyre el-Abdî'den:

" Tevâzu', insanın derecesini yükseltir. Alçak gönüllü olunuz ki,
Allah derecenizi yükseltsin."

K a y n a k l a r : Hadisi İbn Ebi'd-Dünya " Zemmü'l-Ğazab " adlı eserinde Muhammed b. Umeyre el-Abdî'den(1), ve Deylemî(2) aynı lâfızlarla Enes'ten rivâyet etmişlerdir.

S i h h a t D e r e c e s i : Süyûtî, hadisin z a î f olduğunu belirtmektedir(3). Ancak, " Kim Allah rızası için tevazu gösterirse, Allah onun derecesini yükseltir " şeklinde s a h î h rivayet vardır(4).

(1) Bkz: Süyûtî, el-Câmiu's-Sağîr, I/231; Kenzü'l-Ummâl, III/112.

(2) Bkz: Kenzü'l-Ummâl, III/112, No:5719.

(3) Süyûtî, el-Câmiu's-Sağîr, I/231.

(4) Mâlik b. Enes, Muvatta', II/1000; Ahmed b. Hanbel, Müsned, II/382; Müslim, Sahîh, IV/2001, No:2588; Tirmizî, Sünen, VI/230, 231, No:2030.

Ayrıca bkz: İhyâ, III/422; Kenzü'l-Ummâl, III/112, 116, No: 5719, 5740.

(63) " أَلْرِفِيقُ، نَمِ الطَّرِيقِ، أَلْجَارُ، نَمِ الدَّارِ "
 vr. 39^b.

M e t i n :

"... عن علي بن أبي طالب، عن النبي صلى الله عليه وسلم أنه قال: أَلْجَارُ

قَبْلَ الدَّارِ، وَالرَّفِيقُ قَبْلَ الطَّرِيقِ، وَالزَّادُ قَبْلَ الرَّحِيلِ ."

"... Ali b. Ebi Tâlib'den: Resûlüllah (s.a.s.) şöyle buyur-
muştur: " Evden önce komşu, yoldan önce yol arkadaşı ve yolculuk-
tan önce de yol azığı gereklidir."

K a y n a k l a r : Yukarıdaki metin Hatîb el-Bağdâdî'ye ait-
tir(1). Hadisi ayrıca; Taberânî(2) ve Kuzâî(3) Râfi' b. Hadîc'ten
rivâyet etmişlerdir.

el-Amâsî'nin zikrettiği şekilde hadise temel kaynaklarda
rastlayamadık. Ancak Aclûnî; el-Askerî'nin Hz. Ali'den bir rivâye-
tinde ; " Resûlüllah (s.a.s.) bize bir hitâbede bulundu" deyip, u-
zunca bir hadis zikrettikten sonra " أَلْجَارُ نَمِ الدَّارِ وَالرَّفِيقُ نَمِ الطَّرِيقِ "
dediğini nakletmektedir(4).

S ı h h a t D e r e c e s i : Aclûnî, Râfi' b. Hadîc'ten o-
lan rivâyetin senedinde metrûk râvîler olduğunu, Hatîb el-Bağdâdî'-
nin Hz. Ali'den olan rivâyetinin senedinin de z a î f olduğunu be-
lirtmektedir(5). Süyûtî de hadisi z a î f olarak tavsif eder(6).
Sehâvî ise; diğer kaynakları ve rivâyet tarîklerini zikredip, " bü-
tün rivâyet tarîkleri zaîftir. Ancak hepsi bir araya gelince
h a s e n l i g a y r i h î olur " der(7).

(1) Hatîb el-Bağdâdî, el-Câmi', II/233, No:1708,1709.

(2) Ekz: Keşfü'l-Hafâ, I/179, No:531.

(3) Kuzâî, Müsnedü's-Şihâb, I/412, No:709.

(4) Aclûnî, Keşfü'l-Hafâ, I/179, No:531.

(5) Aclûnî, Keşfü'l-Hafâ, I/179, No:531.

(6) Süyûtî, el-Câmiu's-Sağîr, I/247.

(7) Sehâvî, el-Mekâsîd, s.83,84.

Ayrıca bkz: Müsnedü'l-Firdevs, II/119, No:2624; et-Tezkira, s.
120; Mecmeu'z-Zevâid, VIII/164; Kenzü'l-Ummâl, XVI/115, No:
44103.

(64)

" Hazreti Resûl buyurur: "Taşla istinca etmek bevâsir zahmetinden saklar."

vr.40^a.

M e t i n :

"... عن ابن عمر، رفعه قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : عليكم بإنقاء الدبر فإنه يذهب الباسور ."

"... İbn Ömer'den rivâyete göre Resûlüllah (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: " İstincâyâ dikkat ediniz. Çünkü istincâ, bâsûr (hastalığına) engel olur."

K a y n a k l a r : Araştırmalarımız çerçevesinde hadisi senediyle beraber hiç bir kaynakta göremedik. İkinci el kaynaklar hadisi Ebû Ya'lâ'nın Müsned'inde İbn Ömer'den merfû olarak rivâyet ettiğini bildirmektedirler(1). Zehebî de İbn Ömer'den aynı metni nakleder. Ancak, Zehebî'nin naklinde " غسل " yerine " إنقاء " lâfzı mevcuttur(2).

S i h h a t D e r e c e s i : Süyûtî hadisin z a î f olduğunu belirtmektedir(3).

(1) İbn Hacer, el-Metâlib, I/19, No:55; Süyûtî, el-Câmiu's-Sağir, II/107; Kenzü'l-Ummâl, IX/350, No:26391.

(2) Zehebî, Mizân, III/54.

(3) Süyûtî, el-Câmiu's-Sağir, II/107.

(65) "أعوذ بالله من الخبيث المنبث من الشيطان الرجيم"

vr.40^a.

M e t i n :

"... عن أنس قال : كان النبي صلى الله عليه وسلم إذا دخل الخلاء قال " اللهم
إني أعوذ بك من الخبت والخبائث "

"... Enes b. Mâlik'ten rivâyete göre Resûlüllah (s.a.s.) tuva-
lete girerken; " Allahım, hubs ve habâisten(*) sana sığınırım " di-
yerek duâ ederdi."

K a y n a k l a r : Hadis, Buhârî(1), Müslim(2), Ebû Dâvûd(3),
Tirmizî(4), Nesâî(5), İbn Mâce(6), Ahmed b. Hanbel(7), Dârimî(8),
İbn Cârûd(9), İbn Huzeyme(10), Taberânî(11), Beyhakî(12) ve Hatîb el-
Bağdâdî(13) tarafından rivâyet edilmiştir.

Enes, Ebû Ümâme ve Zeyd b. Erkâm'dan nakledilen hadisin rivâ-
yetleri arasında bazı farklılıklar görülmektedir.

S i h h a t D e r e c e s i : Başta Kütüb-i Sitte olmak üze-
re bir çok kaynakta yer alan bu hadis, s a h î h tir. el-Amâsî'nin
zikrettiği şekle yakın olan rivâyet ise, İbn Mâce'nin son rivâyeti-
dir. Fakat bu rivâyetin senedi zaîftir.

(1) Buhârî, Sahîh, I/45, VII/150; el-Edebü'l-Müfred, s.240, No:692.

(2) Müslim, Sahîh, I/283, No:375.

(3) Ebû Dâvûd, Sünen, I/2, No:4,5,6; el-Merasîl, s.72, No:2.

(4) Tirmizî, Sünen, I/18,19, No:5,6.

(5) Nesâî, Sünen, I/20; Amelü'l-Yevm, S.170,172, No:74-78.

(6) İbn Mâce, Sünen, I/108,109, No:296,298,299.

(7) Ahmed b. Hanbel, Müsned, III/99,101,282, IV/369,373.

(8) Dârimî, Sünen, I/171.

(9) İbn Cârûd, el-Müntekâ, s.20, No:28.

(10) İbn Huzeyme, Sahîh, I/38, No:69.

(11) Taberânî, el-Mu'cemü's-Sağîr, II/44.

(12) Beyhakî, Sünen, I/95,96.

(13) Hatîb el-Bağdâdî, Târihu Bağdâd, IV/287, V/60.

(*) Şeytanın erkeği ve dişisi, günah, kötülük, isyan, Küfür, necâ-
set... gibi mânâlarda kullanılmaktadır. Ekz: en-Nihâye, II/4-6;
Kâmûs Tercemesi, I/651.

(66) "غفرانك رينا وإليك الممير"
vr.40^a.

M e t i n :

"... من مائشة، قالت : كان النبي صلى الله عليه وسلم إذا خرج من الخلا قال،
غفرانك".

"... Hz. Âişe'den rivâyete göre Resûlüllah (s.a.s.) tuvâlet-
ten çıkınca " Allahım, Senin mağfiret etmeni isterim" derdi."

K a y n a k l a r : Hadisi Buhârî(1), Ebû Dâvûd(2), Tirmizî(3),
İbn Mâce(4), Ahmed b. Hanbel(5), Dârimî(6), İbn Huzeyme(7) ve Beyha-
kî(8) eserlerinde aynı sened ve metinle nakletmektedirler.

el-Amâsî'nin zikrettiği " رينا وإليك الممير " ibâresine
sadece Beyhakî'nin Sünen'inde rastlayabildik. Bununla beraber Beyha-
kî, bu ibârenin bâtıl olup sonradan hadise dahil edildiğini belirt-
mektedir.

S ı h h a t D e r e c e s i : Tirmizî, " bu hasen, garîb bir
hadistir " der(9).

-
- (1) Buhârî, el-Edebü'l-Müfred, s.240,241, No:693.
 - (2) Ebû Dâvûd, Sünen, I/8, No:30.
 - (3) Tirmizî, Sünen, I/ 19,20, No:7.
 - (4) İbn Mâce, Sünen, I/110, No:300.
 - (5) Ahmed b. Hanbel, Müsned, VI/155.
 - (6) Dârimî, Sünen, I/174.
 - (7) İbn Huzeyme, Sahîh, I/48, No:90.
 - (8) Beyhakî, Sünen, I/97.
 - (9) Tirmizî, Sünen, I/20.

(67) " سِيئةُ تَنفَعُكَ خَيْرٌ مِنْ حَسَنَةِ تَكُونُ "

I.Ü. Yazma Eserler Ktp. Nüshası, vr.40^b.

" Sana faydalı olan kötü bir şey, sana zararlı olan iyi bir şeyden daha hayırlıdır."

Araştırmalarımız çerçevesinde, yukarıda hadis olarak zikredilen metne ne sañih, ne de zaif ve mevzuâtla ilgili eserlerde rastlayamadık. Metin, her ne kadar hadis olarak zikrediliyorsa da, kelâm-ı kibâr olması muhtemeldir.

(68)

Elini yıkarken: " بِسْمِ اللّٰهِ الْعَظِيمِ وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ عَلَى دِينِ الْإِسْلَامِ "

Yıkayınca: " الْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِي أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً طَهُورًا وَجَعَلَ الْإِسْلَامَ نُورًا وَدَلِيلًا "

Mazmaza iderken:

" اَللّٰهُمَّ اَعِنِّيْ عَلَى تِلَاوَةِ ذِكْرِكَ وَشُكْرِكَ وَكِتَابِكَ الْكَرِيمِ (وَحَمْنِ عِبَادَتِكَ) "

İstinşak iderken: " اَللّٰهُمَّ اُرْحِنِيْ مِنْ رَّايِحَةِ الْجَنَّةِ وَارْزُقْنِيْ مِنْ نَعِيمِهَا (وَلا تَرْحِنِيْهِ مِنْ رَّايِحَةِ النَّارِ) "

Yüzün yurken: " اَللّٰهُمَّ بَيِّضْ وَجْهِيْ بِنُورِكَ يَوْمَ تَبْيَضُّ وُجُوهُ اَوْلِيَاءِكَ وَلا تَسْوَدْ وَجْهِيْ يَوْمَ تَسْوَدُ وُجُوهُ اَعْدَائِكَ "

Sağ kolun yurken: " اَللّٰهُمَّ اَعْطِنِيْ كِتَابِيْ بِيَمِيْنِيْ وَحَاسِبْنِيْ حَسَابًا يَسِيْرًا وَيَنْقِلِبْ اِلَى اَهْلِهِ مَرُورًا "

Sol kolun yurken: " اَللّٰهُمَّ لا تَعْطِنِيْ كِتَابِيْ بِشِمَالِيْ وَلا مِنْ وَّرَآءِ ظَهْرِيْ وَلا تَحَاسِبْنِيْ حَسَابًا شَدِيْدًا (وَلا تَجْعَلْنِيْ مِنْ اَصْحَابِ الصَّمِيْرِ) "

Başına mesh iderken: " اَللّٰهُمَّ غَشِّنِيْ بِرَحْمَتِكَ وَانْزِلْ عَلَيَّ مِنْ بَرَكَاتِكَ (وَاُظِلَّنِيْ تَحْتَ ظِلِّ عَرْشِكَ يَوْمَ لا ظِلَّ اِلَّا ظِلُّكَ) "

Kulağına mesh iderken: " اَللّٰهُمَّ اجْعَلْنِيْ مِنَ الَّذِيْنَ يَحْتَمِمُوْنَ الْقَوْلَ فَيَتَّبِعُوْنَ اَحْسَنَهُ (اَللّٰهُمَّ اَسْمَعْنِيْ مَنَادِي الْجَنَّةِ مَعَ الْاَبْرَارِ) "

Boynuna mesh iderken:

" اَللّٰهُمَّ اَمْتَقْ رَقَبَتِيْ مِنَ النَّارِ وَاحْفَظْنِيْ مِنَ السَّلَاسِلِ وَالْاَغْلَالِ (وَالْاَنْكَالِ) "

Sağ ayağın yurken:

" اَللّٰهُمَّ ثَبِّتْ قَدَمِيْ عَلَى الصِّرَاطِ يَوْمَ تَزُولُ مِنْهُ (فِيْهِ) الْاَقْدَامُ "

Sol ayağın yurken:

" اَللّٰهُمَّ اجْعَلْ سَمِيَّ مَشْكُورًا وَنَبِيَّ مَغْفُورًا وَعَمَلًا مَقْبُولًا وَتِجَارَةً لَنْ تَبُورَ بِرَحْمَتِكَ يَا عَزِيْزَ يَا غَفُوْرَ "

Bu hususta İbnü'l-Cevzî, İbn Ebî Hâtim'in Enes'ten merfû olarak bir rivâyetine yer verir. Ancak İbnü'l-Cevzî, her uzuvla ilgili duâları ihtivâ eden bu rivâyetin sahîh olmadığını belirtir(1).

Nevevî ise, " bu hususta Resûlullah'tan mervî bir şey yoktur. Ancak fukahâ, seleften rivâyet edilen duâların okunmasını müstehab görmüşlerdir. Nakledilen duâlar arasında da bazı farklılıklar vardır " dedikten sonra, her uzuvla ilgili okunacak duâları zikretmektedir(2).

Ali el-Kârî de; " abdest esnasında okunacak duâların Hz. Peygamber'den rivâyetinin sâbit olmaması, bunların okunmasının mekrûh veya bid'at olmasını gerektirmez. Belki bunlar, her uzuvla alakalı olduğundan, âlimlerin müstehab kabul ettikleri duâlardır " demektedir(3).

Anlaşıldığı üzere, bu hususta Resûlullah'tan bir şey rivâyet edilmemiştir. Sadece, besmele ve abdestin sonundaki duâ merfû olup, bunun dışındakiler, seleften nakledilegelmiş ve okunması müstehab kabul edilmiştir. Mânâ olarak bazı âyet ve hadislerle benzetilmektedir.

Bunlar,

-
- (1) İbnü'l-Cevzî, el-İlel, I/338,339, No:554.
 - (2) Nevevî, el-Ezkâr, s.30,31.
 - (3) Ali el-Kârî, el-Esrâru'l-Merfûa, s.345, No:1311.

(69)

« أَلْحَمْدُ لِلَّهِ عَلَى تَمَامِ الْوُضُوءِ وَاتِّبَاعِ السَّنَةِ سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ أَشْهَدُ أَنْ
لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ وَحْدَكَ لَا شَرِيكَ لَكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُكَ وَرَسُولُكَ
وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيمِ »

vr. 42^a:

M e t i n :

«... من أبي سعيد، عن النبي صلى الله عليه وسلم قال : من توضأ فقال " سبحانك
اللهم وبحمدك أشهد أن لا إله إلا أنت أستغفرك وأتوب إليك، كتب في رق، ثم طبع
بظابع، ولم يكسر إلى يوم القيامة . »

«... Ebû Saîd'den rivâyete göre Resûlüllah (s.a.s.) şöyle
buyurmuştur : " Kim abdest aldıktan sonra " Allâh'ım, Seni bütün
noksan sıfatlardan tenzîh ederim. Sana hamdederim. Senden başka i-
lâh olmadığına şehâdet ederim. Senden günâhlarımın affını ister,
Sana tevbe ederim." derse, bu söylediği beyaz bir kâğıda yazılır ve
mühürlenir. Kıyâmete kadar açılmaz."

K a y n a k l a r : Hadis, Müslim(1), Ebû Dâvûd(2), Tirmizî
(3), Nesâî(4), İbn Mâce(5), Abdurrazzâk(6), Ahmed b. Hanbel(7), Dâ-
rekutnî(8), Beyhakî(9) ve Hatîb el-Bağdâdî(10) tarafından küçük lâ-
fız farklılıklarıyla rivâyet edilmiştir. Yukarıdaki metin ise,
Nesai'ye aittir.

Abdest esnâsında okunacak duâlar arasında en sahîh olanı budur.

S i h h a t D e r e c e s i : Hadis, sahîh kabul edilmiştir.

- (1) Müslim, Sahîh, I/209,210, No:234.
 - (2) Ebû Dâvûd, Sünen, I/43, No:169,170.
 - (3) Tirmizî, Sünen, I/59, No:55.
 - (4) Nesâî, Amelü'l-Yevm, s.173,174, No:81,83,84.
 - (5) İbn Mâce, Sünen, I/159, No:469,470.
 - (6) Abdurrazzâk, Musannaf, I/45,176, No:140,142,730.
 - (7) Ahmed b. Hanbel, Müsned, I/19.
 - (8) Dârekutnî, Sünen, I/92.
 - (9) Beyhakî, Sünen, I/78.
 - (10) Hatîb el-Bağdâdî, Târîhu Bağdâd, V/270, VIII/25, XI/175.
- Ayrıca bkz: el-Ezkâr, s.29,30; el-Metâlib, I/36, No:118.

(70)

" Kaçan müezzin " الله أكبر " dise, bile diyeler. حي على الصلاة
deyince. Kaçan müezzin " حي على الصلاة " dise, " لا حول ولا قوة إلا
" ما شاء الله " dise, " حي على الفلاح " diyeler.. " بالله العلي العظيم
" ألملة خير من النوم " diyeler. " كان وما لم يشأ لم يكن
dise, " صدقته وبالحق نطقت " diyeler. (ve bâkîsin dahî bile diyeler)!"
M e t i n : vr.42^{a-b}.

"... من صر بن الخطاب، قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : إنا قال المؤمن
الله أكبر، فقال أحكم الله أكبر الله أكبر. ثم قال، أشهد أن لا إله إلا الله. قال: أشهد
أن لا إله إلا الله. ثم قال: أشهد أن محمدا رسول الله. قال: أشهد أن محمدا رسول
الله. ثم قال: حي على الصلاة. قال: لا حول ولا قوة إلا بالله. ثم قال: حي على الفلاح
قال: لا حول ولا قوة إلا بالله. ثم قال: الله أكبر الله أكبر. قال: الله أكبر الله
أكبر. ثم قال: لا إله إلا الله. قال: لا إله إلا الله، من قلبه دخل الجنة. "

H... Hz. Ömer'den rivâyete göre Resûlüllah (s.a.s.) şöyle
buyurmuştur : " Sizden biriniz, müezzinin ezan esnasında dedik-
lerini içinden tekrârlasa, " Haydin namaza" ve "Haydin kurtuluşa" de-
yince " Allah'tan başka güç ve kuvvet sahibi yoktur" dese, cennete
girer."

K a y n a k l a r : Hadisi, Buhârî(1), Müslim(2), Ebû Dâvûd(3),
Nesâî(4), el-Humeydî(5), Ahmed b. Hanbel(6), Dârimî(7), İbn Huzeyme
(8) ve Beyhakî(9) rivâyete etmişlerdir. el-Amâsî'nin zikrettiği
" ما شاء الله كان، وما لم يشأ لم يكن " ibâresi hiç bir kaynakta ezan es-
nasında söylenecek sözler arasında zikredilmeyip, sabah kalkınca oku-
nacak bir duâ arasında geçmektedir(10). " الصلاة خير من النوم " deyin-
ce(11) " صدقته وبالحق نطقت " denileceğine dair, hadis kaynaklarında
bir ifâdeye rastlayamadık.

S i h h a t D e r e c e s i : Hadis, s a h î h t i r.

(1) Buhârî, Sahîh, I/152.

(2) Müslim, Sahîh, I/289, No:385.

(3) Ebû Dâvûd, Sünen, I/145, No:527.

(4) Nesâî, Amelü'l-Yevm, s.155,156, No:40.

(5) el-Humeydî, Müsned, II/275,276, No:606.

(6) Ahmed b. Hanbel, Müsned, VI/9,391.

(7) Dârimî, Sünen, I/272,273.

(8) İbn Huzeyme, Sahîh, I/216,217,218, No:414-417.

(9) Beyhakî, Sünen, I/408,409.

(10) Ebû Dâvûd, Sünen, IV/319, No:5075.

(11) Ebû Dâvûd, Sünen, I/136,138, No:500,504; Nesâî, Sünen, I/7,14; İbn Mâ-
ce, Sünen, I/233, No:707; Dârimî, Sünen, I/270.

(71)

" أَللّٰهُمَّ رَبَّ هَذِهِ الدُّعْوَةِ التَّامَةِ وَالْمَلَأَةِ الْقَائِمَةِ آتِ مُحَمَّدًا الْوَسِيلَةَ وَالْفَضِيلَةَ وَالدرِجَةَ الْعَالِيَةَ الرَّفِيعَةَ وَابْعَثْهُ مَقَامًا مِّمَّ مُحَمَّدًا الَّذِي وَعَدْتَهُ إِنَّكَ لَا تَخْلِفُ الْمِيعَادَ . "

vr.42b.

M e t i n :

"... من جابر بن عبد الله، قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : من قال حين يسمع النداء : أَللّٰهُمَّ رَبَّ هَذِهِ الدُّعْوَةِ التَّامَةِ وَالْمَلَأَةِ الْقَائِمَةِ آتِ مُحَمَّدًا الْوَسِيلَةَ وَالْفَضِيلَةَ وَابْعَثْهُ مَقَامًا مِّمَّ مُحَمَّدًا الَّذِي وَعَدْتَهُ بَطَلْتَهُ شَفَاعَتِي " ... Câbir b. Abdillâh'tan: Resûlüllah (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: " Kim ezanı duyduğunda " Allâhümme Rabbe hâzihi'd-da'veti't-tâmmeti... " şeklinde duâ ederse, Kıyâmet günü ona şefaati vacib olur."

K a y n a k l a r : Hadisi Buhârî(1), Ebû Dâvûd(2), Tirmizî(3), Nesâî(4), İbn Mâce(5), Ahmed b. Hanbel(6), İbn Huzeyme(7) ve Beyhakî(8) rivâyet etmişlerdir.

Aynı sened ve metinle rivâyet edilmiş olan hadiste küçük lâfız değişiklikleri görülmektedir. el-Amâsî'nin zikrettiği şekilde "الدرجة العالية الرفيعة" ibâresine hiç bir kaynaktâ rastlayamadık. " إِنَّكَ لَا تَخْلِفُ الْمِيعَادَ " ibâresini ise, sadece Beyhakî zikretmektedir.

S i h h a t D e r e c e s i : Pek çok muhaddis tarafından rivâyet edilmiş olan hadis, s a h î h tir.

- (1) Buhârî, Sahîh, I/152, V/228.
- (2) Ebû Dâvûd, Sünen, I/146, No:529.
- (3) Tirmizî, Sünen, I/278, No:211.
- (4) Nesâî, Sünen, II/27; Amelü'l-Yevm ve'l-Leyle, s.158-159, No:46.
- (5) İbn Mâce, Sünen, I/239, No:722.
- (6) Ahmed b. Hanbel, Müsned, III/354.
- (7) İbn Huzeyme, Sahîh, I/220, No:420.
- (8) Beyhakî, Sünen, I/410.

Ayrıca bkz: İhyâ, I/403; et-Terğîb, I/185; el-Ezkâr, s.38, 39..

(72)

"اللهم افتح لنا أبواب طاعتك وأدخلنا برحمتك وأنت أرحم الراحمين"

vr.45^b.

M e t i n :

"... من أبي حميد، قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : إذا دخل أحدكم المسجد فليقل اللهم افتح لي أبواب رحمتك . . ."

"...Ebû Humeyd'den rivâyete göre Resûlüllah (s.a.s.) şöyle buyurmuştur : Sizden biriniz mescide girdiğinde " Allahım, bana rahmetinin kapılarını aç " diye duâ etsin.

K a y n a k l a r : Hadis, pek çok kaynakta yer almaktadır. Başta Müslim(1) olmak üzere, Ebû Dâvûd(2), Tirmizî(3), Nesâî(4), İbn Mâce(5), Abdurrazzâk(6), Ahmed b. Hanbel(7), Dârimî(8) ve İbn Huzeyme(9) eserlerinde hadisi zikretmişlerdir.

Bir çok sahâbîden rivâyet edilmiş olan hadisin, aynı sahâbîye ulaşan sened ve metninde kaynaklar arasında pek fark yoktur. Hadisi, el-Amâsî'nin zikrettiği şekilde ise, hiç bir kaynakta göremedik. Da-ha sonraki dönemlerde yapılan bir ilâve olması kuvvetle muhtemeldir.

S i h h a t D e r e c e s i : Bir çok muhaddis tarafından rivâyet edilmiş olan bu hadis, s a h î h tir.

(1) Müslim, Sahîh, I/494, No:713.

(2) Ebû Dâvûd, Sünen, I/126,127, No:465.

(3) Tirmizî, Sünen, I/427,428, No:314,315,

(4) Nesâî, Sünen, II/53; Amelü'l-Yevm, s.178,179,220, No:90-92,177.

(5) İbn Mâce, Sünen, I/253,254, No:771,772,773.

(6) Abdurrazzâk, Musannaf, I/425,427, No:1664,1665,1670.

(7) Ahmed b. Hanbel, Müsned, III/497, V/425, VI/282,283.

(8) Dârimî, Sünen, II/293.

(9) İbn Huzeyme, Sahîh, I/231, No:452.

Ayrıca bkz: el-Ezkâr, s.32; el-Metâlib, I/104, No:375,376.

(73)

" Rukû'da iken" سبحان ربي العظيم " diye. Üç kez veya daha ziyâde... ve secdede iken üç kez ya daha ziyâde " سبحان ربي الأعلى " diye."

vr.44^b.

M e t i n :

"... من ابن مسعود: أن النبي صلى الله عليه وسلم قال: إذا ركع أحدكم فقال في ركوعه: سبحان ربي العظيم، ثلاث مرات تم ركوعه، وذاك أدناه. وإذا سجد فقال في سجوده: سبحان ربي الأعلى، ثلاث مرات، فقد تم سجوده، وذاك أدناه."

"...İbn Mes'ud'dan rivâyete göre Resûlüllah (s.a.s.) şöyle buyurmuştur : " Sizden biriniz rukû'da üç defa " Ey Yüce Rabbim, Seni bütün noksanlıklardan tenzih ederim." deyince rukû'unu tamamlamış olur. En az üç defa demelidir. Secde ettiğinde üç defa " Ey Yüce Rabbim, Seni her türlü noksanlıklardan tenzih ederim " derse secdesi tamamlanmış olur. Fakat bunu en az üç defa demelidir."

K a y n a k l a r : Hadisi Müslim(1), Ebû Dâvûd(2), Tirmizî (3), İbn Mâce(4), Ebû Dâvûd et-Tayâlisî(5), Abdurrazzâk(6), Ahmed b. Hanbel(7), Dârimî(8), İbn Huzeyme(9),ve Beyhakî(10) gibi muhaddisler eserlerinde nakletmişlerdir.

S i h h a t D e r e c e s i : Bir çok kaynakta yer alan bu hadis, s a h î h tir.

(1) Müslim, Sahîh, I/536,537, No: 772.

(2) Ebû Dâvûd, Sünen, I/230-234, No:870,871,874,883,886.

(3) Tirmizî, Sünen, I/351-353, No:261,262.

(4) İbn Mâce, Sünen, I/287,288, No:888,890..

(5) Ebû Dâvûd et-Tayâlisî, Müsned, s.56, No:415.

(6) Abdurrazzâk, Musannaf, I/155, No:2875.

(7) Ahmed b. Hanbel, Müsned, I/232,371, V/382,384,389,394,397, 398,400.

(8) Dârimî, Sünen, I/299.

(9) İbn Huzeyme, Sahîh, I/304,305, No:603,604.

(10) Beyhakî, Sünen, II/85.

Ayrıca bkz: el-Ezkâr, s.50,51,54; Nasbu'r-Râye, I/375,376; el-Metâlib, I/142, No:520.

(74)

" Üç vakitte namaz kılmağı Resül Hazret nehyeylemişlerdür: Evvel gün doğarken, ikinci, zevalde, ve biri dahî gün tulunurken."

M e t i n :

vr.45^b.

"... من عقبه بن عامر الجهنى يقول : ثلاث ساعات كان رسول الله صلى الله عليه وسلم ينهانا ان نملى فيهن او ان نقبر فيهن موتانا : حين تطلع الشمس بازفة حتى ترتفع، وحين يقوم قائم الظهيرة حتى تميل الشمس وحين تضعف الشمس للغروب حتى تغرب ."

"... Ukbe b. Âmir'den: Resûlüllah (s.a.s.): üç vakitte namaz kılmaktan ve ölülerimizi defnetmekten bizi nehyederdi: 1- Güneş doğup yükselinceye kadar. 2- Güneş tam tepede olup batıya meyledinceye kadar. 3- Güneş batmaya yüz tutup, batıncaya kadar."

K a y n a k l a r : Hadis, bir çok meşhur kaynakta yer almaktadır. Başta Müslim(1) olmak üzere Ebû Dâvûd(2), Tirmizî(3), Nesâî(4), İbn Mâce(5), Ebû Dâvûd et-Tayâlisî(6), Dârimî(7) ve Beyhakî(8) tarafından aynı sened ve metinle rivâyet edilmiştir.

Ebû Dâvûd et-Tayâlisî'nin rivâyetinde " حين تطلع " yerine " حتى تغرب. " lâfzı vardır. Nesâî'nin 3. rivâyetinde ise, " إذا طلعت " lâfzı mevcut değildir.

S i h h a t D e r e c e s i : Hadis, muhaddislerin ittifağıyla ş a h î h kabul edilmiştir.

- (1) Müslim, Sahîh, I/568,569, No:831.
- (2) Ebû Dâvûd, Sünen, III/208, No:3192.
- (3) Tirmizî, Sünen, III/405, No:1030.
- (4) Nesâî, Sünen, I/275,277, IV/82.
- (5) İbn Mâce, Sünen, I/486, No:1519.
- (6) Ebû Dâvûd et-Tayâlisî, Müsned, s.135, No:1001.
- (7) Dârimî, Sünen, I/333.
- (8) Beyhakî, Sünen, II/454.

Ayrıca bkz: Nasbu'r-Râye, I/250.

(75)

"اللهم إني أعوذ برضاك في (من) سخطك و أعوذ بمماناتك في (من)
عقوبتك و أعوذ بك منك لا أحصي ثناء عليك أنت كما أثنيت على
نفسك "

M e t i n :

vr.46^b.

"... من علي بن أبي طالب : أن النبي صلى الله عليه وسلم كان يقول في وتره :
أللسهم إني أعوذ برضاك من سخطك و أعوذ بمماناتك من عقوبتك ، و أعوذ
بك منك ، لا أحصي ثناء عليك ، أنت كما أثنيت على نفسك !"

"... Ali b. Ebî Tâlib'ten: Resûlüllah (s.a.s.) vitir namazın-
da şöyle duâ ederdi: " Allah'ım, Senin gazabından Senin rızâna sı-
ğınırım. Senin azâbından Senin affına sığınırım. Senden yine Sana
sığınırım. Ben Seni gereği gibi senâ edemem. Sen kendini senâ etti-
ğin gibisin."

K a y n a k l a r : Hadisi Buhârî(1), Müslim(2), Ebû Dâvûd(3),
Tirmizî(4), Nesâî(5), İbn Mâce(6), Mâlik b. Enes(7), Ahmed b. Han-
bel(8), İbn Huzeyme(9), Dârekutnî(10), Hâkim(11) ve Beyhakî(12) ri-
vâyet etmişlerdir. Yukarıdaki metin ise Tirmizî'ye aittir.

Hız. Âişe ve Ali b. Ebî Tâlib'ten aynı sened ve metinle rivâ-
yet edilmiş olan hadisin, bazı rivâyetlerinde bir kısım kelimeler ek-
siktir. Hız. Âişe rivâyetlerinde aynı duâyı Peygamber'imizin secdeye
yaptığı ifade edilmektedir.

S i h h a t D e r e c e s i : Bir çok kaynakta yer alan ha-
dis, s a h î h tir.

- (1) Buhârî, et-Târihu'l-Kebîr, VIII/195.
- (2) Müslim, Sahîh, I/352, No:486.
- (3) Ebû Dâvûd, Sünen, I/232, No:879, II/64, No:1427.
- (4) Tirmizî, Sünen, IX/166, 209, No:3491, 3561.
- (5) Nesâî, Sünen, I/120, II/210, 222, III/249.
- (6) İbn Mâce, Sünen, I/273, No:1179, II/1263, No:3841.
- (7) Mâlik b. Enes, Muvatta', I/214.
- (8) Ahmed b. Hanbel, Müsned, I/96, 118, 150, II/58, 201.
- (9) İbn Huzeyme, Sahîh, I/ 335, No:671.
- (10) Dârekutnî, Sünen, I/144.
- (11) Hâkim, el-Müstedrek, I/306.
- (12) Beyhakî, Sünen, III/42.

(77)

" سبحانك اللهم وبحمدك وتبارك اسمك وتعالى جدك وجل ثناؤك ولا إله غيرك. اللهم أنت دائم تبقى وما سواك يفنى وكل شيء هالك إلا وجهك له الحكم وإليه المصير "

vr.47^b.

M e t i n :

"... من مائثة، قالت: كان النبي صلى الله عليه وسلم إذا افتتح الصلاة قال : سبحانك اللهم وبحمدك ، وتبارك اسمك ، وتعالى جدك ، ولا إله غيرك ."

"... Hz. Âişe'den rivâyete göre Resûlullah (s.a.s.) namaza başlayınca " Allâhım Sen noksan sıfatlardan münezzehsin. Sana hamedederim. Senin ismin pek yücedir. Azamet ve Celâlin âlîdir. Senden başka ilâh yoktur " derdi.

K a y n a k l a r : Hadis, Müslim(1), Ebû Dâvûd(2), Tirmizî(3), İbn Mâce(4), Abdurrazzâk(5), Ahmed b. Hanbel(6), Dârimî(7), İbn Huzeyme(8), Dârekutnî(9), Hâkim(10) ve Beyhakî(11) tarafından müşterek ve farklı senedlerle rivâyet edilmiştir.

Hz. Âişe, Hz. Ömer, Enes ve Ebû Saîd el-Hudrî'den rivâyet edilmiş olan hadisin metninde küçük lâfız farklılıkları görülmektedir. Hiç bir rivâyette, el-Amâsî'nin zikrettiği ikinci kısmı göremedik.

S a h h a t D e r e c e s i : Hadis, ittifakla sahîh kabul edilmiştir.

- (1) Müslim, Sahîh, I/299, No:399.
- (2) Ebû Dâvûd, Sünen, I/206, No:775,776.
- (3) Tirmizî, Sünen, I/324-326, No:242,243.
- (4) İbn Mâce, Sünen, I/264,265, No:804,806.
- (5) Abdurrazzâk, Musannaf, II/75,76, No:2554-2557.
- (6) Ahmed b. Hanbel, Müsned, III/50;Kitâbü'z-Zühd,s.328, No:1268.
- (7) Dârimî, Sünen, I/282.
- (8) İbn Huzeyme, Sahîh, I/238, No:467.
- (9) Dârekutnî, Sünen, I/298-302,(12 rivâyet).
- (10)Hâkim, el-Müstedrek, I/235.
- (11)Beyhakî, Sünen, II/34.

Ayrıca bkz: Nasbu'r-Râye, I/313,319-323.

(78)

" أَللّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ وَسَلِّمْ عَلَى مُحَمَّدٍ كَمَا صَلَّيْتَ وَسَلَّمْتَ وَبَارَكْتَ وَ

رَحِمْتَ وَتَرَحَّمْتَ عَلَى إِبْرَاهِيمَ وَعَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ رِنَا إِنَّكَ حَمِيدٌ مُجِيدٌ "

vr.47^b.

M e t i n :

"... عن كعب بن عجرة ... قال (رسول الله صلى الله عليه وسلم) : قولوا " أَللّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ، كَمَا صَلَّيْتَ عَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ، إِنَّكَ حَمِيدٌ مُجِيدٌ . أَللّهُمَّ بَارِكْ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ، كَمَا بَارَكْتَ عَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ، إِنَّكَ حَمِيدٌ مُجِيدٌ . "

"... Ka'b b. Ucre'den rivâyete göre Resûlullah (s.a.s.) (kendisine salât ve selâm hususunda) " Allâh'ım, İbrâhîm'e ve onun ehl-i beytine rahmet ettiğin gibi Muhammed'e ve O'nun ehl-i beytine de rahmet et.Sen, hamde lâyük ve şânı yüce olansın. Allâh'ım, İbrâhîm'i ve yakınlarını mübârek kıldığın gibi, Muhammed'i ve yakınlarını da mübârek kıl. Muhakkak ki Sen, hamde lâyük olan, şan ve şeref sahibi olansın. " deyiniz " buyurmuştur.

K a y n a k l a r : Hadisi, Müslim(1), Ebû Dâvûd(2), Tirmizî (3), Nesâî(4), İbn Mâce(5), Mâlik b. Enes(6), Ebû Dâvûd et-Tayâlisî (7), Abdurrazzâk(8), el-Humeydî(9), Ahmed b. Hanbel(10), Dârimî(11), İbnü'l-Cârûd(12), Taberânî(13), Dârekutnî(14), Hâkim(15), Beyhakî (16) ve Hatîb el-Bağdâdî(17) rivâyet etmişlerdir. Hadisin sened ve metninde bazı farklılıklar mevcuttur.

S i h h a t D e r e c e s i : Hadis, sahîh kabul edilmiştir.

- (1) Müslim, Sahîh, I/305,306, No:405-407.
- (2) Ebû Dâvûd, Sünen, I/257,258, No:976-982.
- (3) Tirmizî, Sünen, VIII/353,354, No:3218.
- (4) Nesâî, Sünen, III/45-49; Amelü'l-Yevm,s.159,163, No:47-54.
- (5) İbn Mâce, Sünen, I/292-294, No:903-905.
- (6) Mâlik b. Enes, Muvatta',I/165,166.
- (7) Ebû Dâvûd et-Tayâlisî, Müsned, s.142,143, No:1061.
- (8) Abdurrazzâk, Musannaf, II/212, No:3105-3107.
- (9) el-Humeydî, Müsned, II/311, No:711.
- (10) Ahmed b. Hanbel, Müsned, IV/118,243,244, V/274.
- (11) Dârimî, Sünen, I/309,310.
- (12) İbnü'l-Cârûd, el-Müntekâ, s.62, No:206.
- (13) Taberânî, el-Mu'cemü s-Sağîr, I/74,75.
- (14) Dârekutnî, Sünen, I/354,355.
- (15) Hâkim, el-Müstedrek, I/268.
- (16) Beyhakî, Sünen, II/146-148.
- (17) Hatîb el-Bağdâdî, Târîhu Bağdâd, IV/303, VI/216.

(18) Robert, et al. (1981). Müfred, s.223, No: 641

(79)

"أَللّهُمَّ اغْفِرْ لِحِينَا وَمِيتِنَا وَشَاهِدِنَا وَصَغِيرِنَا وَكَبِيرِنَا وَذَكَرِنَا
وَأَنْشَانَا . أَللّهُمَّ مِنْ أَحْيَيْتَهُ مِنَّا فَأَجِبْهُ عَلَى الْإِسْلَامِ وَمِنْ تَوَفَيْتَهُ مِنَّا فَتَوَفَّهُ
عَلَى الْإِيمَانِ وَخَصَّ هَذَا الْمَيْتَ بِالرُّوحِ وَالرِّيحَانِ وَالرَّاحَةِ وَالْمَغْفِرَةِ وَالرِّضْوَانِ
أَللّهُمَّ إِنْ كَانَ مَحْمَا فزِدْ فِي إِحْسَانِهِ وَإِنْ كَانَ مَسِيئًا فَتَجَاوَزْ مِنْهُ وَلِقَهُ
الْأَمْنِ وَالْبَشْرَى وَالْكَرَامَةَ وَالزَّلْفَى . "

M e t i n :

vr.47^b.

"... من أبي هريرة قال : على رسول الله على الله عليه وسلم على جنازة فقال : أَللّهُمَّ
اغْفِرْ لِحِينَا وَمِيتِنَا وَصَغِيرِنَا وَكَبِيرِنَا وَذَكَرِنَا وَشَاهِدِنَا وَغَائِبِنَا ،
أَللّهُمَّ مِنْ أَحْيَيْتَهُ مِنَّا فَأَجِبْهُ عَلَى الْإِيمَانِ ، وَمِنْ تَوَفَيْتَهُ مِنَّا فَتَوَفَّهُ عَلَى الْإِسْلَامِ ،
أَللّهُمَّ لَا تَحْرِمْنَا أَجْرَهُ وَلَا تَضِلَّنَا بَعْدَهُ . "

"... Ebû Hüreyre'den rivâyete göre Resûlüllah (s.a.s.) birinin cenâze namazını kıldı ve namazda şöyle dedi: " Allâh'ım, yaşayanımızı, ölmüş olanımızı, küçüğümüzü, büyüğümüzü, erkeğimizi, kadınıımızı, burada hazır olanımızı ve olmayanımızı mağfiret eyle. Allâh'ım, bizden yaşattığını îmân üzere yaşat, öldürdüğünü de İslâm üzere öldür. Allâh'ım, bizi bu ölenin ecrinden mahrum eyleme ve bizi ondan sonra dalâlete düşürme."

K a y n a k l a r : Hadisi, Ebû Dâvûd(1), Tirmizî(2), Nesâî(3), İbn Mâce(4), Abdurrazzâk(5), Ahmeu b. Hanbel(6), Hâkim(7) ve Beyhakî(8) rivâyet etmişlerdir. Hadisin sened ve metninde bazı farklılıklar vardır." أَللّهُمَّ إِنْ كَانَ مَحْمَا فزِدْ فِي إِحْسَانِهِ وَإِنْ كَانَ مَسِيئًا " kısmımise, Hâkim farklı bir metin içinde zikreder(9). Aynı metne Mâlik b. Enes de yer verir(10).

S i h h a t D e r e c e s i : Hâkim, hadisin Euhârî ve Müslimin şartına göre s a h î h olduğunu belirtir(11).

(1) Ebû Dâvûd, Sünen, III/211, No:3201..

(2) Tirmizî, Sünen, III/399, No:1024.

(3) Nesâî, Sünen, IV/74; Amelü'l-Yevm, s.583,584, No:1079..

(4) İbn Mâce, Sünen, I/480, No:1498..

(5) Abdurrazzâk, Musannaf, III/486,487, No:6419,6422.

(6) Ahmed b. Hanbel, Müsned, II/368, IV/170, V/299,308,368..

(7) Hâkim, el-Müstedrek,I/358,359. (8) Beyhakî, Sünen,IV/41.

(9) Hâkim, el-Müstedrek,I/359.

(10)Mâlik b. Enes, Muvatta', I/228.

(11)Hâkim, el-Müstedrek, I/358.

(80)

Eğer meyyit dışı kabilinden bâliğa olsa duâyı bu vecihle okuyalar:

" أَللّٰهُمَّ مِنْ أَحْيَيْتَهَا مِنَّا فَأَحْيِهَا عَلَى الْإِسْلَامِ وَمِنْ تَوَفَّيْتَهَا مِنَّا فَتَوَفَّيْهَا عَلَى
الْإِيمَانِ وَخَسَّ هَذِهِ الْمَيِّتَةَ بِالرُّوحِ وَالرَّاحَةِ وَالْمَغْفِرَةِ وَالرِّضْوَانِ . أَللّٰهُمَّ إِنْ كَانَتْ
مَحْمُودَةً فَزِدْ فِي إِحْسَانِهَا وَإِنْ كَانَتْ مُسِيئَةً فَتَجَاوَزْ عَنْهَا وَلَقِّبْهَا الْأَمْنَ وَالْبَشْرَى
وَالْكَرَامَةَ وَالزَّلْفَى . "

vr.47b.

Bâliğ olmamış oğlancıklara böyle okuyalar:

" أَللّٰهُمَّ اجْعَلْهُ لَنَا (فَرَطًا وَاجْعَلْهُ لَنَا زَخْرًا وَاجْعَلْهُ لَنَا) ثَانِمًا مَشْفُوعًا
يُشْفَعُ لَنَا يَوْمَ الْقِيَامَةِ بِرَحْمَتِكَ (يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ) يَا هَزِيذًا فَفُورًا . "

Baliğa olmamış kızcağuz. olsa böyle okuyalar :

vr.48a.

" أَللّٰهُمَّ اجْعَلْهَا لَنَا فَرَطًا وَاجْعَلْهَا لَنَا أَجْرًا وَاجْعَلْهَا لَنَا شَفِيعَةً
مَنْفَعَةً تُشْفَعُ لَنَا يَوْمَ الْقِيَامَةِ بِرَحْمَتِكَ يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ . "

vr.48a.

el-Amâsî, daha önce zikrettiği duâyı, eğer ölen; kadın, erkek çocuğu veya kız çocuğu olursa " أَللّٰهُمَّ مِنْ أَحْيَيْتَهَا " den itibâren, yukarıda zikrettiği şekillerde okunmasını belirtmektedir. Hz. Peygamber'den, cenâzelerde okuduğu farklı duâlar nakledilirse de, yukarıda zikredilen şekillerde bir rivâyete araştırmamız çerçevesinde ilk dönem kaynaklarında rastlayamadık. Fakat, daha sonraki dönemlerdeki kaynaklarda yer almaktadır. Cenâze namazı, Allâh'a hamd ve senâ, Hz. Peygamber'e salât ve selâm ve ölen için bir duâdan ibâret olduğundan, bu duâlar daha sonraki dönemlerde de ortaya çıkmış olabilir. Ancak biz, ilk kaynak olarak nerede yer aldığı hususunda bir araştırma cihetine gitmedik.(1)

(1) Cenâze namazında okunacak duâlar hakkında geniş bilgi için bkz.: Nevevî, el-Ezkâr, s.141-144.

(81)

" لا خير من الأشرار الأعلى "

vr.51a.

Yukarıda zikredilen hadisi tam olarak okuyamadık. Metnin eksik yazıldığı kanaatindeyiz. " الأشرار " olarak okuduğumuz kelime ise, kızıl benizli, al, kumral gibi manalara gelmektedir(1). el-Amâsî, metni, evlenilmemesi gereken kişileri sayarken zikretmektedir. Kumral veya kızıl yüzlü kişiler, kastediliyor olabilir.

(1) Âsım Efendi, Kâmûs Tercemesi, II/444.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TARİKU'L-EDEB'DE GEÇEN HADİSLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Bu bölümde, Tarîku'l-Edeb'de zikredilen hadislerin konusu, bu hadislerin bazı kaynaklara dağılımı ve sıhhat durumları hakkında bir değerlendirme yapacağız.

Tarîku'l-Edeb, bir âdâb-ı muâşeret kitabıdır. Eserde, eğitim-öğretim, ana-baba hakkı, akâid, fıkıh, ahlâk ve beşerî münâsebetlerle ibâdetlerdeki âdâba kadar pek çok konuya yer verilmektedir. Bundan dolayı, eserde yer alan hadisler geniş bir sahaya yayılmış bulunmaktadır. Tarîku'l-Edeb'deki hadisler, genelde ahlâk, âdâb, ilim gibi fezâille ilgili hadislerin bulunduğu bölümlere bağlı kalmaktaysa da, hadis kitaplarının diğer kısımlarında da yer aldığı görülmektedir.

* Tarîku'l-Edeb'de âdâbla beraber, ilmihâlle ilgili konulara da genişçe yer verildiği görülmektedir(19-23. bölümler, vr.41^a-48^a). Her ne kadar bu tür konuların esas âdâb yönü üzerinde durulursa da, fikhî cephesi de genişçe ele alınmakta ve bunlarla ilgili bazı hadisler zikredilmektedir. Bundan dolayı Tarîku'l-Edeb'in, hadis kitaplarının ahkâm ve ibâdetle ilgili bölümlerinde de yer alan hadisleri vardır.

* Bu sebeple; hadislerin çoğunu bulabileceğimizi ümit ettiğimiz âdâb kitaplarında, beklediğimiz nisbette hadis bulamadık. Meselâ,

*

AbdülYah b. el-Mübarek(181/797)'nin "Kitâbü'z-Zühd ve'r-Rekâik"inde 4, Ahmed b. Hanbel'in "Kitâbü'z-Zühd"ünde 7, Hennâd b. es-Seriy (243/857)'in "Kitâbü'z-Zühd"ünde 5, Buhârî(256/870)'nin "el-Edebü'l-Müfred"inde 11 (bunlardan sadece 4'ü Sahîh'i ile et-Târîhu'l-Kebîr'in de yoktur), İbn Ebi'd-Dünyâ(282/895)'nin "es-Samt ve Âdâbü'l-Lisân"ında 6, el-Harâitî(327/939)'nin "Mekârimü'l-Ahlâk"ında 3 ve Beyhakî (458/1066)'nin "el-Âdâb"ında ise 15 hadis bulabildik. Buna karşılık, şhkâm ve ibâdete ağırlık veren Dârekutnî(385/995)'nin "Sünen"inde 8 ve Beyhakî(458/1066)'nin "es-Sünenü'l-Kübrâ"sında 13 hadis bulunmaktadır.

*

Kitapta, pek çok konu hakkında bilgiler bulunmaktadır. el-Amâsî, namazın nasıl kılınacağını, nelerin nerede okunacağını, namazın mekruhlarını, safların nasıl tutulacağını, kadınların nasıl namaz kılacağını, abdestin ve guslün nasıl alınacağını bir ilmi hal seviyesinde anlatmaktadır. Farz, vacib, sünnet ve mendubun tariflerini yapıp örnekler vermekte, cuma ve cenaze namazını genişçe izâh etmektedir. Bu yönüyle Tarîku'l-Edeb, bir müslümana günlük hayatında lâzım olacak bilgileri hemen hemen ihtivâ etmektedir. Müellifin, öğretmen olduğunu yukarıda belirtmiştik. Buradan el-Amâsî'nin; öğrencilerini yetiştirirken Tarîku'l-Edeb'inden istifâde ettiği tahmin edilmektedir.

Tarîku'l-Edeb'de bazı bölümler, sanki tamamen hadislerden oluşmaktadır. Buna örnek olarak "Kur'an Okumanın Âdâbı" (6. bölüm, vr. 18^b-19^b) bölümünü gösterebiliriz.

el-Amâsî, hadisleri zikrederken, genelde önce hadisin tercemesini vermiş, daha sonra "كَمَا قَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ" (Hz. Peygamber'in dediği gibi) deyip metni zikretmiştir. (12,33,51,52,53 No'lu hadisler). Çok

az yerde ise, bunun aksine önce metni sonra tercemeyi nakletmiştir (No:47). Bazı hallerde ise, anlattığı konuya delil olarak bir hadis kaydetmiş, fakat terceme etmemiştir (10,30,44,46,49,55,63 No'lu hadisler). Çok az olmakla beraber, sadece Türkçesini zikrettiği hadislerde vardır (No:32,56). Hz. Âişe'den rivâyet edilen (No:12, vr.10^a) "من أتى من هذه الناحية" hadisi dışında, ^{hakik} sahabî râvîlerini belirtmemektedir. el-Amâsî, bazı durumlarda da, uzun bir hadisin Türkçesini verdiği halde sadece bir kısmının metnini zikretmektedir (No:39). Bazen hadisin terceme ve metnini verip, kısaca şerh ettiği de olmuştur (No:13).

* Araştırmamız neticesinde Tarîku'l-Edâb'in hadislerinde ortaya çıkan bir hususa da kısaca değinmek istiyoruz. Eserde geçen bazı hadisler, pek çok meşhur kaynaktan yer almasına rağmen, hadisin bir veya birkaç lâfzı, el-Amâsî'nin zikrettiği şekilde değildir. Bu noktadan hareketle; el-Amâsî'nin bazı hadisleri mânâ olarak naklettiği, dolayısıyla hadisleri bir kaynaktan olduğu gibi aktarmadığı ve şerh sadedinde hadislerde bazı tasarruflarda bulunduğu kanaatindeyiz. Bazı hadisler, bir veya birkaç kaynaktan el-Amâsî'nin zikrettiği şekilde yer almaktaysa da, bu, devamlı aynı kaynaktan olmamaktadır. Bununla beraber, el-Amâsî'nin bütün hadisleri bizim göremediğimiz bir tek kaynaktan nakletmiş olması da ihtimal dahilindedir. (Müellifin hadislerdeki bazı tasarrufları için bkz: 3,9,15,16,25,30 No'lu Hadisler. Ancak, araştırmamız esnasında aynı lâfızlarla bulamadığımız bu hadislerin bir kısmının, bizim ulaşamadığımız bazı eserlerde bulunabileceğine de işaret etmeliyiz.).

Araştırmamız neticesinde, Tarîku'l-Edeb'de 81 hadis tesbit etmiş bulunuyoruz. el-Amâsî, hadis olduğunu açıkça belirtmeksizin hadis mânâlı pek çok ifâdeye daha yer vermektedir. Müellif, metin olarak naklettiği hadislerin hemen hemen tamamını, anlattığı bir konuya dâhil olarak getirmekte ve hadislerden önce "Hz. Peygamber'in dediği gibi" ifadesine yer vermektedir. Eunların dışında, bütün ahlâk ve âdâb kitaplarında da görüldüğü gibi, hadis olduğunu belirtmeksizin, hadis mânâlı bir çok ifadeye de yer vermektedir. Biz, bunlardan hadis olduğu kanaatine vardıklarımızı da tesbit etmeye çalıştık. Ancak, ibâdet ve ahkâmla ilgili metinlerin % 80'i hadislere dayanmaktadır. Bunların tahrîcini ise, ^{Tarîku'l-Edeb'de} araştırmamızın dışında tuttuk. Selâm, yemek yeme, abdest, ezan, mescide giriş... gibi hususlardaki âdâbın anlatıldığı bölümlerde geçen ifadelerin büyük bir kısmı hakkında hadisler bulunabilir.

Tarîku'l-Edeb, bir âdâb-ı muâşeret kitabı olduğundan, hadislerinin çoğunu âdâb, ahlâk ve eğitim-öğretim gibi konulardaki hadisler oluşturmaktadır. Muhaddisler, hadislerden imân, ibâdet, muâmelât, ukûbat ve haram-helâl gibi bir hüküm ortaya koyanları a h k â m h a d i s l e r i; ilim, ahlâk, âdâb... gibi konulara yer verenleri ise, f e z â i l h a d i s l e r i diye sınıflandırmışlardır. Bunlardan birincileri hakkında çok titiz davranmışlar ve bu hadisleri sened ve metin yönüyle iyice tetkik ettikten sonra rivâyet etmişlerdir.. Âdâbla ilgili olamların da içinde bulunduğu fezâil hadislerinin rivâyetinde ise, sened ve metin yönüyle -bihusus sened- daha müsâmahakâr davranmışlardır. Fezâil hususundaki bir hadisin çok zâif olmaması, Kur'an ve sahîh hadisle sâbit olan bir asla dayanması ve kendinden daha kuvvetli bir delile muhâlif olmaması şartıyla ri-

vâyetinde bir sakınca görmemişlerdir. Bunun için; hadis kitaplarında fezâille ilgili bölümler daha kabarık, bu hususta yazılan hadis kitapları daha çoktur. Hatta, ahkâm hadislerine ağırlık veren sünenlerde de bu bölümlere rastlanmaktadır.

* Bilindiği gibi, hadislerin sıhhat durumlarının tesbitinde hem sened hem de metin değerlendirilmektedir. Bu sebeple hadis, bir târikle sahîh olduğu halde, aynı metin başka bir senedle zaîf hükmünü alabilmektedir. Hadisin zaîf hükmünü alması, sened veya metindeki bir illetten kaynaklanmaktadır. Ancak, ahkâm hadislerinde metin kadar sened de önemli olmakla beraber, fezâil hadislerinde daha ziyâde metin nazar-ı itibara alınmaktadır. Fezâil hadisleri için "senedi zaîf, fakat mânâsı doğrudur" diyebilirsek de; ahkâm hadisleri için aynı şeyi söylememiz mümkün değildir. Burada, fezâil hadislerinin tamamının zaîfmiş gibi anlaşılmasının doğru olmadığını da belirtmek isteriz.

Tarîku'l-Edeb'de yer alan hadislerin bazı kaynaklara dağılımı ise şöyledir:

* Buhârî (Sahîh, el-Edebü'l-Müfred ve et-Târîhu'l-Kebîr): 22 (% 27), Müslim (Sahîh): 25 (% 31), Ebû Dâvûd (Sünen ve el-Merâsîl): 29 (% 36), Tirmizî (Sünen): 35 (% 43), Nesâî (Sünen, Amelü'l-Yevmi ve'l-Leyle ve Fezâilü'l-Kur'ân): 21 (% 26), İbn Mâce (Sünen): 31 (% 38), Ahmed b. Hanbel (Müsned, Kitâbü'z-Zühd ve es-Sünne): 38 (% 47), Dârimî (Sünen): 19 (% 24), Dârekutnî (Sünen): 8 (% 10), Kuzâî (Müsnedü's-Şihâb): 23 (% 28), Beyhakî (Sünen ve el-Âdâb): 27 (% 33) ve Hatîb el-Bağdâdî (Târîhu Bağdâd, el-Câmi' ve er-Rihle): 24 (% 30).

Bu rakamlara sadece işaret ettiğimiz kaynaklar dânil olup, müelliflerin diğer eserleri bunun dışındadır. Eğer, aynı muhaddislerin başka kitapları da taranacak olursa bu sayılar artacaktır..

* Tarîku'l-Edeb'in hadislerinin 47'si (% 58) Kütüb-i Sittenin biri veya birkaçında yer almaktadır. Bütün hadislerin 56'sı (% 69) taradığımız kaynaklarda senedli olarak bulunmaktadır. Bunların dışında, bizim ulaşamadığımız senedli kaynaklarda olduğu bildirilen hadisler de vardır. İlk devirlerde tasnif edilmiş âdâb, ahlâk, zühd, birr ve's-sıla... gibi konulardaki eserlerin bir çoğu henüz neşredilmemiştir. Araştırma, bu nevi'den kaynaklar açısından genişletilecek olursa, bu rakamlar daha da yükselecektir.

Eserde tesbit ettiğimiz hadislerin s i h h a t d u r u m u ise şöyledir:

* S a h î h : 47 (% 58), Senedi z a î f olup rivâyet tarîklerinin çokluğu, mânâsının doğru olması ve şâhidi bulunması sebebiyle s a h î h kabul edilen: 7 (% 9) (bunları da sahîhlere ilâve edersek, bu sayı 54 (% 67) olmaktadır), Z a î f : 9 (% 11). M e v z û : 4 (% 5). Hiç bir kaynakta bulunmayan: 6 (% 8). Sıhhat durumu b e l l i o l m a y a n : 8 (% 10). Hiç bir kaynakta bulamadıklarımız ve sıhhat durumları belli olmayan hadislerin bir kısmının da m e v z û olması muhtemeldir. Ancak, bunların büyük bir bölümünün mevzuâtla ilgili eserlerde yer almaması da dikkate alınması gereken bir husustur.

* Âdâb kitaplarında yer alan mevzû hadislerin bir kısmının da mânâ olarak doğru olduğu görülmektedir.

Fezâille ilgili hadisler, ekseriyetle ahlâk, âdâb, zühd ve tasavvuf gibi konularda yer almaktadır. Fezâil hadislerinin pek çoğunun zaîf olduğu düşüncesiyle; ahlâk, âdâb ve tasavvuf sahasındaki eserlerde bol miktarda zaîf ve mevzû hadis olduğu zannedilmektedir. Bununla beraber, hadislerinin sıhhat durumu ile ilgili en az araştırma, bu sahadaki eserler hakkında yapılmıştır. Eğer, bu nevi'den eserler üzerindeki tahrîc çalışmaları artırılırsa, bu gruptaki eserlerin de diğer kaynaklardan fazla miktarda zaîf veya mevzû hadis ihtivâ etmediklerinin ortaya çıkacağı kanaatindeyiz.

Riz, buna örnek olarak bir âdâb-ı muâşeret kitabı olan Tarîku'l Edeb'in hadislerinin sıhhat durumu ile, İbn Mâce'nin Sünen'inde yer alıp, Kütüb-i Sitte'de bulunmayan hadislerin sıhhat durumunu karşılaştırmak istiyoruz.

* İbn Mâce'nin Süneni, hicrî 7. asırdan itibaren Kütüb-i Sitte'nin 6. sı olarak kabul edilmiştir. Eserin, Kütüb-i Sitte arasında yer alması, hadis kaynakları arasındaki kıymetini göstermesi bakımından yeterlidir. İbn Mâce'nin Sünen'inde 4341 hadis bulunmaktadır. Bunlardan 3002'si, Kütüb-i Sittenin diğer beş eserinden biri veya birkaçında yer almaktadır. Geriye kalan 1339 hadisten 428'inin senedi sahîh, ricâli sika, 199 hadisin senedi hasen, 613 hadisin senedi zaîf ve 99 hadisin senedi ise, çok zaîf (münker ve vâhî) dir(1). Ayrıca, İbn Mâce'nin Sünen'inde bulunup, diğer sünenler tarafından rivayet edilmiş olan hadisler arasında da zaîf olanlar vardır. İbn Mâce'nin Kütüb-i Sitteye zevâidi arasında bulunan zaîf rivâyetler, Sünen'in tamamının % 16'sını oluşturmaktadır. Eserin tamamındaki zaîf hadislerle alınacak olursa, bu rakam daha da artacaktır.

Sadece zevâid hadisleri ele alınırsa zaîf hadislerin oranı % 53 (712' hadis) olmaktadır. Bunların % 7'si (99 hadis) ise çok zaîftir. Sünenler daha çok îmân, ibâdet, muâmelât gibi ahkâm hadislerine yer verdiklerinden; zaîf rivâyetler arasında ahkâm hadislerinin de bulunması imkân dahilindedir.

Tarîku'l-Edeb'de ise, sahîh hadislerin dışındaki bütün hadisler, % 42 (34 hadis)dir. Diğer bir çok hadis kitaplarında da sahîh ve hasen hadislerle beraber zaîf hadislere rastlamak mümkündür.

* Burada bir hususa daha işâret etmek istiyoruz. Mevzuâtla ilgili eserlerde haram-helâl, mübah-mekruh ve günah-sevab gibi hükümler ifâde eden hadisler de vardır. Fakat adab kitaplarında, Tarîku'l-Edeb'de görebildiğimiz kadarıyla bu nevi' mevzû hadislere genelde rastlanmamaktadır . Daha ziyâde dünyevî işlerle ilgili ve dînî bir hüküm ifâde etmeyen mevzû hadislere yer verilmektedir. Yâni, fiiliyat olarak bu hadislere uyulmasının dînî bir sakıncası olmayıp, sadece hadis olarak kabul edilmesi mahzurlu olmaktadır.

(1) İbn Mâce, Sünen, II/1520 (M.F. Abdülbâkî'nin tanıtım yazısı).

S O N U Ğ

İslâm âdâbının en önemli kaynaklarından biri de hadislerdir. Hadis kitaplarında edeb, zühd, rikâk, birr ve's-sıla, eşribe, et'ime, libâs, fezâil ve ilim gibi bölümler bulunmaktadır. Ayrıca, âdâbla ilgili hadisleri bir araya toplayan müstakil eserler de mevcuttur. İlk devirlerde tamamen hadis kitaplarının metoduyla yazılmış olan âdâb kitapları, daha sonraki dönemlerde usûl ve muhtevâ bakımından bazı farklılıklar göstermiştir. Tamamen hadislerle yazılmış olan âdâb kitapları, yerlerini içinde hadisler de bulunan âdâb kitaplarına bırakmıştır. el-Amâsî'nin Tarîku'l-Edeb adlı eseri de bunlardan biridir.

Bir toplumun dînî ve ictimâî yapısını en iyi yansıtan eserlerden biri de âdâb-ı muâşeret kitaplarıdır. Bunun için, kültürümüzün araştırılmasında, kendi tarihimiz içinde kaleme alınmış olan âdâb kitapları da önemli bir yer tutmaktadır.

Hadis ilmi açısından üzerinde en az çalışma yapılmış olan eserlerden biri de ahlâk ve âdâb kitaplarıdır. Hatta, ilk asırlarda, hadis kitaplarıyla aynı usulle yazılmış, edeb hakkındaki hadisleri bir araya toplamış olan âdâb kitaplarının bile, henüz büyük bir bölümü neşredilmemiştir. Halbuki, hadis kültürü açısından bu oldukça önemlidir. Zîrâ, diğer kaynaklarda bulunmayan pek

çok hadisin yegâne kaynağını , âdâbla ilgili eserler oluşturmaktadır.

* Ahlâk, âdâb ve tasavvuf kitaplarının ihtivâ ettiği hadislerin sıhhat durumu hakkındaki tereddütlere karşılık, Tarîku'l-Edeb'de görebildiğimiz kadarıyla, bu nevi'den eserlerde bulunan zaîf ve mevzû hadislerin, zannedildiği kadar çok olmadığını kanaatine vardık. Zîrâ, Tarîku'l-Edeb'de bulunan 81 hadisten 47 (% 58)'si sahîhtir. Bunlardan 47 (% 58)'si Kütüb-i Sittenin biri veya birkaçında yer alırken, 56 (% 69)'sı araştırmamızda kullandığımız senedli kaynaklarda yer almaktadır.

* Görebildiğimiz bir diğer husus da, toplumda en fazla yaygın olan hadislerin, âdâb kitaplarında yer aldığıdır." İlim öğrenmek kadın-erkek her müslümana farzdır ", " Cennet anaların ayağı altındadır ", " Âlimler Peygamberlerin vârisleridir ", " Hayâ îmândandır ", " Beşikten mezara kadar ilim öğreniniz ", " Selâm, kelâmdan öncedir ", " Güzel söz sadakadır " vb. hadisler bunlardan sadece birkaçıdır. Buradan, hadislerin halka intikâlinde en önemli rolü âdâb kitaplarının oynadığını söyleyebiliriz. Çünkü bu nevi' eserler, toplumun her kesimine hitap etmektedir.

* Ahlâk ve âdâbla ilgili eserlerde kaynağı tesbit edilemeyen ve başka kaynaklarda da görülmeyen bir çok hadise rastlanmaktadır. Tarîku'l-Edeb'de bu şekilde 6 hadis vardır. Ancak, bu konudaki hadislerin en önemli kaynağı, ilk devirlerde tasnif edilmiş senedli âdâb kitaplarıdır. Eğer bu eserler neşredilirse, şimdilik tesbit edemediğimiz bazı hadislerin de kaynaklarının elde edilmesi mümkün olacaktır.

Âdâb kitaplarında bir miktar zaîf ve mevzû hadisler bulunmaktadır. Fakat, bu eserlerde bulunan zaîf ve mevzû hadislerin ekseriyeti, dînî bir hüküm ortaya koymayıp, dünya işleriyle ilgili, ahlâk ve fazîletle alâkalı konulara yer vermektedir. Bu hadislere uyulmasının dînî bir sakıncası olmayıp, sadece hadis olarak ifâde edilmesi mahzurlu olmaktadır.

Gerek kültürümüzün temelleri, gerekse hadislerin kültürümüze etkisinin tesbitinde, özellikle kendi tarihimiz içersinde kaleme alınmış âdâbla ilgili eserlerin de araştırılması gerektiği kanaatinde olduğumuzu belirtmek isteriz.

E İ B L İ Y O G R A F Y A

- Abdullah b. el-Mübârek : Kitâbü'z-Zühd ve'r-kekâik (tah: Habîbü'r-Rahmân el-A'zamî), Beyrut trz.
- Abdurrazzâk, Ebû Bekir Abdurrazzâk b. Hemmâm : el-Musannaf, I-XI, (tah: Habîbü'r-Rahmân el-A'zamî), el-Meclisü'l-İlmî 1970.
- el-Aclûnî, İsmâil b. Muhammed : Keşfü'l-Hafâ ve Müzîlü'l-İlbâs amma'stehera mine'l-Ehâdîsi alâ Elsineti'n-Nâs, I-II, Beyrut 1351 (II. baskı).
- el-Âcurrî, Muhammed b. Hüseyin : Ahlâku'l-Ulemâ, Beyrut 1985/1405.
- Ahmed b. Hanbel : Kitâbü'z-Zühd, Beyrut 1983/1403 (I. baskı).
- Ahmed b. Hanbel : Müsned, I-VI, Beyrut 1969/1389.
- Ahmed b. Hanbel : es-Sünne, Beyrut 1985/1405.
- Akyüz, Yahya : Türk Eğitim Tarihi, Ank. 1989.
- Ali el-Kârî, Nûruddın Ali b. Muhammed : el-Esrâru'l-Merfûa fi'l-Ahbâri'l-Mevzûa (tah: Muhammed es-Saîd b. Besyûnî Zağlûl), Beyrut 1985/1405 (I. baskı).
- Ateş, Ahmet; Kafesoğlu, İbrahim vd. : İstanbul Kütüphanelerinde Fâtih'in Husûsî Kütüphânesine ve Fâtih Çağı Müelliflerine Ait Eserler, İ. Ü. Yay., İst. 1953.
- Aydın, İhsan : Tarîku'l-Edeb'de Eğitim ve Öğretim (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İst. 1989.
- Banarlı, N. Sâmi : Resimli Türk Edebiyatı, I-III, İst. 1971.
- el-Beyhakî, Ebû Bekir Ahmed b. el-Hüseyin : el-Âdâb (nşr. Ebû Abdillâh es-Saîd el-Mendûh), Beyrut 1988/1408.
- el-Beyhakî : es-Sünenü'l-Kübrâ, I-X, Haydarâbâd 1344.

- el-Beyrûtî, Muhammed b. Derviş el-Hût : Esnâ'l-Metâlib fî Ehâdîsi Muhtelifeti'l-Merâtîb, Beyrut 1319.
- Eilge, Necib : Hukuk Başlangıcı, Ank. 1987.
- el-Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil : el-Câmiu's-Sahîh, I-VIII, İst. 1315 baskısından ofset.
- el-Buhârî : el-Edebü'l-Müfred, Kâhire 1379 (II. baskı).
- el-Buhârî : et-Târîhu'l-Kebîr, I-IX, Diyarbakır trz.
- Bursa'lı M. Tâhir : Osmanlı Müellifleri (Hazırlayan: A.F. Yavuz, İ. Özen), I-III, İst. trz.
- Cânan, İbrahim : Hazreti Peygamber'in Sünnetinde Terbiye, Ank.1980.
- ed-Dârekutnî, Ali b. Ömer : Sünen (tah: Abdullah Hâşim Yemânî), I-IV, Beyrut trz.
- ed-Dârimî, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdirrahmân : Sünen, I-II (Dâru İhyâi's-Sünneti'n-Nebeviyye), trz.
- ed-Deylemî, Ebû Mansûr Şehrdâr b. Şirveyh : el-Firdevs bi Me'sûri'l-Hitâb (tah: es-Said b. Besyûnî Zağlûl) , I-V, Beyrut 1986/1406 (I. baskı).
- Dönmezer, Sulhi : Sosyoloji, Ank. 1982.
- Draz, M. Abdullah : Düstûru'l-Ahlâk fi'l-Kur'an (Arapçaya trç. Abdüssabûr Şâhin), Beyrut 1973/1393.
- Duman, M. Zeki : Kur'an-ı Kerîm'de Âdâb-ı Muâşeret, İst. 1989.
- Ebû Dâvûd, Süleyman b. Eş'as es-Sicistânî : el-Merâsîl (tah: Şuayb el-Arnâvût), Beyrut 1988/1408.
- Ebû Dâvûd : Sünen (tah: Muhammed Muhyiddîn Abdülhamîd), I-IV, İst. trz. Ofset.
- Ebû Hayseme, Züheyr b. Harb : Kitâbü'l-İlm (tah: Muhammed Nâsiruddîn el-Elbânî), el-Mektebü'l-İslâmî trz.

- Ebû Nuaym, Ahmed b. Abdillâh el-İsfenânî : Hilyetü'l-Evliyâ ve Tabakâtü'l-Asfiyâ, I-X, Beyrut 1967/1387.
- el-Elbânî, Muhammed Nâsıruddîn : Silsiletü'l-Ehâdîsi's-Sahîha, I-II, el-Mektebü'l-İslâmî trz.
- el-Elbânî : Silsiletü'l-Ehâdîsi'z-Zaîfe ve'l-Mevzûa, el-Mektebü'l-İslâmî trz.
- el-Ezherî, Muhammed el-Beşîr Zâfir : Tahzîru'l-Müslimîn mine'l-Ehâdîsi'l-Mevzûati alâ Seyyidi'l-Mürselîn, Beyrut 1985.
- el-Fettenî, Muhammed Tâhir b. Ali : Tezkiratü'l-Mevzuât, Beyrut trz. Fîruzâbâdî; Kâmûsu'l-Muhît (trc. Mütercim Âsım Efendi), I-IV, İst. 1304.
- el-Gazâlî, Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed : İhyâu Ulûmi'd-Dîn, I-V, Kâhire 1967/1387.
- Güngör, Erol : Kültür Değişmesi ve Milliyetçilik, Ank. 1980.
- Gürtürk, Sâmi : Sosyoloji Özeti, Ank. 1974.
- Hâdimî, Ebû Saîd Muhammed, : Risâletü'l-Besmele, İst. 1304.
- el-Hâkim en-Nisâbûrî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh : el-Müstedrek alâ's-Sahîhayn, I-IV, Beyrut trz.
- el-Harâitî, Ebû Bekir Muhammed b. Ca'fer : Kitâbü Mekârimi'l-Ahlâk (el-Müntekâ min Kitâbi Mekârimi'l-Ahlâk ve Meâlîhâ ve Mahmûdi Tarâikihâ, Ebû Tâhir Ahmed b. Muhammed es-Silefî, tah: Muhammed Mutî' el-Hâfız), Dımeşk 1986/1406.
- el-Hatîb el-Bağdâdî, Ebû Bekir Ahmed b. Ali : el-Câmi' li Ahlâki'r-Râvî ve Âdâbi's-Sâmi' (tah: Mahmud et-Tahhân), I-II, Riyad 1983/1403.
- el-Hatîb el-Bağdâdî : er-Rihletü fî Talebi'l-Hadis, Beyrut 1975.
- el-Hatîb el-Bağdâdî : Târîhu Bağdâd, I-XIV, Beyrut trz.

- Hennâd b es-Seriy : Kitâbü'z-Zühd (tah: Abdurrahmân b. Abdülceb-
bâr), I-II, Kuveyt 1985/1406 (I. baskı).
- el-Heysemî, Nûruddîn Ali b. Ebî Bekir : Mecmeu'z-Zevâid ve Men-
beu'l-Fevâid, I-X, Beyrut 1967 (II. baskı).
- el-Humeydî, Ebû Bekir Abdullah b. ez-Zübeyir : Müsned (tah: Habî-
bürrahmân el-A'zamî), I-II, Medîne trz.
- el-İrâkî, Zeynüddîn Abdurrahmân b. el-Hüseyin : el-Muğnî an Hamli'l-
Esfâr fi'l-Esfâr fî Tahrîci mâ fi'l-İhyâ mine'l-Ahbâr
(İhyâ ile beraber basılmıştır).
- İbn Abdi'l-Berr, Ebû Ömer Yusuf b. Abdillâh el-Kurtubî : Câmiu Be-
yâni'l-İlm ve Fazlihî, I-II, Medîne 1968/1388.
- İbn Adiy, Ebû Ahmed Abdullah el-Cürcânî : el-Kâmil fi Zuâfâi'r-
Ricâl, I-VIII, Beyrut 1988/1409 (III. baskı).
- İbn Arrâk, Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed el-Kenânî : Tenzîhu's-Şe-
riâti'l-Merfûa ani'l-Ahbâri's-Şeniâti'l-Mevzûa, Mektebe-
tü'l-Kâhire trz. (I. baskı).
- İbnü'l-Cârûd, Ebû Muhammed Abdullah : el-Müntekâ mine's-Süneni'l-
Müsnedeti an Resûlillâh (tah: Abdullah Ömer el-Bârûdî),
Beyrut 1988/1408 (I. baskı).
- İbnü'l-Cevzî, Ebu'l-Ferec Abdurrahmân b. Ali : el-İlelü'l-Mütenâ-
hiye fi'l-Ehâdîsi'l-Vâhiye, I-II, Beyrut 1983/1403.
- İbnü'l-Cevzî : Kitâbü'l-Mevzuât (tah: Abdurrahmân Muhammed Osman),
I-III, Medîne 1966/1386 (I. baskı).
- İbn Ebi'd-Dünyâ, Ebû Bekir Abdullah b. Muhammed : es-Samt ve Âdâ-
bü'l-Lisân (tah: Muhammed Abdülkadir Ahmed Atâ),
Beyrut 1988/1409.

- İbnü'l-Esîr, Mecdüddîn Ebu's-Sa'adât el-Mübârek b. Muhammed el-Cezerî: en-Nihâye fî Ğarîbi'l-Hadîsi ve'l-Eser, I-V, Beyrut trz.
- İbn Hacer el-Askalânî, Şihâbüddîn Ahmed b. Ali : el-Metâlibü'l-Âliye bi Zevâidi'l-Mesânîdi's-Semâniye (tah: Habîbürrahmân el-A'zamî), I-IV, Beyrut trz.
- İbn Hacer : Tehzîbü't-Tehzîb, I-XII, Haydarâbâd 1325 tarihli baskıdan ofset, Beyrut 1968.
- İbn Hibbân, Ebû Hâtîm Muhammed el-Büstî : Sahîh (el-İhsân bi Tertîbi Sahîhi İbn Hibban, Alâüddîn Ali b. Belbân el-Fârisî), I-IX, Beyrut 1987/1407.
- İbn Huzeyme, Ebû Bekir Muhammed b. İshâk : Sahîh (tah: Muhammed Mustafâ el-A'zamî), I-IV, Beyrut 1971/1391.
- İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd el-Kazvîni : Sünen, I-II (nşr. M. Fuâd Abdülbâkî), Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî 1975 /1395.
- İbn Manzûr, Ebu'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem : Lisânü'l-Arab, I-XX, Kâhire trz. (Bulak baskısından ofset).
- İbn Mende, Muhammed b. İshâk : Kitâbü'l-İmân (tah: Ali b. Muhammed b. Nâsır), I-II, Beyrut 1985/1406 (II. baskı).
- İmre, Zâhit : Medenî Hukuka Giriş, İst. 1976.
- Kâtip Çelebi, Hacı Halîfe Mustafa b. Abdillâh : Keşfü'z-Zünûn an Esâmi'l-Kütübi ve'l-Fünûn (nşr. Şerefüddin Yalçkaya ve Kilis'li Rifat Bilge), I-II, İst. 1941/1360.
- Kırboğa, M. Ali : Kâmûsu'l-Kütüp ve Mevzuâtü'l-Müellefât, Konya 1974.
- Kıyıcı, Selahattin : İslâm Hukukunda Örf ve Âdet, İst. 1990.

- el-Kuzâî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Selâme : Müsnedü's-Şihâb (tah: Hamdi Abdülmecîd es-Selefî), I-II, Beyrut 1986/1407.
- Lundberg, A. George vd. , Sosyoloji (trc. Özer Ozankaya), Ank.1970.
- Mâlik b. Enes : el-Muvatta' (nşr. M. Fuâd Abdülbâkî), I-II, Kâhîre 1951/1370.
- el-Mâverdü, Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed : Edebü'd-Dünyâ ve'd-Dîn (trc. Ali Akın), İst. 1982.
- el-Münâvî, Abdurraûf : Feyzü'l-Kadîr Şerhu'l-Câmi'i's-Sağîr, I-VI, Beyrut 1972/1391 (II. baskı).
- el-Münzirî, Zekiyyüddîn Abdülazîm b. Abdülkavî : et-Tergîb ve't-Terhîb mine'l-Hadîsi's-Şerîf, I-IV, Beyrut 1968/1388.
- Müslim, Ebu'l-Hüseyin Müslim b. Haccâc el-Kuşeyrî : el-Câmiu's-Sahîh (nşr. M. Fuâd Abdülbâkî), I-V, İst. trz. (offset)..
- el-Müttakî, Alâüddîn Ali b. Abdilmelik el-Hindî : Kenzü'l-Ummâl fî Süneni'l-Akvâl ve'l-Ef'âl, I-XVI, Mektebetü't-Türâsi'l-İslâmî trz.
- en-Nesâî, Ebû Abdirrahmân Ahmed b. Şuayb : Amelü'l-Yevmi ve'l-Leyle (tah: Fâruk Hammâde), Beyrut 1985/1406.
- en-Nesâî : Fezâilü'l-Kur'an (tah: Semîr el-Hûlî), Beyrut 1985.
- en-Nesâî : Sünen (bi Şerhi Celâlidîn es-Süyûtî ve Hâşiyeti's-Sindî), I-VIII, Beyrut trz.
- en-Nevevî, Muhyiddîn Ebû Zekerîyyâ Yahyâ b. Şeref : el-Ezkâr el-Müntehabe min Kelâmi Seyyidi'l-Ebrâr, İst. 1986/1406.
- en-Nevevî : Fetâvâ, Kâhîre 1411/1990..
- Pazârî, Osman : Şerhu Ta'lîmi'l-Müteallim, Matbaatü'l-Âmira 1286.
- Sâid b. Mansûr : Sünen (tah: Habîburrahmân el-A'zamî), I-II, Beyrut 1985/1405 (I. baskı).

Sarı, Mehmet : Ali b. Hüseyin, Tâcu'l-Edeb, Metin ve İndeks
(Mezuniyet Tezi), İst. 1978.

Sehâvî, Ebu'l-Hayr Muhammed b. Abdurrahmân : el-Mekâsıdü'l-Hase-
ne fî Beyâni Kesîrin mine'l-Ehâdîsi'l-Müştehirati ale'l-
Elsine, Kahire 1956/1375.

es-Süyûtî, Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekir : el-Câmiu's-Sa-
ğîr fî Ehâdîsi'l-Beşîrive'n-Nezîr (nşr. Mustafa Muham-
med Ammâra), I-II, Dâru İhyâi Kütübi'l-Arabiyye 1954.

es-Süyûtî : ed-Dürrerü'l-Müntesira fi'l-Ehâdîsi'l-Müştehirata (tah:
Muhammed b. Lütfi es-Sabbâğ), Riyad 1983/1403.

es-Süyûtî : el-Leâli'l-Masnûa fi'l-Ehâdîsi'l-Mevzûa, I-II,
Beyrut 1983/1403.

Şeker, Mehmet : Tarîku'l-Edeb'de Eğitim, I. Din Eğitimi Semineri,
A.Ü.İ.F. Yay., Ank. 1981, s.81-89.

Şeker : XV. Yüzyıl Müelliflerinden Ali b. Hüseyin el-Amâsî ve Ta-
rîku'l-Edeb'inde Sosyal Hayat, XI. Türk Tarih Kongresi,
Ank. 5-9 Eylül 1990.

Şener, Mehmet : İslâm Hukukunda Örf, İzmir 1987.

eş-Şevkânî, Muhammed b. Ali : el-Fevâidü'l-Mecmûa fi'l-Ehâdîsi'l-
Mevzûa (tah: Abdurrahman b. Yahyâ el-Yemânî),
Beyrut 1987/1407 (III. baskı).

eş-Şeybânî, Abdurrahmân b. Ali b. Muhammed : Kitâbü Temyîzi't-
Tayyib mine'l-Habîsi fî mâ Yedûru alâ Elsineti'n-Nâsi
mine'l-Hadîs, Beyrut trz.

et-Tabârânî, Ebu'l-Kâsım Süleyman b. Ahmed : el-Mu'cemü'l-Kebîr
(tah: Hamdi Abdülmecîd es-Selefî), I-XXV, Bağdâd 1985.

et-Taberânî : el-Mu'cemü's-Sağîr, I-II, Beyrut 1983/1403.

- et-Tabersî, Raziyyüddîn Ebû Nasr b. Ebî Ali Fazlullah : Kitâbü Mekârimi'l-Ahlâk, Mısır 1321 (I. baskı)..
- Taplamacıoğlu, Mehmet : Genel Sosyoloji Üzerine Bir Deneme, A.Ü.İ.F. Yay., Ank. 1969.
- et-Tayâlisî, Ebû Dâvûd Süleyman b. Dâvûd : Müsned, Beyrut trz. Timurtaş, F. Kadri : Tarih İçinde Türk Edebiyatı, İst. 1990.
- et-Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ : Sünen (tah: İzzet Ubeyd ed-Duâsî), I-X, İst. trz. Dimeşk 1965-1968 baskısından ofset.
- Turgut, Ali : Kur'an-ı Kerîm'e Göre Ahlâk Esasları, İst. 1980.
- el-Ukaylî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Amr : ez-Zuafâ, I-IV, Beyrut 1984.
- Ülken, Hilmi Ziyâ : Sosyoloji Sözlüğü, İst. 1969.
- ez-Zehabî, Şemsüddîn Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed et-Türkmânî : Mizânü'l-İtidâl fî Nakdi'r-Ricâl (tah: Ali Muhammed el-Becâvî), I-IV, Kâhire 1963/1382 (I. baskı)..
- ez-Zehabî : Telhîsü'l-Müstedrek alâ's-Sahîhayn, I-IV (el-Müstedrek'le beraber basılmıştır)..
- ez-Zerkeşî, Bedruddîn Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh : et-Tezkira fi'l-Ehâdîsi'l-Müştehirâ (tah: Mustafa Abdülkadir Atâ), Beyrut 1986/1406 (I. baskı).
- ez-Zeyleî, Abdullâh b. Yusuf el-Hanefî : Nasbu'r-Râye li Ehâdîsi'l-Hidâye, I-IV, Hindistan 1973/1393 (II. baskı).

HADİSLERİN FİHRİSTİ

S a y f a

- 38 آبَاءَ ثَلَاثَةَ أَبٍ وَلِدَكَ، وَأَبَ زَوْجِكَ، وَأَبَ عَمِكَ خَيْرَ الْآبَاءِ
- 44 إِتَّقِ .بِشْرَ مَنْ أَحْسَنَتْ إِلَيْهِ .
- 39 أَحْسِنِ الْأَسْمَاءَ ثَلَاثَةَ عِدَالِهِ وَعِدَالِ الرَّحْمَنِ وَعِدَالِ الرَّحِيمِ .
- 61 أَدْبِنِي رِسِّي بِحَسَنِ الْأَدَبِ
- 109 إِذَا دَخَلَ أَحَدُكُمْ الْمَسْجِدَ فَلْيَقُلْ اللَّهُمَّ افْتَحْ لِي أَبْوَابَ رَحْمَتِكَ
- 110 إِذَا رَكَعَ أَحَدُكُمْ فَقَالَ فِي رُكُوعِهِ : سُبْحَانَ رَبِّي الْعَظِيمِ ، ثَلَاثَ مَرَّاتٍ
- 60 إِذَا عَطَسَ أَحَدُكُمْ فَلْيَقُلْ أَعُوذُ بِاللَّهِ وَلْيَقُلْ لَهُ أَخُوهُ أَوْ صَاحِبُهُ
- 107 إِذَا قَالَ الْمُؤْمِنُ اللَّهُ أَكْبَرُ، فَقَالَ أَحَدُكُمْ اللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُ أَكْبَرُ
- 89 أَرْبَعَةٌ يَنْفِضُهُمُ اللَّهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، الْبَيْعُ الْحَلَّافُ وَالْفَقِيرُ
- 73 أَشَدُّ النَّاسِ عَذَابًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ عَالِمٌ لَمْ يَنْفَعَهُ
- 71 أَطْلِبُوا الْعِلْمَ مِنَ الْمَهْدِ إِلَى اللَّحْدِ .
- 69 أَطْلِبُوا الْعِلْمَ وَلَوْ بِالْمِصْنِ .
- 101 أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الْخَبِيثِ الْمَخْبُتِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ
- 77 أَقْسَمُوا السَّلَامَ بَيْنَكُمْ
- 46 أَكْرَمُوا أَوْلَادَكُمْ وَأَحْسِنُوا آدَابَهُمْ
- 50 إِلْزِمَهَا فَإِنَّ الْجَنَّةَ تَحْتَ رِجْلِهَا
- 90 أَمَرْتُ أَنْ أُخَاطِبَ النَّاسَ عَلَى قَدَرِ
- 90 أَمَرْنَا أَنْ نَكَلِمَ النَّاسَ عَلَى قَدَرِ عَقُولِهِمْ
- 90 أَنْزَلُوا النَّاسَ مَنَازِلَهُمْ
- 98 إِنْ التَّوَاضَعُ لَا يَزِيدُ الْعَبْدَ إِلَّا رَفَعَتْهُ فَتَوَاضَعُوا رَحِمَكُمُ اللَّهُ
- 57 إِنَّ الْعَظِيمَ إِذَا قَالَ لِلْمَيِّتِ قُلْ " بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ " وَ
- 92 إِنْ مِنْ مَوْجِبَاتِ الْمُنْفَرَةِ بِذَلِكَ السَّلَامِ وَحَمْنِ الْكَلَامِ
- 96 : أَلَا أَنْبِئُكُمْ بِشَرِّ النَّاسِ ؟ قَالُوا :
- 95 أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّ اللَّهَ طَيِّبٌ لَا يَقْبَلُ إِلَّا طَيِّبًا وَإِنَّ اللَّهَ أَمْرُ الْمُؤْمِنِينَ

S a y f a

- 104 اللهم اجعل سمى مشكورا و ذنبى مغفورا و عملا مقبولا
- 104 اللهم اجعلنى من اللذين يستمعون القول فيتبعون أحسنه
- 117 اللهم اجعله لنا (فرطاً و اجعله لنا زخراً و اجعله لنا)
- 117 اللهم اجعلها لنا فرطاً و اجعلها لنا أجراً و زخراً و اجعلها
- 104 اللهم أرحنى من رايحة الجنة و ارزقنى من نعيمها
- 104 اللهم أعتق رقبتى من النار و احفظنى من السلاسل و الأغلال
- 104 اللهم أعطنى كتابى بيمينى و حاسبى حساباً يسيراً و ينقلب إلى أهله
- 104 اللهم أهنى على تلاوة ذكرك و شكرك و كتابك الكريم
- 116 اللهم اغفر لحننا و ميتنا و شاهدا و فائتنا و صغيرنا
- 109 اللهم افتح لنا أبواب طاعتك و أدخلنا برحمتك و أنت أرحم
- 113 اللهم إنا نستعينك و نستغفرك و نستهديك و نوؤمن بك
- 112 اللهم إنى أعوذ برضاك من سخطك و أعود بمغفاتك
- 101 اللهم إنى أعوذ بك من الخبث و الخبائث
- 94 اللهم إنى أعوذ بك من علم لا ينفع
- 113 اللهم إياك نعبد و لك نعلمى و نسجد
- 104 اللهم بيض وجهى بنورك يوم تبيض وجوه أولياك و لا تصود
- 104 اللهم ثبت قدمى على الصراط يوم تزل منه (فيه) الأقدام
- 108 اللهم رب هذه الدمعة التامة و الملاة القائمة آت
- 115 اللهم صل على محمد و على آل محمد و سلم على محمد كما طبت و سلمت
- 104 اللهم غشنى برحمتك و أنزل على من بركاتك
- 117 اللهم من أحييتها منا فأحيها على الإسلام و من توفيتها
- 104 اللهم لا تمطنى كتابى بشمالى و لا من وراء ظهرى و لا تحط سببى
- 104 بسم الله العظيم و الحمد لله على دين الإسلام

S a y f a

- 42 تزوجت يا زيد؟ قال : لا
- 86 تعاطفوا عباد الله ولا تباغضوا ولا تحاسدوا ولا تتناكبوا
- 68 تعلموا النعم يعرف ألسنتكم
- 63 تنوق رجل في بسم الله الرحمن الرحيم
- 51 ثلاث دعوات مستجابات لا شك فيهن : دعوة الوالد على
- 111 ثلاث ساعات كان رسول الله ينهانا أن نعلی فيهن أو أن نغبر
- 99 أجار قبل الدار، والرفیق قبل الطريق، والزاد قبل
- 50 الجنة تحت أقدام الأمهات .
- 90 : حدثوا الناس بما يعرفون .
- 54 حرق من القرآن خير من الدنيا وما فيها
- 106 الحمد لله على تمام الوضوء واتباع السنة
- 104 الحمد لله الذي أنزل من السماء ماء طهورا وجعل الإسلام نورا
- 67 الحياء من الإيمان .
- 74 الخمر أم الخبائث
- 55 رحم الله رجلا قرأ القرآن وعمل بما فيه
- 49 رضا الرب في رضا الأب
- 99 الرفیق ثم الطريق، أجار ثم الدار
- 114 سبحانك اللهم وبحمدك وتبارك اسمك وتعالى جدك وجل ثناؤك
- 106 سبحانك اللهم وبحمدك أشهد أن لا إله إلا أنت وحدك لا شريك لك
- 103 سيئة تنفعك خير من حنة تنوءك
- 45 السعيد من اتعظ بنبيه
- 84 السلام عليكم يا أهل القبور وعليكم السلام يا أهل
- 83 السلام قبل الكلام

96

شر الناس من أكل وحده

69

طلب العلم فريضة على كل مسلم و مسلمة

55

طوبى لمن يقرأ القرآن وعمل بما فيه

40

عشر من الفطرة: قص الشعر ، وإعفاء اللحية ، والسواك

88

إذنا علامة المنافق ثلاثة وإن صام وصلى وزعم أنه مسلم

43

عليكم بالأبكار

100

عليكم بإنقاء الدبر فإنه يذهب الباسور .

65

العلماء ورثة الأنبياء .

102

فقرانك ربنا وإليك المصير

72

فضل الحالم على العابد كفضلي على أدناكم

76

فقيه واحد أشد على الشيطان من ألف عابد

71

لو كان بينكم وبين العلم بحرا من النار فاغصوها

102

كان النبي صلى الله عليه وسلم إذا خرج من الخلا قال: فقرانك

90

كلموا الناس على قدر عقولهم

96

كلوا جميعا ولا تفرقوا

95

كلوا من الحلال واعملوا بالإخلاص .

52

الكبائر الإتيار بالله تعوذ بالله وعقوق الوالدين واليمين

87

الكلمة الطيبة صدقة .

90

ما أنت بمحدث قوماء حديثا لا تبلغه عقولهم

53

ما بدئ بشيء يوم الأربعاء إلا تم

S a y f a

- 107 ما شاء الله كان وما لم يشأ لم يكن
- 48 مروا الميادين بالملأة فإذا بلغوا سبع سنين وإذا
- 47 من أبتلى بهذه البينات بشئ وأحسن إليهن كن سترا له
- 79 من إزداد علما ولم يزد هدى لم يزد من الله إلا بعدا
- 58 من استخف أستاذه نسى ما حفظه وكل لسانه وخرج من الدنيا
- 78 من أهان عالما أهانه الله يوم القيامة
- 66 من بطئ عمله لم يرع نسيه
- 97 من تشبه بقوم فهو منهم
- 106 من توفأ فقال " سبحانك اللهم وبحمدك أشهد أن لا إله إلا أنت
- 85 من حسن إسلام المرء تركه ما لا يعنيه
- 64 من حسن كتابته دخل الجنة .
- 81 من سئل عن علم علمه ثم كتبه ألجم يوم القيامة
- 80 من طلب العلم ليجارى به العلماء أو ليمارى به
- 82 من فسر القرآن برأيه وإن أصاب فأخطأ ومن أخطأ فقد كفر
- 82 من قال في القرآن برأيه فأصاب فقد أخطأ
- 63 من كتب بسم الله الرحمن الرحيم بحسن الخط دخل الجنة
- 91 المؤمنون هينون لينون
- 56 نعم الشفيح القرآن
- 75 نوم العالم خير من عبادة الجاهل .
- 75 نوم على علم خير من ملأة على جهل
- 75 نوم العالم عبادة

S a y f a

86 لا تحاسدوا ولا تباغضوا ولا تنيموا ولا تحمقوا

37 لا تعلموا الحكمة غير أهلها فانكم ظلمتموها ، ولا تمنعوا ان أهلها

118 لا خير من الأثمنر الا على

93 لا يحل الكذب الا في ثلاث : يحدث امرئته ليرضيها

60 يرحمكم الله ويصلح بالكم

